

NOVOSTI HOBOCIJA

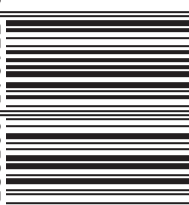
#1301

Samostalni
srpski
tjednik

Petak 22. 11. 2024.
Cijena: 1.33€

9 771845 895007

472024



ISSN 1845-8955



Mali od družine

Glavni državni odvjetnik poduzeo je dosad neviđene akrobacije da istragu protiv dojučerašnjeg ministra zdravstva Vilija Beroša i drugih otme iz ruku EPPO-a, a premijer nijednom nije javno obećao da će raščistiti sistemske probleme u zdravstvu, u kojem rijetke istrage najčešće otkriju samo Maloga

str. 2-7.

Turudićevi manevri

Glavni državni odvjetnik poduzeo je dosad neviđene akrobacije da istragu protiv dojučerašnjeg ministra zdravstva Vilija Beroša i drugih otme iz ruku EPPO-a, odnosno da je stavi pod kontrolu USKOK-a. Andreju Plenkoviću u vitalnom je interesu da se priča zaustavi na Berošu, ili preciznije, na onome za što se Beroša sada sumnjiči

(Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)



NE zna se što je crnje i društveno opasnije: to što je dojučerašnji ministar zdravstva i istaknuti HDZ-ovac VILI BEROŠ, suđeci prema sumnjama Ureda europskog javnog tužitelja (EPPO) i domaćeg Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala (USKOK), sudjelovao u kriminalnoj organizaciji koja se bogatila na prodaji sofisticiranih medicinskih uređaja državnim bolnicama ili to što je glavni državni odvjetnik IVAN TURUDIĆ poduzeo dosad neviđene akrobacije da istragu protiv Beroša i drugih otme iz ruku EPPO-a, odnosno da je stavi pod kontrolu USKOK-a, to jest pod svoju kontrolu. Ili je, ipak, najpogubnije ponašanje premijera ANDREJA PLENKOVIĆA koji sebe pokušava podmetnuti za žrtvu 'Beroševe izdaje', hini osobnu povrijeđenost i ne pada mu na pamet da podnese ostavku? Premijer pritom – uz šutnju koalicijskih partnera predvođenih Domovinskim pokretom – nedvojbeno odobrava Turudićeve manevre čiji je smisao, pojednostavljeno, u tome da se uspostavi politički nadzor nad kriminalnim slučajem koji je širokim slojevima stanovništva neusporedivo manje apstraktan u odnosu na, primjerice, ono što je, s pomagačima, učinio HDZ-ovac DAMIR ŠKUGOR trgujući INA-inim plinom za vlastiti račun. To je, naravno, u potpunosti opreci s nastojanjima vodećih HDZ-ovaca da slude građane i da ih uvjere kako je hapšenje aktivnog ministra, ne prvog iz Plenkovićeva jata, dokaz nekorumpiranosti ove Vlade i njezine odanosti neovisnom djelovanju pravosudnih institucija, kao i dokaz nepristranosti i profesionalizma Ivana Turudića.

Ured europskog javnog tužitelja počeo se u srpnju baviti skupinom koja je 2022. i 2023., zahvaljujući podmićivanju i općenitoj kriminalnoj reputaciji nekih njezinih pripadnika, prodala trima hrvatskim bolnicama robotske operacijske sustave i robotske mikroskope austrijske proizvodnje po dvostruko ili trostruko većim cijenama od realnih, i na tome se, sva je prilika, nisu namjeravali zaustaviti. Prema EPPO-u, šef grupe bio je HRVOJE PETRAČ, moćni poduzetnik i jedan od gospodara zagrebačkog podzemlja u drugoj polovini devedesetih i u prvih nekoliko godina ovoga stoljeća; glavni operativci bili su njegovi sinovi NOVICA i NIKOLA te voditelj Područnog ureda HZZO-a u Krapini TOMO PAVIĆ, sve se odvijalo preko tvrtke Medical Innovation Solutions u formalnom vlasništvu SAŠE POZDERA, poduzetnika iz Srbije, dok mirisu ilegalnog novca nisu mogli odoljeti ministar zdravstva Beroš, predstojnik Zavoda za neurokirurgiju KBC-a Sestre milosrdnice KREŠIMIR ROTIM, ravnatelj Dječje bolnice Klaićeva u Zagrebu GORAN ROIĆ i zasad nepoznata osoba iz KBC-a Osijek. Berošu – kojeg Petračić i Pozder u svojoj WhatsApp-komunikaciji spominju pod kodnim imenom MALI – bilo je namijenjeno 25 hiljada eura po svakoj ustanovi koja kupi robotski sustav Versius, sustav koji nudi Medical Innovation Solutions. S obzirom na to da je ilegalna zarada iznosila oko 620 hiljada eura, nije bio problem 25 hiljada za ministra koji se angažirao da im omogući enormnu i laganu zaradu.

EPPO je nadležan u slučajevima u kojima se ustanovi osnovana sumnja da je zloupotrebila

IMPRESSUM

Godina xxv / Zagreb | petak, 22/11/2024

NOVOSTI
#1301

Samostalni srpski tjednik

IZDAVAČ
Srpsko narodno vijeće

ZA IZDAVAČA
Milorad Pupovac

GLAVNA UREDNICA
Andrea Radak

ZAMJENIK GLAVNE UREDNICE
Tihomir Ponoš
IZVRŠNI UREDNICI
Goran Borković (Portal
Novosti), Petar Glodić,
Lujko Parežanin (Kultura)
REDAKTORICE
Ana Grbac,
Darija Mažuran-Bučević
KOLUMNISTI
Boris Dežulović,
Viktor Ivančić, Sinan

Gudžević, Boris Rašeta
REDAKCIJA
Paulina Arbutina, Jerko
Bakotin (urednik Internacionale),
Milan Cimeša,
Zoran Daskalović, Ivica
Đikić, Tena Erceg, Dragan
Grozđanić, Mirna Jasić
Gašić, Nenad Jovanović,
Vladimir Jurišić, Marko
Kostanić, Anja Kožul, Igor
Lasić, Branimira Lazarin,

Bojan Munjin, Tamara
Opačić, Ivana Perić, Boris
Postnikov, Srećko Pulig,
Hrvoje Šimičević i Nataša
Škaričić
TAJNICA REDAKCIJE
Irena Bosnić
FOTOGRAF
Sandro Lendler
GRAFIČKI UREDNICI
Ivica Družak,
Darko Matošević

DIZAJN
Parabureau / Igor
Stanišević & Damir Bralić,
Nikola Đurek
ILUSTRACIJA NASLOVNIČE
Luka Duplančić
ŠTAMPA Tiskara 'Zagreb',
Zagreb
TIRAŽA 6000

Novosti su financirane
sredstvima Savjeta za

nacionalne manjine Vlade
Republike Hrvatske i
sredstvima Ureda za
ljudska prava i prava
nacionalnih manjina Vlade
Republike Hrvatske.

REDAKCIJA
Gajeva 7, 10 000 Zagreb
T/F 01/4811 198, 4811 281
info@portalnovosti.com
www.portalnovosti.com

Vili Beroš, kodnog imena Mali (Foto: Luka Stanzl/PIXSELL)

trijebljen ili pronevjeran europski novac. U ovoj priči ta nit vodi do KBC-a Split: ondje se europskim parama planirala kupovina velikog i višemilijunski vrijednog robotskog operacijskog sistema, Beroš te Petrači i Pozder pritiskali su i nudili sto tisuća eura mita da se odabere austrijski Versius, ali su nadležni iz splitske kliničke bolnice – JULIJE MEŠTROVIĆ i ZDRAVKO PERKO – odbili sudjelovati u toj raboti. Meštović je ubrzo potom podnio ostavku na funkciju ravnateljica splitske bolnice. Premda, dakle, kriminalna namjera nije realizirana do kraja, i dalje je riječ o krivičnom djelu te nema sumnje da je EPPO imao pravo zahtijevati da bude nadležan za postupanje. Mimo Splita, delegirani europski tužitelji – držeći se striktno svojih ovlasti i uredbe koja regulira njihov posao – prikupili su u protekla četiri i pol mjeseca vrlo relevantnu količinu dokaza i podataka o aktivnostima ove skupine u pogledu protuzakonitog posezanja za novcem iz hrvatskog zdravstvenog proračuna. Kad se i kako USKOK upustio u izviđanje Beroševe korumpiranosti? O tome nema potvrđenih informacija, no čini se da se Turudićevi ljudi nisu ovime bavili duže od dva ili tri tjedna prije nego što su prošlog petka naložili privođenje Beroša, Rotima i Pozdera. EPPO je, logično, prikupio puno više inkriminirajućeg materijala, što je, između ostalog, vidljivo iz činjenice da je europsko tužiteljstvo osumnjičilo osam ljudi, dok se USKOK zadržavao na trojici, te iz toga što su EPPO-ove kvalifikacije kaznenih djela teže od USKOK-ovih. U USKOK-ovoj verziji nema zločinačkog udruženja na čelu s Hrvojem Petračem, a Beroša se ne sumnjiči za primanje mita nego za trgovanje utjecajem.

Što je navelo USKOK da se pozabavi Berošem usred EPPO-ove istrage – o kojoj, doduše, USKOK službeno nije bio obaviješten niti je morao biti obaviješten – i da se odluči na brzinsko privođenje sumnjivaca, sasvim zanemarujući ulogu Hrvoja Petrača i njegovih sinova, i dalje je u sferi nagađanja, a nagađanja uglavnom ne idu na ruku USKOK-u i Turudiću. Time nitko ne bi trebao biti previše začuđen, s obzirom na to kakva je Turudićeva politička i karakterna reputacija, i koliko je Plenkoviću, usprkos svemu, bilo stalo da ga postavi na položaj glavnog državnog odvjetnika. Jedna od uvjerljivijih teza jest ona da je USKOK posredno doznao što radi EPPO i u zadnji čas uskočio u istražne radnje ponajprije stoga da Beroševi mobilni telefoni ne bi dospjeli u krive ruke i da sadržaj tih telefona ne bi naškodilo Plenkoviću i tko zna kome još.

Neovisno o Turudićevoj političkoj odluci da USKOK-u dodijeli nadležnost u ovoj istrazi, odluci koja ipak ne mora biti konačna, jasno je da između EPPO-a i hrvatskog Državnog odvjetništva buktu žestok sukob, koji je vrlo vjerojatno dublji i širi od aktualne istrage o Berošu i ostatku družine, te da među njima nema ni govora o suradnji i povjerenju. Što je razlog tome? Je li riječ tek o osobnim animozitetima i taštinama čelnih ljudi hrvatske ispostave EPPO-a i DORH-a – TAMARE LAPTOŠ i Ivana Turudića? Ili tužitelji zaposleni u EPPO-u, odreda nekadašnji USKOK-ovi tužitelji, dobro znaju kako u političkom smislu funkcioniraju stvari u DORH-u, čak i neovisno o tome tko je sadašnji šef tog tijela, pa ne žele dopustiti da rezultati njihova rada padnu u ruke instituciji koja, blago rečeno, u svom postupanju uzima u obzir i političke faktore? S druge strane, sumnja li Turudić da je EPPO politički tendenciozan i da želi nanijeti štetu HDZ-u, pri čemu je evidentno da Plenković i HDZ itekako dijele s Turudićem mrzovolju spram EPPO-a, a ta mrzovolja i drska spremnost na opstruiranje moraju, barem done-



Jasno je da između EPPO-a i hrvatskog Državnog odvjetništva buktu žestok sukob, koji je vrlo vjerojatno dublji i širi od aktualne istrage o Berošu i ostatku družine, te da među njima nema ni govora o suradnji i povjerenju

kle, izvirati iz frustracije izazvane time što vlast nema efektivnu kontrolu nad akcijama delegiranih europskih tužitelja i ne zna što od njih može očekivati?

Objektivno, nije bilo nikakvog profesionalnog i razumnog razloga da glavni državni odvjetnik – koji je, ponovimo, jedna od strana u sporu – proglašava nadležnost svoga USKOK-a u ovom slučaju, odnosno svi racionalni argumenti na strani su prepuštanja istrage EPPO-u. Em se europsko tužiteljstvo duže i serioznije bavi ovim istraživanjem, em raspolaže višestruko većom količinom optužujućih činjenica i iskaza nego što ih trenutačno ima USKOK, em se sam Turudić neprestano žali na realni manjak ljudi u sastavu Državnog odvjetništva i na zaostatke koji se zbog kadrovske devastiranosti mjere u tisućama predmeta, em nema nikakve formalne zapreke da se kazneni progon povjeri EPPO-u... Zašto je onda glavni državni odvjetnik, uz Vladino i HDZ-ovo otvoreno odobravanje i otvoreno navijanje nekih uključenih odvjetnika, posegnuo za ovim potezom? Da, argument – i to jedini – može biti da novac za koji se sumnja da je ukraden potječe iz hrvat-

Odljev istražiteljskih saznanja u medije izaziva poseban premijerov bijes. 'Ovo je nečuveno, nečuveno!' zapomagao je Plenković. 'Tko ima interes da se sve objavi u medijima? Kakvo je to ponašanje?! Gdje je to viđeno?!'

skog državnog budžeta, ali taj argument nije ni približno dovoljno jak da bi opravdao prkošenje EPPO-u i predvidljivo nanošenje štete ako ničem drugom ono efikasnosti i brzini istražnih radnji koje završavaju podizanjem pravosnažne optužnice. Mora postojati važniji motiv i taj motiv sigurno postoji: ne treba ga tražiti mimo politike, odnosno otvaranja prostora DORH-u da politički procjenjuje do kule je oportuno ići u ovoj istrazi i zaustavljanja odljeva istražiteljskih saznanja u medije. Ovo potonje izaziva poseban premijerov bijes. 'Ovo je nečuveno, nečuveno!' zapomagao je premijer u utorak. 'Tko ima interes da se sve objavi u medijima? Kakvo je to ponašanje?! Gdje je to viđeno?!'

Andreju Plenkoviću u vitalnom je interesu da se priča zaustavi na Berošu, ili preciznije, na onome za što se Beroša sada sumnjiči, pa i po cijenu da ostane bez briselske pozlate, jer sad valja razmišljati o vlastitoj koži i o očuvanju vlasti kao preduvjetu zataškavanja korupcije i kriminala pod okriljem HDZ-a. Ivan Turudić u tome mu je od ključnog značaja. Prevarit će se, međutim, ako podcijeni mogućnosti EPPO-a i ako precijeni Turudićevu lojalnost kad kola nepovratno krenu nizbrdo. ■

Pokušava se podmetnuti za žrtvu 'Beroševe izdaje' – Andrej Plenković (Foto: Marko Lukunić/PIXSELL)





U WhatsApp grupi nazivaju ga Mali i točno ga tako tretiraju – Vili Beroš (Foto: Luka Batelić/PIXSELL)

Mali od družine

Vili Beroš uhapšen je u beskrupuloznoj krađi vječno zaduženog zdravstva, u kojoj su robotski aparati vrijedni 135 tisuća eura bolnicama prodani za malo manje od pola milijuna eura. Povijest hrvatskog zdravstva prepuna je javnih proboja ozbiljnih dokaza o sistemskoj korupciji i drugim oblicima kriminala, ali rijetke istrage najčešće otkriju samo Maloga

PET šokantnih dana koji počinju hapšenjem bivšeg ministra zdravstva VILIJIA BEROŠA obilježeno je ulogama više političkih, pravosudnih i liječničkih kapitalaca povezanih s ovim strašnim korupcijskim skandalom, ali i otkrićem da je zdravstvo pod udarom ljudi izvan miljea bijelih ovratnika, koji uobičajeno operiraju proračunom u resoru.

Podsjetimo, prema Uredu europskog javnog tužitelja (EPPO), HRVOJE PETRAČ je vođa zločinačkog pothvata u kojemu su dvojica njegovih sinova i SAŠA POZDER, direktor tvrtke Medical Innovation Solutions (MIS), potkupili Beroša da osigura sredstva za robotske mikroskope za četiri hrvatske bolnice i dogovori da bolničko vodstvo primi Pozdera i omogući prezentaciju robotske opreme. MIS je mikroskope koje su kupile tri hrvatske bolnice – a jedna se othvala pokušaju podmićivanja – platilo 135 hiljada eura, a zdravstvu prodao za malo manje od pola milijuna eura.

Za izradu natječajne dokumentacije u prilog MIS-u i primanje mita inkriminirano je više osoba, uključujući dr. KREŠIMIRA ROTIMA, šefa Klinike za neurokirurgiju KBC-a Sestre milosrdnice i dr. GORANA ROIČA, šefa Klinike za dječje bolesti u Zagrebu, dok je kao kurir za mito navodno poslužio TOMO PAVIĆ, šef HZZO-a u Krapini.

Na prvu loptu, moralno najodiosniji je bivši ministar zdravstva, uhvaćen u beskrupuloznoj mafijaškoj krađi vječno zaduženog zdravstva, u kojoj su robotski aparati vrijedni 135 tisuća eura bolnicama prodani za malo manje od pola milijuna eura. Beroševa politička povijest počinje u trenutku kada je od važnog i korisnog posla neurokirurga u KBC-u Sestre milosrdnice tražio spas u štetočinskom HDZ-u, pa ga našao na mjestu pomoćnika bivšeg ministra zdravstva MILANA KUJUNDŽIČA, sve sa željom da u zdravstvu ima moć i da ga zovu Veliki. Ta je želja determinirana širim i užim kontekstom, u čijem je centru dr. Krešimir Rotim, šef Klinike za neurokirurgiju bolnice u Vinogradskoj i drugookrivljeni u ovoj istrazi, koji se kao Berošev nadređeni navodno izivljavao nad nešto mladim kolegom, a svim kolegicama i kolegama zadao krive postavke za rad u javnom zdravstvu: neograničeni sukob interesa, želju za bogaćenjem i moći. Izvlačeći se ispod šefovih skuta, Berošu su se u jednom trenutku karte posložile: SARS-coV-2 napao je čovječanstvo dva mjeseca nakon što je ANDREJ PLENKOVIĆ otpisao MILANA KUJUNDŽIČA zbog afere s nekretninama, a Beroš je kao novi ministar zdravstva dočekao slavu koja je premašila sve njegove ambicije. Nije bio samo Veliki, postao je SUPER VILI.

Tri godine, jednu pandemiju i nebrojeno skandala poslije, u mafijaškoj prepisci u WhatsApp grupi nazivaju ga MALI i točno ga tako tretiraju, kao potčka koji će ozbiljne dečke za kikiriki servisirati stotinama hiljada eura iz zdravstvenog proračuna. Taj je novac dio neograničeno velike mase koja, po mitovima i legendama prijašnjih beskorisnih ministara zdravstva, uvijek nedostaje da bi se osiguranicima HZZO-a osiguralo da manje ekspresno umiru od raka u odnosu na prosjek EU-a i da na preglede u javnom sektoru ne čekaju dok ne uštede za narudžbu kod privatnika.

Zbog nezapamćenog priljeva para u zdravstvo za vrijeme pandemije Beroš je imao povijesno najveći zdravstveni proračun – prošle godine 6,5, a ove godine 7,1 milijardu eura – i povijesno najveći dug. Državna je revizija koncem 2021. godine upozorila da on iznosi 14,6 milijardi kuna, no takvi su detalji samo malobrojnim čudacima bili znak da se metastaze korupcije šire.

U vlasništvu obitelji Krešimira Rotima, donedavnog šefa Klinike za neurokirurgiju u Vinogradskoj, čak su četiri privatne poliklinike. Nijedna nadležna služba nikada nije postavila pitanje kako je liječnik zaposlen u javnom zdravstvu stvorio toliki imperij

Zahvaljujući, dakle, potpunom sljepilu za kriminal u zdravstvu, bivši je ministar pao sasvim slučajno, u EPPO-ovoj akciji u predmetu protiv bivšeg ministra TOMISLAVA TOLUŠIĆA. Iz poruka koje je EPPO otkrio vidi se na koju je mjeru tadašnji ministar zdravstva sveden u očima Petrača i društva. Pozder piše: 'Što kaže ZRIKAVAC? (šef krapinskog HZZO-a, op. a.) Da damo unaprijed?' Odgovara NOVICA PETRAČ: 'Da ga podmazemo još.' Pozder: 'J... sebe, neka radi više svoj deo i on i Mali.'

Nekoliko mjeseci kasnije, 20. svibnja, Pozder opet spominje Beroša. 'Ja mislim da bi trebali Malog nagovoriti da on napravi centralnu nabavku za veliku robotiku 12 komada (2 Dubrava, 2 Rebro, 2 Vinogradska, 1 Split, 2 Rijeka, 1 Osijek, 1 Pula, 1 Zadar... Državi malo, a nama lepo i još radimo nešto fenomenalno, smanjujemo listu čekanja... Tih 30 miliona će već u tri godine uštediti', stoji u prepisci. Osim što razotkriva ponižavajući status jednog ministra u mogućoj zločinačkoj skupini, sadržaj prepiske javni je crtež uhodane mreže u zdravstvu, nešto kao *korupcija for dummies*, bez koje bi njihov proboj do ministra i ostalih istaknutih liječnika bio potpuno nezamisliv.

'U Albaniji je izašao tender za veliki robot, zaključan za mene. U 2023. smo prodali 3 u Bugarskoj i 2 u Rumunjskoj i sada je također izašao tender u Albaniji, a u Srbiji i Hrvatskoj ni jedan... da me netko pitao početkom godine rekao bi u Srb i Hrv po 2, a ove druge države tek od 2024. U Bugarskoj i Rumunjskoj znamo samo doktore, nikog iz politike. A u tim državama Medtronic i da Vinci nisu prodali ni jedan, 100 posto mi. Sada sam rekao i mojim prodavačima u Hrv da idu od bolnice do bolnice i dovode robot na trening i da nude i da njima poklone i da budemo još agresivniji na tržištu', poručuje Pozder Petračima.

U jednom izvještaju stoji:

'Mali robot. Neurohirurški

1. KBC Osijek plaćeno i izvršeno
2. Klaićeva, bilo savjetovanje, žalili se, sada smo napravili nove specifikacije, treba savetovanje izaci brzo, pa onda savetovanje tender. Mi platili Malog
3. Vinogradska, odobreno od Ministarstva, još uvek čekamo da bolnica raspiše savetovanje
4. Rebro, čeka se odlika vlade da odbori mali robot.'

Pozder je toliko opušten u kriminalnim metodama osvajanja zdravstvenog tržišta da ne preza ni pred klasičnom mafijaškom prijetnjom prema konkurentskoj tvrtki koja, tvrdi, ima vezu u Komisiji za žalbe. 'Jedini

transparentni posao u Hrvatskoj, 33 lampe na Rebru smo dobili bez ovakve pomoći, pristao sam na 48 meseci rata, ali sam srećan, nema financijskog smisla, ali sam srećan, ovo je strateški... Zaradit ću 200.000 eura ali tek 2026. Direktor druge tvrtke je poslao žalbu za ovaj tender za lampe, za one 33, što je bio transparentan, bio sam skoro 200.000 eura jeftiniji i da duži rok za plaćanje. Žalba je toliko sramotna i glupa ali imaju vezu u komisiji za žalbe. Ako usvoje tužit ću, no bilo bi dobro ako možemo do njega doći i dati mu do znanja da ubuduće kada dobije Medical Innovation Solutions da se nikada više ne žali', kaže u jednoj od poruka. NIKOLA PETRAČ na to odgovara da mu ime problematičnog vlasnika firme nije poznato, ali 'nije problem' da ga u nekoliko dana dozna, na što Pozder uzvraća da je čovjek 'nebitan, ali je o njemu loše pričao, pa ima razloga na osnovu svega da mu se pošalje poruka i to skroz jasna'.

No mnogo gorim od moralnog posrnuća još jednog od tridesetak članova kabineta Andreja Plenkovića koji su se pokazali korumpiranima ili potpuno nekompetentnima, pokazalo se otkriće beskrupuloznosti glavnog državnog odvjetnika IVANA TURUDIĆA u zaštitu HDZ-a, a u ovom slučaju ne treba izostaviti ni njegovu umreženost s liječničkim cehom. Naime, manje je poznato da je Turudić prije stupanja na funkciju GDO-a bio predsjednik Visokog časnog suda Hrvatske liječničke komore (HLK), a Komora na takvu poziciju ne bi propustila osobu koja bi išla protiv glavnog cehovskog interesa – zaštite članstva.

Podsjetimo, u petak, 15. studenog u 7.10 službenici Policijskog nacionalnog USKOK-a pokucali su na vrata Beroševog stana s nalogom za pretres i saopćili mu da je uhapšen, oko osam sati vijest je zapalila sve medije, u devet se oglasio USKOK, a u 9.36 i premijer Plenković odlukom o smjeni Beroša. U prvom je objavi USKOK tvrdio da je 'samostalno proveo izvide' i 15. studenog donio rješenje o provođenju istrage protiv trojice hrvatskih državljana, da bi se iza 10 sati oglasio EPPO s mnogo opsežnijim rezultatima istrage, težim kvalifikacijama, objašnjenjem da njihova istraga traje još od srpnja i – Petračem kao navodnim šefom zločinačkog udruživanja.

Vremenski razmak između odvojenih akcija dviju institucija ukazuje na to da je USKOK EPPO-u oteo istragu da bi minimizirao štetu i da EPPO vjerojatno nema povje-



Krešimir Rotim u Specijalnoj bolnici Neurospine (Foto: Slavko Midžor/PIXSELL)

renja u DORH, a cijela je situacija uzrokovala višednevni kaos zbog sukoba nadležnosti. Turudić je, očekivano, problem riješio tako što je nadležnim proglasio USKOK kao nacionalno tijelo progona, s objašnjenjem da je kriminalna skupina oštetila samo Državni proračun RH, ne i proračun Unije. Glavni državni odvjetnik sukob nadležnosti prvenstveno gleda kroz štetu nanесenu ugledu koji DORH ionako nema, pa za to krivi EPPO koji je, po njegovim riječima, prekršio načelo lojalne suradnje. Turudić ne može objasniti to što USKOK-ova istraga nije otkrila Petrača, no u izjavama izražava nesklonost scenariju koji opisuju EPPO. 'Jasno je da je u središtu kriminalnih aktivnosti zločinačke organizacije bilo stjecanje protupravne

imovinske koristi prvenstveno iz sredstava Državnog proračuna Republike Hrvatske, a ne iz sredstava Europske unije, jer je očito da okrivljeni (...) istima ni na koji način nije raspolagao. Pored toga, od svih pet inkriminiranih javnih nabava, svega je jedna moguće povezana sa sredstvima Europske unije, a odnosi se na (...) u kojem javna nabava nije bila niti raspisana, ponudeno osoba (...) odbila, a kupoprodaja uređaja nije realizirana. Stoga prema toj točki šteta proračunu Europske unije nije nanесena niti su okrivljenici stekli ikakvu korist. U tom slučaju nije moguće niti pretpostaviti moguću štetu s obzirom na to da u konkretnom slučaju sporna javna nabava nije bila niti u tijeku, nije utvrđeno koji i koliko medicinskih uređaja će se nabaviti i hoće li se uopće nabaviti, već je tek organizirana prezentacija medicinskih uređaja u... Slijedom navedenoga buduća šteta za financijske interese Europske unije u tom slučaju nije bila niti određiva, kamoli određena', stoji u rješenju DORH-a. Protezanje nadležnosti EPPO-a, tvrdi Turudić, 'predstavlja neloyalno zadiranje u nadležnost i suverenost nacionalnih tijela kaznenog progona, stvarajući ozračje da nacionalna tijela nisu sposobna provoditi kazneni progon'.

Do zaključenja ovog broja Novosti EPPO je reagirao tek najavom da će dobro proučiti rješenje GDO-a i očitovati se, a do tada možemo samo spekulirati je li moguće da su europski tužitelji tako amaterski pogrešno procijenili nadležnost. U Nacionalnom planu oporavka i otpornosti (NPOO 2021. – 2026.) koji se financira iz EU-ovog Mehanizma za oporavak i otpornost, robotska kirurgija spominje se za bolnice KBC Split i KBC Sestre milosrdnice, no činjenica da je bivši ministar sam osiguravao sredstva govori da je Turudić možda točno interpretirao ovaj dio problema. To, međutim, ne umanjuje užas zbog uvjerljivosti indicija da je GDO istovremeno

1. Medical Innovation Solutions, Trg žrtava fašizma 2, 10000 Zagreb, OIB 10670158813
2. AnalyticPharma d.o.o., Martićeva 67, 10000 Zagreb, OIB 91967353045

Naručitelj je slijedom činjenica utvrđenih u postupku pregleda i ocjene ponuda sukladno Dokumentaciji o nabavi, gdje je kao kriterij odabira određena ekonomski najpovoljnija ponuda prikladne, pravilne i prihvatljive ponude, a temeljem članka 302. stavak 1. Zakona, odlučio kao u izreci ove Odluke.

II.

Odbijene ponude i razlozi odbijanja:

1. AnalyticPharma d.o.o. a Zagreba, Martićeva 67, OIB 91967353045
- ponuda je odbijena temeljem članka 295. stavak 1. ZJN 2016
- ponuditelj je dostavio prazan troškovnik

Uputa o pravnom lijeku

Protiv ove Odluke ponuditelj može, sukladno članku 406. stavak 1. točka 5. Zakona, izjaviti žalbu u roku 10 (deset) dana od dana primitka ove Odluke, u odnosu na postupak pregleda, ocjene i odabira ponuda. Žalba se izjavljuje Državnoj komisiji za kontrolu postupaka javne nabave u pisanom obliku i dostavlja elektroničkim sredstvima komunikacije putem međusobno povezanih informacijskih sustava Državne komisije i EOJN RH
Sustav e-Žalba bez odgode šalje obavijest o zaprimljenoj žalbi strankama žalbenog postupka u njihov siguran elektronički pretinac na poslužitelju EOJN RH te na njihovu adresu elektroničke pošte sukladno članku 405. Zakona

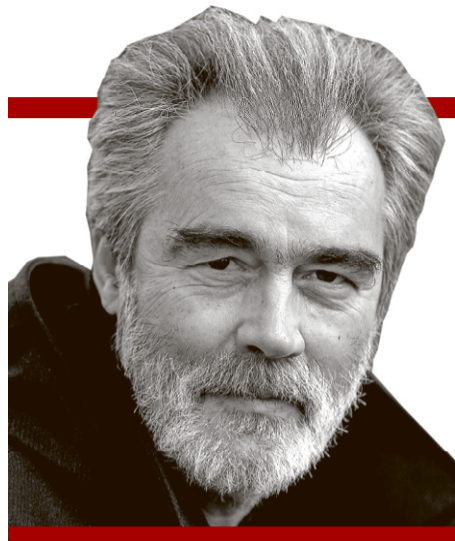
Prilog: Preslika zapisnika o pregledu i ocjeni ponuda
Dostaviti:

1. Ponuditeljima
2. Arhiva – ovdje

RAVNATELJ
prof. dr. sc. Davor Vagić, dr. med.

Odluka o odabiru robotskog mikroskopa koju je potpisao ravnatelj Davor Vagić (Foto: Novosti)

UVREDE I PODMETANJA



PIŠE Viktor Ivančić

Dobar dan, mi smo mafija koja se izdaje za političku stranku. Ja sam poštenjačina na čelu te mafije. Počelo je s velikim Franjom Tuđmanom, a sa mnom se održava kontinuitet. Krademo vam iz očiju. I krast ćemo sve dok nas budete birali. Jer ako nas i dalje birate, znači da vam ne smeta što vas pljačkamo

Jasno kao san

FRANJO Tuđman (FT) crven je u licu, krvavih bjeloočnica, živčano korača ukруг po sobi, frflja, reži, škripi zubima, iz ušiju mu povremeno šiklja para, dok je Andrej Plenković (AP), suprotno tome, mrtvački blijed i nepomičan, polegnut u kožnoj fotelji tupo zuri u četvrtu čašu pelinkovca na stolu.

FT: Još jednog ministra uhapsilo! Koji ti je to po redu, četvrti, peti? Preko trideset ih je iz tvoje vlade dosad otišlo zbog raznoraznih afera, svjetski rekord si postavio. Sram te može biti! Na taj način srozavati ugled jedne časne i slavom opjevane stranke! Stožera hrvatske državnosti!

AP: Daj, starkeljo, odjebi...

FT: Molim?!

AP: Odjebi, kažem! Samo si mi još ti falio.

FT: Kako to sa mnom razgovaraš, šmrkavče?

AP: Onako kako zaslužuješ! Ti si kriv za sve ovo!

FT: Ja?!

AP: E, ti! Nisam ja osnovao, ustrojio i izgradio stranku u kojoj ne možeš naći poštenog čovjeka, nego ti. Ja sam to samo naslijedio.

Očito zatečen, Tuđman se ukoči, u dosta čudnoj pozici, kao da ga pritišće nužda, a nema je gdje obaviti.

AP: I što bih sad trebao, tražiti ministre po osnovnim školama i vrtićima, kad su svi punoljetni članovi HDZ-a navikli na lopovluk? Kad je kriminal od samog utemeljenja bio stranački *modus operandi*?

FT: Pa jesu li u moje vrijeme hapsili ministre, majmune?

AP: To ne znači da nije bila uspostavljena gvozdena sprega između partije i mafije. Dogle da se više nije znalo koja je koja.

FT: O kakvoj gvozdenoj sprezi ti pričaš?

AP: Je li tvoj miljenik ŠUŠAK uveo u hrvatsku vojsku i hrvatske institucije kriminalce poput TUTE i sličnih? Jest! Je li u sklopu takozvane privatizacije cijela armija mafijaša, uz logističku podršku HDZ-a, opljačkala narodnu imovinu? Jest! Jesi li ti osobno protjerao sve stanare iz zgrade na Pantovčaku, e kako bi u njihove stanove uselio članove vlastite obitelji i time familiji priuštiio luksuzni dvorac? Jesi! I sad ja blatim ugled stranke?! Molim te lijepo!

Tuđman se opet ukoči. Opet nužda. Plenković otpija obilan gutljaj.

AP: Sad, kao, treba padati na dupe što mafijaš PETRAČ surađuje s ministrom zdravstva, je li? A taj Petrač je više metafora nego osoba, konstanta koja traje li ga traje i tokom vremena samo mijenja ime! Ma daj, skini mi se...

FT: Slušaj me dobro, šmrkavče! Ponovit ću još jednom što sam te pitao, a ti se, umjesto što divljaš kao neki tinejdžer, potrudi da mi odgovoriš: Jesu li u moje vrijeme hapsili ministre? I ako nisu, zašto nisu?

AP: Zato što, kako se to danas lijepo kaže, institucije nisu radile svoj posao.

FT: Pa o tome ti i govorim, debil! Zašto u tvoje vrijeme institucije rade svoj posao, jebo ga bog?!

AP: E sad, to je malo složenije pitanje...

FT: Ne smeta meni što je taj BEROŠ uzeo mito – normalno da ga je uzeo, radi toga se i učlanio u HDZ – nego mi smeta što je uhapšen! Shvaćam da tu i tamo treba žrtvovati pijune zbog spašavanja partije, da s vremena na vrijeme moramo uhapsiti nekog kleptomana da sačuvamo vladajuću kleptokraciju... Ali baš da se hapse ministri?! Imaš li ti zrno soli u glavi?



Andrej Plenković (Foto: Josip Mikačić/PIXSELL)

Sada se Plenković koči u čudnoj pozici. Slična nuždu.

FT: A o tome kako razgovaraš sa mnom ćemo kasnije. Stidi se! Tko te odgajao, kad se tako ponašaš prema starijima i uglednijima.

AP: Što sad? Izdržim li do kraja mandata, imat ću više staža na vlasti nego ti. I plus toga, znam da si mrtav i da mi se po svemu sudeći prividaš u snu. Nema drugog objašnjenja.

FT: Nemaš ti objašnjenja za štošta, šmrkavče... Kako ti se može dogoditi da vodiš mafijaški ustrojenu organizaciju, a da se državni tužilac ponaša kao da je izvan nje?

AP: Nije TURUDIĆ kriv. Naprotiv. On sad ulaže maksimalne napore da kao tužilac osužeti pravdu. Osobno sam ga angažirao da pokuša sanirati štetu, nakon što smo dočuli da su europski tužitelji pokrenuli istragu.

FT: Što rade europski tužitelji u Hrvatskoj, pizda mu materina?!

AP: Kako što rade? Pa ne možemo ih mi spriječiti da...

FT: Zašto ne možemo? Čija je ovo zemlja?! Umjesto da im daš nogu u guzicu i istjeraš ih van!

AP: Eh, kad bi to tako išlo...

FT: To bi išlo tako i nikako drugačije! Samo ti nemaš muda, a onda sa mnom pričaš kao da sam infantilna. Hrvatska je u moje vrijeme bila uzorno izolirana od ostatka svijeta. Nitko nas nije jebao dva posto. Tretirali su nas kao crnu rupu. Drugim riječima – bili smo suvereni i samostalni! A sad si ti doveo do toga da nam bjelosljetske protuhe kroje pravnu državu i hapse ministre.

AP: Dobro, mogao se i Beroš malo suzdržati.

FT: Zašto bi se on suzdržavao? Kakve su to gluposti? Tko ne želi koristiti političku moć za osobne materijalne probitke, nema što raditi u našoj stranci. Ti bi sad neko drugo ljudstvo, je li, mijenjao bi krvotok.

AP: Ma samo kažem da...

FT: Ozbiljna kriminalna organizacija kva je Hrvatska demokratska zajednica ne može sebi dopustiti luksuz da u svoje redove pripušta poštene ljude. Točka!

AP: Ja, recimo, nisam ukrao ništa.

Stanka. Sugovornici se šutke gledaju. Čitalac koluta očima. Ili obratno.

FT: Što sad to znači?

AP: Ništa. Samo da nisam ukrao ništa. Ne bih se čudio da sam jedini takav u HDZ-u.

FT: Dobro, šmrkavče, hajde mi onda nešto objasni. Kako to da si se kao takvo nevinašce, jedina poštenjačina u našoj stranci, zatekao

na čelu bande? A? Kakav je to nadnaravni fenomen u tvom slučaju?

AP: Nadnaravno je kad me pola sata masira jedan mrtvac. A ne uspijevam se probuditi.

FT: Što, tebi je normalno da časna sestra vodi bordel? Kao ono, šef logora nema blago-ga pojma što se u logoru događa, a niti čemu logor služi? To možeš prodavati hrvatskim novinariama, poglavito onima s HTV-a, a ne meni.

AP: U redu, shvatio sam poruku. Samo sam ti htio reći da sam umoran od vođenja partije okorjelih lopova. Smoždila me sva ta gluma. Non-stop se za neki klinac opravdam. A vidim i da nas ljudi sve podozrivije gledaju. Narod se pita znamo li mi išta drugo osim krasti.

FT: Mi smo hrvatskome narodu obećali državu, a ne pravdu, poštenje, jednakost i slične tričarije. Što sad kompliciraš život? Znači, zahvaljujući HDZ-u hrvatski narod je dobio državu, mada nije sigurno da ju je zaslužio, a zauzvrat HDZ od hrvatskog naroda ubire harač. Kako god okreneš, to je fer trgovina.

Ulazi portparol Marko Milić (MM). Govori glasno, da probudi premijera Plenkovića.

MM: Predsjedniče, čekaju vas novinari!

FT: Nek čekaju, ko ih jebo.

AP: Ne govori tebi, nego meni.

FT: Zašto tebe oslovljava s 'predsjedniče'?

AP: O jebote, što si zaguljen...

MM: Predsjedniče, jeste li dobro?

AP: Zašto ne bih bio dobro?

FT: Zašto ne bih bio dobro?

MM: Pa ne znam, pričate kao da nas je više u sobi, a samo smo nas dvoje.

AP: Nisam ja u sobi, Marko, nego sam u kurcu. Ajde briši!

Marko Milić zbríše. Plenković isprazni čašu pelinkovca. Tuđman se izlije u bronci.

FT: Hajde sad, šmrkavče, čekaju te novinari.

AP: A jest, posao zove. Odvalit ću još jednu seansu laganja.

VI: Ti znaš da uvijek postoji i varijanta da im kažeš istinu.

AP: Kakvu crnu istinu?

VI: Pa ono, da recimo kažeš: Dobar dan, mi smo mafija koja se izdaje za političku stranku. Ja sam poštenjačina na čelu te mafije. Počelo je s velikim FRANJOM TUĐMANOM, a sa mnom se održava kontinuitet. Krademo vam iz očiju. I krast ćemo dok god nas budete birali. Jer ako nas i dalje birate, znači da vam ne smeta što vas pljačkamo...

AP: Ni u snu! ■

Režiranje pijeteta

Tamo gdje je bio Plenković napravljen je politički konstruiran iskorak prema iskazivanju pijeteta, a tamo gdje je bio Milanović stvoren je povijesni nered, i to nije slučajno, komentira Marko Vučetić Vukovar i Škabrnju. Umjesto predstavnika Srba, vijenac u Dunav položili su članovi Vedra-e

BEZ HOS-ovih zastava i ustaških simbola protekla je ovogodišnja vukovarska Kolona sjećanja. Ipak, tijekom mirnog hoda političara, predsjedničkih kandidata i oko 120.000 građana od vukovarske bolnice do Memorijalnog groblja žrtava iz Domovinskog rata osjećao se pritisak oblaka koji se nadvio zbog najnovije koruptivne afere dojučerašnjeg ministra zdravstva VILJA BEROŠA, dosad najproblematičnijeg slučaja korupcije i za samog premijera PLENKOVIĆA. Da Dan sjećanja na žrtve Domovinskog rata i Dan sjećanja na žrtvu Vukovara i Škabrnje ipak nije mogao proći bez ustaških majica i pozdrava, istaknutih 'U' i HOS-ovih zastava, pokazao je skup u Škabrnji, gdje je bio predsjednik ZORAN MILANOVIĆ.

— U Vukovaru je bio duh Beroša, a u Škabrnji, s ne toliko dominantnom, ali ipak doziranom ustaškom simbolikom, pred Milanovića je doveden duh PRIMORCA – komentirao je u svom stilu za Novosti MARKO VUČETIĆ, zadarski sveučilišni profesor filozofije i religije i bivši nezavisni saborski zastupnik.

On smatra da je i ove godine postignuta politizacija žrtava Vukovara, Škabrnje i Domovinskog rata, ali da je ipak, za razliku od prošlogodišnje, ovogodišnja vukovarska Kolona sjećanja učinila jedan korak naprijed u iskazivanju pijeteta.

— Doživjeli smo mali napredak u stvaranju moralne zajednice, bez političke destrukcije. Ali riječ je samo o koraku. I dalje nismo u potpunosti sazreli kao društvo. Sve ono što se događalo prošle godine u Vukovaru – HOS-ove zastave, ustaška obilježja – prešlo je ove godine u Škabrnju, gdje je bio Milanović. Očito je riječ o političkoj provokaciji i slanju poruke da se sve aritmije u društvu, nepravilnosti i povijesne revizije i dalje odvijaju pod paskom politike. Tamo gdje je bio Plenković napravljen je politički konstruiran iskorak prema iskazivanju pijeteta, a tamo gdje je bio Milanović stvoren je povijesni nered, i to nikako nije slučajno – smatra Vučetić.

Dodaje da smo u prethodnoj godini svjedočili pripremljenoj političkoj konstrukciji u kojoj je režirano kakvo će biti odavanje počasti žrtvama Vukovara, kakvo žrtvama Škabrnje i kako će se odigrati službena proslava u Kninu, a potom i proslava za narodne mase u Imotskom. Naš sugovornik ističe da negativna, isključiva, desničarska, pa i neustaška klima nije, nažalost, nestala, već je prikrivena zbog predstojećih predsjedničkih izbora.

— Obilježavanje žrtve Vukovara režirano je u funkciji vođenja računa o izbornom rezultatu Dragana Primorca. Svako stvaranje ostrašene atmosfere, kao što je bilo prošle godine u vukovarskoj koloni, ojačalo bi desne kandidate za predsjednika Republi-



Sredili se za predsjednika
– HOS-ovi simboli na
komemoraciji u Škabrnji (Foto:
Šime Zelić/PIXSELL)

ke TOMISLAVA JONJIĆA i BRANKU LOZO te dodatno oslabilo već oslabljenog Primorca. Škabrnja je ove godine bila prošlogodišnji Vukovar u malom. Zbog izbornih kalkulacija Milanović je prešutio ustaške zastave u Škabrnji jer bi povlačenjem s komemorativnog skupa stavio žrtve u drugi plan, a to nije mogao napraviti. Iako je sve politički motivirano zbog predsjedničkih izbora, ono što ohrabruje je da su mladi iskazali pijetet. Koliko sam vidio, kod njih nije bilo oživljavanja ustaštva i čini mi se da se nekako probila ta povijesna dimenzija tragedije – smatra Vučetić.

O DP-u, koji je na krilima prošlogodišnje vukovarske kolone s HOS-ovim obilježjima ušao u Plenkovićevu vladu, Vučetić smatra da je za njih Vukovar otpisan.

— Odavanje počasti žrtvama Vukovara nikad nije bio DP-ov cilj, nego samo perfidno zavođenje i ulazak u brak s HDZ-om. DP je u taj brak Vukovar donio kao miraz, i dobro je što im više nije bitan jer su ga vezali uz povijest gubitnika Drugog svjetskog rata. Interes IVANA PENAVE prema Vukovaru više

ne postoji, osim što želi da on ili netko njegov bude gradonačelnik, i to ne zbog toga što ga građani Vukovara žele, nego zato što se tako želi dogovoriti s HDZ-om. Penava je bivši HDZ-ovac, sadašnji pred-HDZ-ovac. I HDZ-u najviše odgovara da Vukovar vodi Penava ili netko njegov jer je to najveći jamac da će grad i dalje biti u HDZ-ovim rukama – zaključuje Vučetić.

Jedino u čemu je Domovinski pokret uspio ove godine, i što je bilo isključivo u režiji Penave i STIPE MLINARIĆA ČIPE, jest da SDSS nije položio vijenac za sve civilne žrtve Vukovara u Dunav, nego u dvorište srpske pravoslavne crkve sv. Nikole u Vukovaru. Vučetić ističe da je to ograničavanje slobode kretanja dokaz da DP ne doživljava Domovinski rat kao osloboditeljski rat nakon kojeg su svi u Republici Hrvatskoj slobodni, pa tako i Srbi da iskažu pijetet prema svim civilnim žrtvama rata.



Ranko Britvić (Foto:
Duško Jaramaz/PIXSELL)



Marko Vučetić (Foto:
Šime Zelić/PIXSELL)

— DP je ponovno dokazao da živi vlastitu neslobodu mirenja s time da je Hrvatska makar u povijesnom smislu slobodna. Jasno mi je zašto to čine: jer sudjeluju u sufliranju političkim okupatorima Hrvatske – HDZ-u. Oni se ne mogu pomiriti s time da je Vukovar oslobođen na najbolji mogući način, mirnom reintegracijom, što je snažna simbolička poruka da se Hrvatska može razvijati isključivo kroz razvoj nenasilnih, mirotvornih politika – kaže Vučetić i to ilustrira nerješavanjem pitanja nestalih osoba.

— Ne postoji iskrena želja da se problematika nestalih riješi jer je to jedno od posljednjih bolnih pitanja zbog kojih rat i dalje traje, a taj nastavak rata nakon rata odgovara svima onima koji pripadaju vojnicima političke korupcije. Ova afera s Berošem svjedoči o izravnoj povezanosti HDZ-a s politikama smrti. Rat nakon Domovinskog rata, iz kojeg je Hrvatska izašla kao pobjednica, vodi se već četiri desetljeća i ne prestaje, a to je rat HDZ-ove korupcije u kojem je direktno ugroženo zdravlje građana, tijekom kojeg građani umiru zbog neuloženih ili ukradenih sredstava. To je pravo lice aktualne tragedije Hrvatske – zaključuje Vučetić.

Kako vijence u Dunav za sve civilne žrtve nisu položili politički predstavnici Srba u Hrvatskoj, to su učinili Veterani Domovinskog rata i antifašisti. RANKO BRITVIĆ, predsjednik Vedra-e za Novosti kaže da je polaganje vijenaca za sve civilne žrtve u Vukovaru civilizacijski i ljudski čin i minimum pristojnosti.

— Vedra je i prije šest godina, osim na centralnom mjestu, na Memorijalnom groblju, položila vijenac u Dunav za sve civilne žrtve rata, uključujući i srpske žrtve. Nismo tome davali značaj niti smo ikoga obavještavali. Nad nevino ubijenim Srbima počinjeno je barem kazneno djelo ubojstva još dok Vukovar nije bio napadnut, ta zlodjela su činile MERČEPOVE grupe i sve je to javno poznato. Sramotno je da vukovarski gradonačelnik ograničava kretanje političkih predstavnika Srba u Hrvatskoj i njihovo polaganje vijenaca u Dunav. Začudio sam se da su nas kraj Dunava čekale tri televizijske ekipe, kojima smo dali izjave, a još je čudnije da te naše izjave nigdje nisu emitirane. Vijence sam položio s BORISOM BILIČIĆEM, jednim od najodlikovanijih hrvatskih branitelja, ratnim zapovjednikom Specijalne policije, zatočenikom logora Manjača, IVOM FUMIĆEM, partizanskim borcem, istaknutim antifašistom i počasnim članom Vedra-e i dr. DEJANOM PIVARSKIM, dopredsjednikom naše udruge iz Zagreba – kaže Britvić i ističe zadovoljstvo što je ove godine vukovarska kolona bila dostojanstvena, bez ustaških zastava. ■

Климава неутралност

Хрватска по новој варијанти Националног енергетског и климатског плана мора уложити преко двије милијарде еура за интеграцију обновљивих извора енергије, веома хетерогеног поријекла и профила, у мрежу за пренос и дистрибуцију електричне енергије. За успоредбу, ради се о износу који ћемо ускоро издвајати сваке године за МОРХ, по захтјеву НАТО-а

КАШЊЕЊЕ у доношењу Националног енергетског и климатског плана (НЕЦП) за раздобље до 2030. године било је Еуропској комисији у два наврата разлогом изрицања опомене Хрватској, тј. њезиној влади. Но сад је тај документ, значајно ажуриран у односу на лањску верзију, коначно у процесу јавног савјетовања с роком до 12. просинца. Није да се јавност нешто посебно јагми за уносом коментара и сугестија, али проблем непопуларности те врсте формалне друштвене расправе, услед кроничног необазирања власти на њу, ионако је нека друга тема, и свакако већ позната. У првих тједан дана регистриран је тако у припа-

дајућој рубрици на интернетском сервису е-Савјетовања тек један упис.

Ипак, процедура усвајања документа иде полагано свом епилогу, а Еуропа се наводно жури, услед суочавања с драматичним климатским промјенама код којих питање енергетике заузима једну од најважнијих позиција. Притом с Хрватском није толики проблем ово кашњење; готово половина држава ЕУ-а запримила је исту еуропско-комисијску опомену. Није то ни зацртани обавезни циљ од 42,5 посто обновљивих извора (ОИЕ) у цјелокупној потрошњи енергије. Начелно је РХ по томе већ у еуропском врху, ако се у обзир узме искориштени хидроенергетски потенцијал који по конзервативним

подјелама такођер спада у обновљивце. По сувременим знанственим увидима, пак, попутна еколошка штета коју узрокује њихова градња и постојање у том смислу неопозиво их дисквалифицира.

Занемаримо сад и чињеницу да је готово сав тај производни хидроенергетски капацитет у функцији још из времена СФР Југославије. Нова се, одцијепљена Хрватска исказала у том контексту понајприје форсирањем малих хидроелектрана (МХЕ) с укупно прилично ниским удјелом продукцијске снаге, а о којима ћемо овдје рећи још понешто. Но главни проблеми хрватске енергетике, у свјетлу екологије и супротстављања климатском поремећају, леже другдје – не тамо гдје нешто већ про-

изводимо, него ондје камо још нисмо право ни кренули.

Истичу се тако неугодне статистичке појединости у вези с мизерним удјелом енергије из ОИЕ-ја у промету и транспорту од свега пет посто, с чиме смо на самом еуропском дну – дословно задњи. Ако се зна да је управо промет глобално један од највећих генератора емисије климатски погубних стакленичких плинова, бива јасније о каквом је пласману ријеч. Око 95 посто хрватског промета, наиме, погоди се нафтним дериватима и плином, а текућа биогорива држе једва четири посто. Разлог је, између осталог, то што у његовој структури преко 90 посто заузима цестовни промет, док је жељезнички отприлике три и пол пута мање заступљен и од зрачног прометовања.

Једнако лоше стојимо с искориштавањем соларне енергије, па смо укупно с око једним гигаваатом инсталиране снаге и ту на зачељу ЕУ-а. Имамо двоструко мање уграђених солара од Словеније, десет пута од Мађарске и 130 пута од Њемачке, иако РХ располаже, као што наводи портал Енергетика-нет, с 30 посто већом инсолацијом од тих земаља. Јачи смо само од Латвије, Малте и Луксембурга, мада није познато јесмо ли ове године можда прескочили и Естонију. Слично је Хрватска суздржана и кад је посриједи геотермална енергија, тек недавно доживљена мало озбиљније. Но и ту се највише очекивања полаже на приватно-подузетнички сектор, а њему треба осигурати поуздано укључење на опћу мрежу.

Хрватска по новој варијанти НЕЦП-а мора уложити преко двије милијарде еура за интеграцију ОИЕ-а, по дефиницији веома хетерогеног поријекла и профила, у мрежу за пренос и дистрибуцију електричне енергије. За успоредбу, ради се о износу који ћемо ускоро издвајати сваке године за Министарство обране РХ, по захтјеву НАТО-а. Свеједно, не смије се занемарити досадашње лоше искуство с ослањањем на приватнике у енергетици. Силян је новац у овом стољећу потрошен на повлаштене цијене гарантираног откупа њихове вјетроенергије, све о изравном трошку потрошача, а да нам то није донијело процват ОИЕ-а.

Још теже подношљив ефект имало је припуштање бизниса, односно тржишта, у подручје МХЕ-а и биоенергана. Потоње су изазвале читаву пошаст сјече здравих шума ради добивања тобоже еколошког горива, док су МХЕ-и изазвали неку врсту осипа на хидролошкој карти Хрватске, с десетима реализираних и планираних погона на ријекама и потоцима. О томе смо објавили један исцрпнији чланак у прошлом броју Новости, али овдје треба поновити да се и та девастација већ угрожених природних ресурса и јавних финансија збива под изливом еколошког заокрета у енергетици. Службена политика служила је таквом имицу МХЕ-а безрезервно у корист, а дуго времена то је чинила и она еуропско-унијска. Тако их некритички третира и нпр. свепопуларна Википедија, у чланку наслова 'Мале хидроелектране'.

С друге стране, развој енергетске демократије, или демократизација енергетике, и даље се одвија индикативно преспоро, иако размјерно најбољу производну перспективу теоретски имају баш солари на обитељским кућама, као и они у посједу локалних енергетских задруга. Нешто се у том смјеру помакло од уласка Хрватске у ЕУ, али процес ширења такве енергетике наилази на фаталне административне и процедуралне препреке. Обичном свијету није отежано само прикључење и пласман вишка енергије, него и купња солара, исхођење дозвола, инсталирање погона.



Соларни панели на крову Опће болнице Забок (Фото: Жељко Хладика/PIXSELL)

Отприлике томе налик бива и енергетска обнова кућа те приватних и јавних зграда. Но прилагођени нецп барем декларативно исказује хвалевриједан енергетско-политички заокрет, кад говоримо о исказаним циљевима. У прошлој, лањској верзији био је зацртан свега један гигаваат снаге у соларима до краја десетљећа – онолико колико је досегнуто већ ове године, као што смо рекли. Сад се циља на готово 2,4 гигавата, иако и то дјелује скромно у поредби с наведеним еуропско-унијским контекстом. Промет стоји боље, знамо ли да је до 2030. тамо планиран удјел ОИЕ од 24,6 посто, или готово четвртину кориштења гориња, односно десет пута више неголи данас.

Остаје непознаница хоће ли Хрватска смоћи енергије да проведе такав енергетски маневар с праведнијим односом спрам производње и средстава за њу. То би неизбјежно значило измицање овећег дијела профита онима примарно комерцијалним играчима на сцени, дакле подузетницима, а неријетко и шпекулантима којима државна политика омогућује прилику за лако убирање зараде. Држава би потом морала изнаћи средства за интегрирање ОИЕ-а, као и за продор биогориња у цестовни промет. Инсталирање солара на крововима грађана и њихових задруга требало би постати неупоредиво лакше, умјесто да јавни натјечаји за додјелу еу-потпора буду у томе претежно алиби за власт.

Глобална кретања, међутим, не иду нам у том погледу на руку, и тако већ неко вријеме. Није то само Доналд Трамп; Француска је прије пола године једнострано одбацила обавезујуће постотке ОИЕ-а. Све економске, здравствене, сигурносне, геополитичке кризе у овом кризно пребогатом десетљећу искориштене су за гурање повратка фосилних гориња на раније позиције, као што је подузето и с еколошким мјерама у аграру, кад је ријеч о пестицидима или ГМО-у. То се показало и на недавној климатско-политичкој конференцији УН-а у Бакуу, под називом КОП 29, као што су нас упозорили, примјерице, из активистичке организације *Corporate Europe Observatory*. Руски плин и нафта истиснути су с еуропског тржишта у големој мјери, а надомјестили су га амерички, норвешки и арапски, те све више азербејџански.

Тако је наметнута тема идеолошког пожељног и морално исправног фосилног гориња у славу економског раста, умјесто његова искључења из свјетске потрошње опћенито. Како то изгледа кад се спусти на наш локални план, открива једна полемика у Јутарњем листу прошли тједан, гдје је професор Невен Дуић са загребачког Факултета стројарства и бродоградње, стручњак за енергетику, обрадио примјер заговора фосилних гориња у изведби колумниста тих новина Гојка Дрљаче. Но добро је и иначе знати како прокапиталски медијски сервисери подваљују наизгледну здраворазумску нужност одустајања од климатско-политичких интервенција у енергетику.

Хрватска се власт по тој линији истакнула најизразитије у случају послушничког отварања ЛНГ-терминала на Крку, потом ширења његова прихватног капацитета за прекоморски укапљени плин. Натурено нам је тако и далеко скупље гориво, и дјеломично одустајање од ОИЕ-а или успоравање њихова развоја, и подвргавање шире економске и сигурносне политике интересу најјачих актера на глобалном тржишту те у односима војних снага. С обзиром на то, хоризонти нецп-а и енергетске демократизације за Хрватску остају више него неизвјестан циљ. ■

Одакле је заправо Musk?

Umjesto Jovanki Jolić čiji video-klip spada među vrhunce ovdašnje internet-ske baštine, za pomoć u odgovoru na ovo pitanje obratit ćemo se ni manje ni više nego Friedrichu Engelsu. I kao poduzetniku i kao marksistu

ОВИСНО о афинитетима, можете га смјестити на ово или оно мјесто у поретку, али видео-клип ЈОВАНКЕ ЈОЛИЋ у којем ЕЛОНА МУСКА поријеклом смјешта у Републику Српску спада међу врхунце овдашње интернетске баштине. Пored samog бизарног садржаја, виралности и претварања клипа у образац за генерирање мимова, допринио је и Јованкин талант за експресију. Наиме, након што је водителју одговорила културним протупитанјем: 'Elon Musk? On je iz Republike Srpske, ako se ne varam?' Јованка је napravila драмску паузу попраћену сугестивним и потиснутим осмијехом. Лице водителја у том тренутку не видимо, али знамо да му је у опис посла спадало да остане прибран при suočаванју и с луђим конструкцијама. Мотивирана, претпостављамо, изостанком потврдне гестикулације с друге стране стола, Јованка драмску паузу прекида и пита: 'Је ли тако?' I одлази у повијест.

Међутим, тине још нису исцрпљени сви аспекти који су клип učinili толико популарним и препознатљивим. Сви, наравно, знамо да Јованка, понукана лажном Muskovom изјавом, сачињеном средствима умјетне интелигенције, измишља. Али нисмо ни сасвим сигурни одакле Musk стварно долази. I не ради се ту о биографским детаљима одрастанја и пословне путанје. Све је то добро познато. Ради се о томе да ми заправо не знамо одакле долазе генјални подузетници. Је ли посрједи урођени талант који се не може свести на друштвене увјете или бојжа провидност која измиће овоземалјском? Такви људи се нарпосто догоде и они су тај мотор који вуће човјечанство

нарпјед. Можда звучи помало карикирано, али такве предодјбе превладавају на свим разинама: од теорија иновације на академији преко медијских прича о успјеху до свакодневних suočаванја с мало захтевнијим бирократским задатком. Postoje људи, државе и подузетници. Као што и Јованка не зна одакле потонји долазе, тако ни друштво не зна. Они се нарпосто догоде или не догоде, а ми можемо помоћи само тако да им укљанјемо препреке. Јованкина етничка генеалогја је ту само да замјени социјалну мистикју или изостанак друштвене генеалогје.

А да све не остане само на мистички побринуо се сам Musk. Прво купњом Twittera који је претворио у X и јавном подршком DONALDU TRUMPU која му је у руке donijela управљање агенцијом за демонтирање америчке бирократије. U том се процесу Musk и политички трансформирао. Или разоткрио, како коме паће. Дуго га се сматрало центристом и махом политички неутралним подузетником, да би послједњих година постао својеврсни гурју глобалне екстремне деснице. Је ли се, ето, само 'опустјо' или је посрједи друкчији тип трансформације? Oстанемо ли само на индивидуалној разини, нећемо доспјети даље од непозваних шпекулација. Наиме, индивидуални политички преврати могу бити узроковани разним окидачима или њиховим комбинацијама који и не морају бити стриктно политичке природе или učinak неког (раз)увјеравања. Тако да их се болје клонити као коначних објашњења чак и ако тачно знамо који су мотивацијски склопови и животна искуства посрједи. Нарпосто су превјше насумични и премало друштвено индикативни. I зато се

треба покушати ослонити на понешто шире кадрове. U овом случају на Силцијску долину и знаковит заокрет уdesно који се на тој локацији, а и метонимији савременог капитализма, догодио у послједњих неколико година. А то је контекст у којем и Musk обитавя.

При том задатку ослонит ћемо се на помоћ BENA TARNOFFA, америчког аутора чји се интереси налазе на сјечишту савремене технологије и економије. Suočen с интерпретацијским изазовом скретања Силцијске долине уdesно, Tarnoff се нетом пред америчке изборе на страницима The New York Review of Booksa позабавио могућим објашњењима. Као ishodišnu тачку анализе поставио је наћелно једноставну идеју STUARTA HALLA. А она каже да идеологија никад не настаје у вакууму, већ да у приличној мјери овији о наћину на који људи зарађују за живот. Hall је економски живот дефинирао као 'мрежу ограничења' за људске идеје о друштву – својеврсни филтер кроз који се оно материјално цијеђи у идеолошко. Dakle, да бисмо могли сазнати зашто одређене групе људи имају одређене идеје о друштву, прво морамо знати што раде. Тине нам неће аутоматски све бити јасно, али ћемо бити на правом трагу. Што углавном раде слједбеници Trumpa из Силцијске долине? Они су махом *venture* капиталисти. Или у овдашњем економском жargonу: управљају фондovima ризићног капитала. Zadržat ћемо се у већини случајева на ознаци *venture* да би се избјегле замке језићне незграпности, а и због тога што се ради о увријеженом називу дилјем свјетя.

Што се, дакле, промијенило у њиховом пословном окружењу да их је потакнуло на политички заокрет у значајној мјери? Наиме, како каже Tarnoff, *venture* капиталисти из Силцијске долине стекли су дојам да се цијели свјет уротио против њих. I економски и политички. Звучи помало бизарно, али значајне промијене сигурно су се догодиле. Поједностављено, посао фондova ризићног капитала јест да наговоре различите институционалне инвеститоре попут мировинских фондova или богате појединце и обителји да свој новач препусте њима, а они им обећавају високе приносе на улагања. Ukratko, *venture* капиталисти углавном теже дјвјема опцијима: да пронађу међу *startupovima* и купе 'нови' Google или доволно атрактиван *startup* да га прави Google купи. Већ их те дјвије опције доводе у контрадикцију: жеље ли порозно тржиште које је стално отворено за нове превласти или оно стабилно и дефинирано у којем неколико највећих компанија само купује најболје *startups*? Кроз ту се контрадикцију преламале економске и политичке неволје које су капиталисте из Силцијске долине доведле до идеје да се свемир уротио против њих.

Још 2021. године инвеститори су у руке фондova ризићног капитала давали издашне износе у нади да ће добити што веће приносе. Било је то још вријеме ниски каматних стопа и с мало опција за ризићнија улагања и болју зараду. Међутим, ситуација се ускоро промијенила. За почетак су нарасле каматне стопе, што је демотивирало инвеститоре и вјше нису у толикој мјери новач препуштали *venture* капиталистима на управљање. Такођер, смањјо се број излазака *startups* и нових фирми на бурзу. Tim путем се углавном враћао новач инвеститорима након што би фондovi ризићног капитала своје удјеле претворили у дјонице и продали их. Велике фирме попут Mete и Alphabeta оријентирале су се на ефикасност и резање трошкова и све су се мање бавиле куповањем потенцијално атрактивних *startups*. U међувремену се на тржишту догодио *boom*, али није био од нарочите помоћи. Dogodio се, дакле, *boom* кад је ријеч о умјетној интелигенцији, али ту су *startups* били у савременом заостатку. При развоју умјетне интелигенције потребне су



velike koncentracije računalne snage koju *start-upovi* nemaju na raspolaganju i velike firme se nalaze u nenadoknadivoj prednosti. Pored ekonomskih izazova, ulagači iz Silicijske doline nisu bili zadovoljni ni političkim odlukama BIDENOVE administracije. Među te odluke spadaju i oštrije regulacije kriptovaluta i razvoja umjetne inteligencije, što je dodatno suzilo investicijske koridore. Te su regulacije trebale doprinijeti dodatnom jačanju velikih firmi što, kako smo spomenuli, ide donekle u prilog *venture* kapitalistima, ali i podriva im poziciju jer ne ostavlja prostor za probaj novih firmi na kojima bi značajnije zaradili. Valja istaknuti i hipotetičku opasnost od novih oblika poreznog opterećenja. Trump im je obećao suprotne trendove. Ne samo što se tiče poreza i regulacije, već i treće uloge države: konzumacije. Najavio je izraženiju suradnju sa *start-upovima* kad je riječ o vojnoj industriji i upotrebi umjetne inteligencije – u tom bi slučaju bila dostupnija javna računalna snaga – ali i za 'usluge' deportacija i kontrole granica, čime se lako stječe i politička sklonost.

Dakle, u Muskovom neposrednom poslovnom i društvenom miljeu dogodio se zaokret udesno koji je, valjda, aktivirao i nekakve zatumljene frustracije i preference. Bez obzira na značajan političko-ideološki utjecaj, ne zanima nas ovdje toliko sama Muskova osobna ili intimna putanja iako i ona ima svoj relevantan utjecaj. Ponašanje nas zanima nudi li Musk novi tip ekonomskog utjecaja kapitala na vlast koji bi se morao registrirati ili je tek riječ o slučajnoj i pomalo bizarnoj epizodi za koju nije izvjesno kako će završiti. Tipovi utjecaja kapitala na vlast mogli bi se podijeliti na tri grupe, iako su varijacije brojnije i kompleksnije, ali čisto da baratamo minimalnom orijentacijom.

Prvi tip utjecaja predstavlja određeni oblik individualne ili grupne korupcije. Posrijedi može biti ilegalna ili legalna rabota. Može se raditi o doslovnom kupovanju predstavnika vlasti ispod stola, ali tu spadaju i donacije stranci i zakonski uređeno lobiranje. Drugi tip utjecaja vezan je uz prevlast određenih frakcija i sektora kapitala koji svojim djelovanjem usmjeravaju nacionalne ekonomije. I tu može doći do individualnih poticaja, ali uglavnom se radi o tome da se određenim pritiscima definiraju fiskalne i makroekonomske politike koje više odgovaraju pojedinim frakcijama nego drugim. U tom slučaju ideološku ulogu mogu odigrati i mediji i akademsko-istraživačke institucije. Postoji i treći tip koji funkcionira samo kao prijetnja i uglavnom nema potrebe za aktivacijom.

Zanima nas nudi li Musk novi tip ekonomskog utjecaja kapitala na vlast koji bi se morao registrirati ili je tek riječ o slučajnoj i pomalo bizarnoj epizodi za koju nije izvjesno kako će završiti

Punjenje proračuna ovisi o ekonomskoj aktivnosti. Ako vlast zaprijeti nekim snažnije lijevo obilježenim politikama, kapital može samo prišapnuti mogućnost investicijskog štrajka i reduciranih proračunskih prihoda i tako zauzdati sve ambicioznije ideje.

Gdje je tu Musk? Ili da se vratimo Jovan-ki: odakle je on zapravo? Umjesto Jovan-ki, za pomoć ćemo se obratiti ni manje ni više nego FRIEDRICHU ENGELSU. I kao poduzetniku i kao marksistu. Iz gore skiciranih tipova odnosa kapitala i države vidljivo je da na strani kapitala – osim kad nije riječ o ukidanju kapitalizma – ne vlada baš konsenzus. Postoje kratkoročni i dugoročni interesi, kao i interesi različitih frakcija kapitala: nekima pašu carine, nekima ne pašu, neki su skloni slabijoj, neki snažnijoj valuti. Pored toga, i po prirodni ekonomskog uređenja međusobno konkuriraju: kako unutar sektora tako i među sektorima. Da bi se sistem održao, netko mora, da se prebacimo na teren nogo- metne metaforike, imati pregled igre. Pošto svi individualni kapitali i frakcije imaju partikularne interese, nisu u stanju sagledati širi teren. Jedina institucija koja to može napraviti ili barem stremiti prema toj funkciji zove se država. Riječima Friedricha Engelsa, država je 'idealni kolektivni kapitalist'. Država nikad ne može posjedovati objektivno znanje o 'ukupnom interesu kapitala', niti predstavlja aritmetičku sredinu svih tih interesa, već ju funkcija tjera da proizvodi znanje o tom interesu i toj sredini. Drugim riječima, da proizvodi politiku. Čini se da je Musk zamislio da je država u tom smislu netko tko je u mogućnosti biti 'idealni kolektivni kapitalist'. Ali ne tako da sagledava i izračunava interese raznih frakcija američkog kapitala, već da u sebi spoji različite povijesne uloge.

U njegovom neposrednom poslovnom i društvenom miljeu dogodio se zaokret udesno – Elon Musk (Foto: John Angelillo/Newscom/PIXSELL)

Musk u sebi spaja uloge discipliniranog fordističkog kapitalista, libertarijanskog feudalca i antiwoke influensera. Kao što opisuje spomenuti Tarnoff, Musk poslovni uspjeh ne duguje ni čistoj sreći, kao brojni mu drugi kolege iz Silicijske doline, ali ni nekoj genijalnoj inovaciji. On ga prvenstveno duguje efikasnoj optimizaciji svojih pogona prema najoštrijim kapitalističkim standardima: svakog minimalnog viška rješavao se bez ikakve zadržke, svaki potencijal je eksploatirao do iznemoglosti. Radnici u njegovim tvornicama naširoko su pričali o tome. Međutim, to mu nije bilo dovoljno. Kao što je svojedobno napisao slavni ekonomist JOSEPH SCHUMPETER, među razlozima zašto ljudi postaju poduzetnici nalazi se i želja za 'privatnim kraljevstvom'. Ili njegovim riječima: 'Industrijski ili komercijalni uspjeh najbliže je što moderni čovjek može doći srednjovjekovnom feudu.' Muska, sudeći po ponašanju i ambicijama, pokreće taj antimoderni impuls. Okviri kapitalističke ekonomije ne mogu mu u potpunosti zadovoljiti tu želju. Pored same ekonomije, glavnu branu realizaciji tog antimodernog impulsa predstavljaju mu moderne stečevine prava i sloboda koje se na desnici nazivaju – 'woke'. I dalje ni mi ni on ne znamo zapravo zašto je kupio Twitter, ali ne možemo po strani ostaviti taj impuls: želju da se uz pomoć fanova i pratilaca, ideoloških kmetova, uklone sve nepotrebne barijere koje je moderni svijet stvorio. Musk mora sebe zamisliti kao državu da bi preživio. Je li to novum? Jest. Hoće li preživjeti? Nemamo pojma. Odakle je? Iz povijesti i iz budućnosti. ■

Услови за Брисел

Министрица за еуроинтеграције Тања Мишчевић тврди да је Србија спремна ускладити своје законодавство с правним тековинама ЕУ-а до 2027., док аналитичари упозоравају на политичке препреке, укључујући нормализацију односа с Приштином и усклађивање вањске политике

СРПСКА министрица за еуроинтеграције ТАЊА МИШЧЕВИЋ већ неко вријеме тврди да је Србија спремна до 2027. своје законодавство ускладити с правним тековинама Еуропске уније. Министрица говори и да њезина тврдња да је Србија способна у следеће двије године провести реформе потребне за пријем у чланство Уније 'није измишљена, већ је процена која је урађена заједно са Европском комисијом'. Из Националног конвента о Еуропској унији који окупља неколико стотина организација цивилног друштва које се залажу за чланство Србије у ЕУ-у слажу се да је то могуће, али додају да је за то потребна јасно изражена политичка воља, прије свега извршне власти, али и свих других укључених у еуроинтеграцијске процесе.

Да српске власти нису биле претјерано загријане за преузимање правне стечевине Еуропске уније у Београду се знало и прије објављивања овогодишњег Извјештаја Еуропске комисије о напретку Србије у приступним преговорима у којему се то неизравно констатира оцјенама о минималном или никаквом напретку у већини преговарачких поглавља, осим у неким која се односе на економију. Наиме, Министарство за еуроинтеграције још је почетком године извјестило Владу Србије да су надлежне државне институције у раздобљу од 21. септембра 2022. до краја првог тромјесечја ове године од 377 прописа планираних за усклађивање и усвајање усвојиле њих 134, односно 36 посто.

Нешто мање од двије трећине неусвојених прописа Влада Србије пренијела је у нови Национални програм за усвајање правних тековина Еуропске уније (НПАА) за раздобље од трећег квартала 2024. до четвртог квартала 2027. године. Нови НПАА Влада Србије усвојила је концем прошлог мјесеца, а у саопштењу је поручила да он 'садржи планове за усклађивање законодавства са правним тековинама ЕУ-а и успостављање одговарајућих институционалних и административних капацитета за примену усклађеног законодавства'. Додала је и да је раздобље његове примјене 'прилагођено реформским процесима планираним, између осталог, Планом раста за западни Балкан и Реформском агендом Републике Србије'.

Министрица Мишчевић тврди да и НПАА и Реформска агенда садрже 'јасан преглед активности' с роковима извр-

шења због чега ће бити кључне платформе за праћење напретка Србије у процесу приступања Еуропској унији. Њезино је министарство пак задужено за припремање тромјесечних извјештаја о реализацији програма и њихово достављање влади и парламенту. У политичку причу о реализацији НПАА-а и Реформске агенде овај се пут укључио и председник АЛЕКСАНДАР ВУЧИЋ. И он је све чешће јавно почео тврдити да ће Србија до краја његовог и текућег парламентарног мандата провести све реформе нужне за чланство у ЕУ-у. На почетку овог тједна у још једном обраћању јавности, Вучић је најавио да ће Влада Србије и Народна скупштина ускоро уз бок Експо-у 2027, као равноправан стратешки циљ који се мора остварити до краја 2026. године, уврстити и испуњавање свих критерија за чланство у ЕУ-у. 'Не кажем да ћемо у 2026. или 2027. ући у ЕУ. То није на нама, већ на Европљанима. Али да ми испунимо све критеријуме, то је страховито амбициозан задатак, једнако амбициозан колико и Експо', закључио је Вучић.

Аналитичари упозоравају да кад Вучић и влада најављују испуњавање свих критерија за чланство у ЕУ-у говоре о испуњавању Копенхашких критерија за пријем, али не и о оним политичким критеријима попут нормализације односа с Приштином или увођењу санк-

ција Русији и потпуном усклађивању с еуропском вањском политиком. Како су барем неки од тих политичких критерија у међувремену постали блокирајући критерији не само за затварање него и за отварање појединих преговарачких кластера и поглавља, мало тко се у српској јавности усуђује прогнозирати хоће ли Србија, чак и ако за двије године у цијелости реализира нови НПАА и Реформску агенду, бити ближе чланству у ЕУ-у или ће остати као и досад кандидат ни на небу ни на земљи. Вучић не крије да сумња да ће се Србија, ако и испуни све Копенхашке критерије, значајније приближити чланству у ЕУ-у, али је изгледа преломио и након разговора с члановима водства Српске напредне странке у име законодавне и извршне власти обећао преузимање правне стечевине ЕУ-а у следеће двије године. Најавио је и да ће на тим пословима у државним институцијама бити ангажирани и нови кадрови, а како се истовремено најављује и реконструкција владе за очекивати је да ће као важан критериј за промјене у њезину саставу бити и досадашњи (не)рад у реализацији НПАА-а.

Српска министрица за еуроинтеграције – Тања Мишчевић (Фото: Амир Хамзагић/ATAImages/PIXSELL)



Српске власти засад су барем вербално исказале политичку вољу о којој су цивилне удруге говориле као о увјету за ефикаснију реализацију процеса приступања у чланство ЕУ-а. Организације окупљене у Националном конвенту о Еуропској унији очекују и да их власт пуно више него досад укључи у све фазе процеса усклађивања с правном стечевином Уније, а искуства земаља које су прошле пут којим сада Србија крочи говоре да се он брже и лакше прелази уз подршку опозиције, барем оне проеуропске. У Србији у којој се данас власт и опозиција све више укопавају у ровове, не само у парламенту, него и на улици, незамисливо је исказивање политичке воље о заједничком прескакању препрека на путу у чланство ЕУ-а.

Разједињеност и закрвљеност владајућих и опозиције из Србије прелијева се и у институције Еуропске уније, понајприје у њезин Парламент, али и међу њезине чланице, због чега политички критерији за пријем у чланство доминирају над свима другима, па коалицијској власти Српске напредне странке представљају све тежу препреку коју без помоћи барем дијела опозиције неће тако лако прескочити. О томе свједочи и вербални рат који су председник Александар Вучић и председница парламента АНА БРНАБИЋ започели с Тонином Пицулом одмах након његова избора за извјеститеља Еуропског парламента за Србију.

Притом је занимљиво да се Вучић, Брнабић и Пицула углавном слажу да Извјештај Еуропске комисије о напретку Србије мање-више вјерно осликава позицију Србије у приступним преговорима и да је провођење Копенхашких критерија кључно мјерило за наставак процеса приступања, али се истовремено међусобно оптужују да јесу или ће ускоро бити главни кочничари интегрирања Србије у Унију. У сличном клинчу се годинама међусобно држе и владајући напредњаци и њихова проеуропска опозиција у Србији. И једни и други закључују се да им је стратешки циљ чланство Србије у Еуропској унији, али и не помишљају да би заједно могли реализирати Национални програм за усвајање правних тековина Еуропске уније и Реформску агенду како би доиста еуроизирали Србију. Још увијек им је драже ловити у мутним политичким водама, него се примити конкретног посла који је у тим документима прецизно дефиниран и усклађен с критеријима Уније. ■

SRPSKA
POSILANovi Sad
ili Nikad

PIŠE Boris Dežulović

Zašto Glavna železnička stanica u Novom Sadu ne bi bila veličanstveni neki stambeno-poslovno-hotelski kompleks? Zašto neki od osvedočenih prijatelja predsednika Vučića ne bi na mestu tog ruševnog rugla sagradio, nemam pojma, velelepni hotel sa dva džinovska tornja i pet zvezdica, koji bi unapredio Novi Sad na njegovom putu u svetlu budućnost?

NE, sad bez zajebancije: zašto Glavna železnička stanica u Novom Sadu ne bi bila veličanstveni neki stambeno-poslovno-hotelski kompleks? Zašto neki od osvedočenih prijatelja predsednika ALEKSANDRA VUČIĆA ne bi na mestu tog ruševnog rugla sagradio, nemam pojma, velelepni hotel sa dva džinovska tornja i pet zvezdica, koji bi unapredio Novi Sad na njegovom putu u svetlu budućnost?

Dobro, u redu, znam da zvuči svetogrdno, još se nije ni slegla prašina na mestu gde se pre samo dvadeset pet dana, onog strašnog petka u podne, urušila teška betonska nadstrešnica, još nisu sakriveni svi dokazi, ni ukopane sve žrtve, još ne znamo ni koliko ih uopšte ima – petnaesta je podlegla tek pre neki dan – ali pogled u svetlu budućnost ne sme da nam bude zamućen suzama. To je, uostalom, razlika između vizionara i improvizonara: improvizonari žive od danas do sutra u podne, a vizionari vide mnogo dalje, oni ne gledaju u budućnost od dvadeset pet dana, nego u onu svetlu, od dvadeset pet godina. Jer Srbija nema vremena, srpska istorija nema četvrt veka, za tih dvadeset pet godina, znate i sami, ko živ, ko mrtav, ko teško povređen.

Vizionari, recimo, znaju da je ključni problem kod rekonstrukcije železničke stanice bio status šezdeset godina stare zgrade arhitekta IMRE FARGAŠA, koja je kao nepokretno kulturno dobro bila pod zaštitom Zavoda za zaštitu spomenika kulture. Zbog toga danas nije opterećena samo simbolički, nego i statički: zaštićena nadstrešnica u Fargaševu je projektu funkcionisala, naime, i kao protivteg za smelu krovnu konstrukciju, pa je sada i krov kritično nestabilan.

Nije stoga pitanje hoće li i kako uopšte ljudi sutra da ulaze u zgradu koja je u stvari masovna grobnica, nego je pitanje hoće li i kako uopšte iz te zgrade da izađu, svesni da bi i sami mogli da ostanu u toj grobnici, pod ruševinama teške armiranobetonске krovne konstrukcije. A od sopstvene vizije vizionarima je preča samo bezbednost radnih ljudi i građana.

Obrišimo stoga suze i pogledajmo oštra oka u onu svetlu budućnost, pa je jednostavno preskočimo, srušimo taj 'spomenik kulture' i odmah podignimo lepi, luksuzni hotel. Jer šta? Ionako će predsednik države koliko prekosutra da optuži nekoga za petnaest mrtvih, ionako taj neki nikad zbog toga neće da odgovara, ionako će taj ruševni spomenik socijalističke kulture onda kao ruglo usred grada da stoji celih dvadeset pet godina, ionako će onda Vlada da mu ukine status kulturnog dobra, i ionako će naposljetku 2049. godine Aleksandar Vučić – o da, Vučić, ko drugi? – celi kompleks za džabe da ustupi nekom svom prijatelju i kontroverznom biznismenu, da tamo onda sagradi stambeno-poslovni kompleks ili, još bolje, velelepni hotel sa dva džinovska tornja i pet zvezdica.

Kako znam?

Eh, kako znam. Duga priča. Mnogo duga priča.

'Ko bi danas odlučio da napadne Srbiju, morao bi da plati mnogo veću cenu nego 1999. godine', rekao je u intervjuu za TV Prvu pre

godinu dana predsednik Srbije, aludirajući na bombardovanje NATO alijanse predvođene Sjedinjenim Državama. Koliku bi to, međutim, 'mnogo veću cenu' taj neko morao da plati? Odgovor smo dobili ovoga marta, uoči dvadeset pete godišnjice NATO-ovog bombardovanja, kad je Vučićev ministar građevinarstva GORAN VESIĆ sa kompanijom DŽAREDA KUŠNERA, zeta bivšeg američkog predsednika DONALDA TRAMPA, potpisao Memorandum o revitalizaciji lokacije bombardovanog Generalštaba: Kušner je sledećeg dana obavestio Tviter kako je 'uzbuđen da подели sa javnošću rani dizajn za projekt u centru Beograda', a Njujork Tajms objavio da će Kušnerova kompanija Afiniti Global Development na mestu Generalštaba u Ulici kneza Miloša graditi velelepni stambeno-poslovni kompleks sa luksuznim hotelom,

Novosadska Železnička stanica
(Foto: M. M./ATAImages/PIXSELL)

za što je parcelu u centru grada od srpske vlade dobio na devedeset devet godina, i to – džabe. Odnosno, shvatili ste, za 'mnogo veću cenu nego 1999. godine'.

'Delimično sam upoznat sa projektom, oduševljen sam i srećan što će se rešiti taj problem u centru Beograda', izjavio je onda predsednik Vučić četiri dana kasnije, dodavši da je u projektu, dabome, 'predviđena i neka vrsta muzeja žrtava', jer 'nećemo da krijemo šta se sve dešavalo'.

Šta se to, međutim, 'dešavalo', pitate se verovatno i vi i gospodin Kušner. 'Devetnaest najmoćnijih i najjačih država sveta napalo je Srbiju bez ikakvog prava, i prvi put bez odluke Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija. Sedamdeset osam dana su nam uništavali zemlju. Ubijali decu. Komadali teritoriju. Ipak, uprkos svemu, Srbija živi. Probuđena. Snažnija. Hrabrija. Prkosna. I više od svega, slobodna. Živela Srbija!' napisao je predsednik Vučić na Instagramu nedelju dana nakon potpisivanja memoranduma sa zetom američkog predsednika, na dvadeset petu godišnjicu istog onog američkog bombardovanja u kojemu je pod ruševinama istog onog Generalštaba ostalo, nezgodno je možda priseliti se, troje davno mrtvih i zaboravljenih Beograđana.

Sve je posle išlo lako i brzo. Već početkom maja, tačno na dvadeset petu godišnjicu bombardovanja Generalštaba, ministar Vesić je sa Trampovim zetom potpisao Ugovor o revitalizaciji kompleksa Generalštaba. Onda je 9. juna, tačno na dvadeset petu godišnjicu Ku-

manovskog sporazuma i završetka američkog bombardovanja Srbije, direktorka Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture DUBRAVKA ĐUKANOVIĆ podnela ostavku, nakon čega se Kušner u Beogradu sastao sa Vučićem i objavio na Instagramu kako će 'ovaj projekat unaprediti Beograd na njegovom putu u svetlu budućnost'. Konačno, pre neki dan, Vlada Republike Srbije donela je odluku da se kompleks Generalštaba briše iz registra nepokretnih kulturnih dobara, i tako je uklonjena i poslednja formalna prepreka da američki investitor, zet predsednika SAD-a i osvedočenog prijatelja Srbije i Aleksandra Vučića, i sam osvedočen prijatelj Srbije i Aleksandra Vučića, na mestu obraslih ruševina u centru Beograda sagradi onaj velelepni superluksuzni hotel sa dva džinovska tornja i pet zvezdica.

Razumete sad? Pet hiljada slova, hiljadu reči, stotinu pedeset redaka, cele tri šljafne teksta trebalo je da bismo na kraju svejedno opet došli tamo gde smo bili u prvoj rečenici, pre četvrt veka, kada sam na vaše opšte zgražanje predložio da preskočimo tih dvadeset pet uzaludnih godina, i da neki osvedočen prijatelj Aleksandra Vučića na mestu Železničke stanice u Novom Sadu odmah sagradi hotel.

Zamislite, uostalom, da je odmah, dvadeset pet dana posle američkog bombardovanja Generalštaba, mladi ministar informisanja Aleksandar Vučić na konferenciji za novinare obavestio javnost da je SLOBODAN MILOŠEVIĆ upravo s američkim partnerima potpisao Kumanovski sporazum, uklonivši tako i poslednju prepreku da zet američkog predsednika na mestu ruševine u Ulici kneza Miloša podigne veličanstveni hotel sa dva tornja, sve objašnjavajući narodu da Srbija nema vremena i istorije da čeka dvadeset pet godina.

Popizdela bi, dabome, cela ona, kako beše, 'probuđena, snažnija, hrabrija, prkosna i slobodna Srbija': još se mrtvi pod ruševinama Generalštaba nisu ohladili, a vlasti već parcelu poklanjaju Amerikancima, istim onima koji su ga bombardovali i srušili! Nadigla bi se na predsednika i mladog ministra kuka i motika, gorela bi Skupština, Milošević bi završio u zatvoru, Vučić u opoziciji, i ruševine Generalštaba bi takve, zarasle u korov, ostale tu punih dvadeset pet godina, pre nego što bi na kraju ove priče zet američkog predsednika svejedno tu izgradio veličanstveni hotel sa dva tornja, samo ovaj put po 'mnogo većoj ceni nego 1999.', dakle džabe.

Srbija, kako smo naučili iz ove istorijske lekcije, nema toliko vremena, srpska istorija nema dvadeset pet godina. Zato ponavljam: zašto ono prazno i ruševno ruglo od novosadske Železničke stanice ta 'probuđena, snažnija, hrabrija, prkosna i slobodna Srbija' ne bi odmah poklonila nekom od osvedočenih prijatelja predsednika Aleksandra Vučića – upravo onih, jasno, odgovornih za njeno urušavanje – da na tom mestu podigne velelepni hotel sa dva džinovska tornja i pet zvezdica? Koji bi, kako sam ja to zamislio, unapredio Novi Sad na njegovom putu u tako ispražnjenu i oslobođenu svetlu budućnost.

Jedini uslov bila bi, dabome, 'neka vrsta muzeja žrtava', jer – shvatili ste do sad – 'nećemo da krijemo šta se sve dešavalo'. ■

INTRIGATOR

Daleko
je Palestina

Vijeće Filozofskog fakulteta odbilo je inicijativu predstavnika studenata da raspravlja o podršci Palestini. Odsjek za sociologiju iskazao je solidarnost s narodom Gaze

FAKULTETSKO vijeće Filozofskog fakulteta u Zagrebu zaključalo je svoja vrata i prostor za diskusiju predstavnicima studentica i studenata odbijanjem prijedloga Studentskog zbora da se u dnevni red njegove redovne sjednice, održane neposredno uoči zaključenja ovog broja Novosti, uvrsti točka pod nazivom 'Rasprava i glasanje o zahtjevima inicijative 'Studentice za Palestinu''. O tome su nas obavijestili sami tako cenzurirani studentski predstavnici, a konačnom potezu uprave prethodilo je više događaja o kojima smo dijelom ovdje već pisali, pa ćemo najprije podsjetiti na najvažnije momente.

Na sjednici Vijeća krajem prošlog mjeseca istim je studentima, tj. regularnim studentskim članovima tog tijela, kao i članovima iz redova nenastavnog osoblja, krajnje neoprezno bilo dopušteno da kritički upozore na totalnu pasivnost Filozofskog fakulteta povodom masakriranja Palestinaca u Gazi, upadljivo različitu od npr. posve vehementnog javnog angažmana u slučaju napada Rusije na Ukrajinu. Također, oni su tad podigli svoj glas zbog nakane produženja ugovora jednoj lektorici na Katedri za židovske studije i istraživanje Holokausta. Ta lektorica, EINAT LILIAN DOTAN, kako je bilo navedeno u njezinu službenom životopisu, istaknula se svojim sudjelovanjem i oficirskim napredovanjem u izraelskoj vojsci nekoliko godina ranije, s ratnim putem i na području Gaze, između ostalog. No pored toga skrenuli su pažnju kolegama na činjenicu da lektorica, sudeći po njezinu obrazovanju,

uopće nema potrebne kvalifikacije za predmetno zaposlenje na Filozofskom fakultetu. Svi detalji o vojnoj karijeri zatim su nestali iz njezina CV-a na web-stranici navedene katedre, ali se nisu pojavile nikakve pojedinosti, ranije možebitno izostavljene, koje bi ju kvalificirale za lektorski posao.

Studentski zahtjevi tada su odbačeni, e da bi prošli tjedan 26 članica i članova Odsjeka za sociologiju – gotovo svi – potpisali izjavu povodom ratnih zbivanja u Gazi kojom prije svega iskazuju solidarnost s palestinskim narodom i skreću pažnju akademske i šire javnosti na masovne zločine nad njim. Opisano je zbog čega se u okviru međunarodnog prava s razlogom govori i o genocidu, a pored šire užasavajuće statistike istaknuto je i da je od listopada prošle do studenog ove godine u Gazi ubijeno 11.249 studenata i 444 učitelja i sveučilišnih profesora, dok su sva sveučilišta, uključujući 90 posto škola, potpuno uništena. 'Posebno nas brine što je u kontekstu izraelsko-palestinskog sukoba nakon 7. listopada 2023. solidarnost na političkoj, akademskoj i medijskoj razini u Hrvatskoj bila izrazito jednostrana, s nedostatkom podrške prema Palestini i njezinim građanima', stoji u izjavi, uz poziv Vladi RH da se pridruži 146 država-članica UN-a i 11 država-članica EU-a te prizna Palestinu kao neovisnu državu.

Svejedno, na Fakultetskom vijeću zapriječena je mogućnost razgovora uz glasanje o tome, a sam dekan DOMAGOJ TONČINIĆ u potpunosti se oglušio i na naša pitanja na ovu temu koja smo mu uputili e-mailom još krajem prošlog mjeseca. Zauzvrat, studentice i studenti priredili su prije sjednice Vijeća špalir za njegovo članstvo, isturajući natpise s citatima određenih mjesta iz fakultetskog

statuta koja se izrazito kose s takvim postupanjem uprave. Izjave nesuđenih sudionika rasprave, predstavnice inicijative 'Studentice za Palestinu' i predstavnika Inicijative za akademiju solidarnosti i epistemičku pravdu, objavit ćemo stoga u dodatku ovog članka na portalu Novosti, a Tončinića ako nam ikad klikne 'send'.

■ Igor Lasić

Grobarska komisija

USUSRET lokalnim izborima, vladajuća koalicija priprema izmjene i dopune Zakona o grobljima kojima će, kako je navedeno, biti omogućeno uklanjanje spomenika koji su suprotni pozitivnim propisima Republike Hrvatske. Iz Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine najavljuju da će u takvim slučajevima 'u novom zakonskom rješenju naglasak biti stavljen na spomenike koji slave agresorske paravojske u Domovinskom ratu'. Iznimno rijetko mijenjanje svakog zakona, pa tako i Zakona o grobljima, po svemu sudeći neće obuhvatiti uklanjanje svih spornih simbola mržnje već će biti napravljena pažljiva selekcija. U fokusu Domovinskog pokreta (DP), koji je inicirao zakonske izmjene, nalazi se tek nekoliko spomenika s 'četničkim simbolima pripadnicima pobunjenih Srba u Hrvatskoj'.

DAVID VLAJČIĆ (DP), državni tajnik u resornom ministarstvu i voditelj radne skupine, izjavio je da je vrlo jednostavno procijeniti koji spomenici, nadgrobni natpisi i mauzoleji sadrže natpise koji 'veličaju jedan taj režim koji je izvršio agresiju na Republiku Hrvatsku.' Smatra da apsolutno nema dvojbi pri procjenama takvih spomenika.

Ovlasti su, očito, postavljene prilično labavo i preširoko, a radnoj skupini dana je sva sloboda odlučivanja. Nejasno je kako će se određivati koji su spomenici neprihvatljivi. Preciznije, koje su to ključne riječi, oznake i obilježja koje bi dohvatila ozakonjena batina? Tko će nadzirati uklanjanje i kako će izgledati ta procedura? Kako će se tretirati zvijezda petokraka na nečijem spomeniku? Hoće li vladajuća stranka i njen koalicijski partner tolerirati ćirilicu na grobljima, ako, na primjer, znamo da je pismo nacionalne manjine godinama proganjano, a na kraju sasvim povučeno iz službene upotrebe u Vukovaru?

Podsjetimo na prošlogodišnji slučaj iz Poljica kraj Zadra, kada je ravnatelj komunalnog poduzeća ZDENKO KOJIĆ, suprotno zakonskim propisima, od obitelji pokojnika zatražio da uklone nadgrobnu ploču s ćiriličnim pismom.

Zasad su, čini se, jedini istureni stručnjaci za epitafe članovi udruga hrvatskih branitelja. Na njihove podatke o 40 spornih spomenika poziva se i IVAN PENAVALA, predsjednik DP-a. U medijima se posljednjih nekoliko godina ponavljaju tek tri ili četiri primjera na području Vukovara, Krnjaka i Kistanja.

■ Anja Kožul

Skoro
pa milijun

Još 150.000 vam nedostaje do milijun potpisa za siguran, dostupan i besplatan pobačaj. Kako izgleda završetak akcije My voice, My choice, kojoj se i Hrvatska pridružila?

Vjerujemo da ćemo prikupiti milijun potpisa do 2025. godine. Hrvatska se vrlo brzo priključila pokretu i prikupila preko 50.000 potpisa zahvaljujući iznimnoj sinergiji civilnog društva i velikog broja aktivistkinja, građana i građanki Hrvatske koji svojim angažmanom aktivno podržavaju kampanju. Svi su dobrodošli, a želja nam je samo jedna: da žene ne umiru i ne pate zbog nedostupnosti medicinske usluge u 21. stoljeću. MIRELA ČVAJDA prije dvije godine svojim je hrabrim istupom postala simbol borbe protiv nedostupnosti pobačaja, prekida trudnoće i nefunkcionalnosti zdravstvenog sustava. Prošle subote njen je poziv na platformi Grof Darkula motivirao više od 1.500 digitalnih volontera i volonterki da se uključe u digitalnu akciju prikupljanja potpisa koja će započeti u subotu 23. studenog 2024. u 10 sati. Radi se o najvećoj digitalnoj akciji u koju će se uključiti cijela Hrvatska. Građanke i građani, među kojima su influenseri i influencerice, poznate osobe, političarke i političari, aktivisti i aktivistkinje, mobilizirat će se za osiguravanje dostupnog, besplatnog i legalnog pobačaja – bez iznimke u cijeloj Europskoj uniji.

Jedan od ciljeva inicijative My voice, My choice je omogućiti ženama na razini cijele Unije da na zahvat odlaze u zemlje u kojima je pobačaj zagarantiran?

Točno. Cilj je stvoriti mehanizam koji će omogućiti veću dostupnost pobačaja za sve žene na tlu EU-a, bez obzira na nedostupnost u državama članicama. EU možda ne može mijenjati nacionalna zakonodavstva vezana uz sustav zdravstva i reproduktivna prava žena, ali može osigurati sredstva pokrivanja medicinskih troškova u onim zemljama u kojima je pobačaj legalan i dostupan na zahtjev.

Koje će daljnje korake poduzeti građanska inicijativa My voice, My choice sa značajnom prikupljenom podrškom?

Kada skupimo milijun potpisa, Europska komisija će biti službeno zamoljena da podnese prijedlog za financijsku potporu državama članicama. Medicinske troškove država članica, u kojima bi žene mogle napraviti pobačaj, subvencionirala bi Unija. Tako bi se omogućila bolja dostupnost medicinskog zahvata za sve žene, bez obzira na ograničenja zakonodavnih okvira ili praksi svojih zemalja.

■ A. Kožul

Dubina u plićaku

Navodna dubinska analiza nepoćudnih sadržaja u Novostima, u izvedbi udruge U ime obitelji, doživjela je prošlog tjedna u Saboru debakl, što ne znači da su iznesene teze manje opasne ili stupide

NA kraju, jedino što je u javnosti ostalo od rezultata 'dubinske analize' sadržaja Novosti u 2023. godini, koju je izradio i u Saboru prošlog tjedna predstavio aktivističko-analitički tim udruge U ime obitelji predvođen izvršnom direktoricom ŽELJKOM MARKIĆ te zastupnikom DOMINO-a IGOROM PETERNELOM, jest reakcija IDS-a. Predsjednik te stranke i zastupnik DALIBOR PAUS reagirao je na jedan od prijedloga koji su izneseni na okruglom stolu o Novostima po kojem bi trebalo razmisliti o ukidanju dvojezičnosti u Istri, kao i o financiranju obilježavanja komemoracija za stradale u NOB-u.

Paus je kazao da se radi o napadu na samu bit istrijanstva, odnosno na temeljne vrijednosti Istre kao što su suživot, tolerancija i poštovanje različitosti te da ova 'analiza' Novosti nije ništa drugo nego pokušaj gušenja manjinskih prava. Istra se s pravom ponosi svojom multikulturalnošću i antifašističkim nasljeđem i zato IDS neće dopustiti da se omalovaži ili uništi dvojezičnost u Istri, da se zatre spomen na žrtve fašizma ili da se novcem iz proračuna podržava širenje mržnje. Istaknuo je da metode koje koristi U ime obitelji nalikuju na pritiske iz najmračnijih vremena poput jednoumlja, cenzure i uštkavanja manjina. Reagirala je Željka Markić koja je u cijelu priču uvela korupciju (!?) i kazala da Paus skriva korupciju iza zaštite istrijanstva i dvojezičnosti.

Inače, gotovo godina dana trebala je udruzi U ime obitelji da napravi analizu sadržaja tjednika Novosti u 2023. godini. Dakle, točno onoliko koliko je trebalo i novinarima Novosti da ispune 52 broja i napišu barem još toliko tekstova koji su objavljeni samo na portalu. Pažnju analizatora zaokupilo je 348 članaka koje su nastojali ocijeniti od jedan (isključivo negativno) do pet (isključivo pozitivno). Peternel je na okrugli stol pozvao sve zastupnike, kao i niz zagovornika ekstremno desne političke misli. Teško je reći da je u tome uspio s obzirom na to da se, osim njegovog stranačkog kolege KREŠIMIRA ČABAJA, odazvao samo predsjednički kandidat Mosta MIRO BULJ, koji se na skupu zadržao tek toliko da vikne da 'Novostima nikad nije bilo bolje nego sada', odsjedi nepune tri minute i pokupi se u nepoznatom smjeru.

Takav debakl ne treba čuditi s obzirom na okolnost da je okrugli stol održan na margini margine dok su, što u sabornici što oko nje, tekle rasprave o izboru ustavnih sudaca i podjeli proračunskog novca. Nisu mu se odazvali ni bivši kolege iz DP-a, a čini se da je zapravo cijelu sesiju Peternel odradio upravo zbog njih, jer je niz puta zapitao hoće li DP glasati za proračun ili ne, smatrajući da bi u prvom slučaju izdali do jučer zajedničke 'ideale' gašenja Novosti.

Kvaziistraživači su utvrdili ono što bi im na desetominutnoj kavi puno kvalitetnije mogao reći svaki naš čitalac. Analizirajući kako se u tekstovima Novosti klasificiraju određene osobe, pojmovi i organizacije, zaključili su da ratne teme ne kotiraju osobito pozitivno. Kažu da naša ocjena rada prvog predsjednika Hrvatske FRANJE TUĐMANA iznosi 1,16, ali da on nije najgori. Naime, Tuđmanov ministar obrane GOJKO ŠUŠAK i načelnik ratnog štaba JANKO BOBETKO imaju čistu jedinicu. Istraživači su također utvr-

dili da novinari Novosti nisu blagonakloni ni prema pripadnicima HOS-a. Dobili su, naime, 1,14. Voljeli bismo da pokažu taj tekst gdje su prikazani pozitivno. Ni što se tiče stranka nema iznenađenja: DP je prošao najgore (1,35), Vlada Andreja Plenkovića tek nešto bolje (1,39), Most je tu negdje (1,56), dok je odnos prema SDP-u neutralan (3,1), a favorizirani su – kažu 'obiteljaši' – Možemo (3,69) i SDSS (4,48).

O kakvom manjkavom istraživanju se radi najbolje se vidi u ocjeni tekstova o Katoličkoj crkvi za koju 'istraživači' kažu da je u Novostima prikazana 'isključivo negativno', odnosno da nijedan tekst koji se bavio Katoličkom crkvom nije bio ni neutralan, kamoli pozitivan. Očito se činjenica da je u Novostima prošle godine objavljen veliki intervju s riječkim nadbiskupom MATOM UZINIĆEM, kao i da je niz puta pozitivno pisano o radu Isusovačke službe za migrante, nije uklopila u agendu U ime obitelji, čiji je jedini cilj javno izvrijedati Novosti sa željom da se tjedniku srpske nacionalne manjine ukine javno financiranje.

Profesor BORIS HAVEL je poslužio kako bi analizi sadržaja dao znanstveno utemeljenje, pa je tako kazao se radi o sjajnom radu 'u koji je uloženo puno vremena i truda', te da se 'ističe znanstvena pedantnost i istraživačka kreativnost' u analizi ovog 'ideološkog glasila krajnje nesklonog interesima hrvatske države i većinskog naroda'. Predstavljanje je zapravo prštalo klevetama i uvredama na račun Novosti. Markić je rekla da Novosti i SNV zloupotrebljavaju javni novac i koriste ga protiv hrvatske većine; da se radi o ideološkim novinama koje ne predstavljaju srpsku manjinu; da vrijeđaju, omalovažavaju i u negativnom svjetlu prikazuju Hrvate; da huškaju srpski narod na hrvatski; da ne slušuju poštovanje jer ni zlostavljana žena ne može poštivati muža koji je zlostavlja, a upravo to Novosti rade Hrvatima i izrazila žaljenje što Novostima nisu svete ni vojska i policija, koje su 'hrvatske svetinje'.

Prijedlozi su išli prema tome da se Novosti i SNV trebaju baviti isključivo folklorom i kulturnim identitetom Srba u Hrvatskoj, kao da zaboravljaju da je upravo Miro Bulj ljetos zabranio održavanje jedne takve izložbe u Sinju, da ne spominjemo slučajeve poput pokušaja zabrane festivala ojkache u Petrinji i druge primjere poput prosvjeda povodom otvaranja Srpskog kulturnog centra u Brodu. Uostalom, ZVONIMIR TROSKOT (Most) otvoreno je ovoga tjedna rekao da se zna kako se 'kulturni centri koriste kao obavještajne službe zbog čega moraju biti pod kontrolom SOA-e'.

Na kraju predstavljanja analize možda je sve najbolje sumirala predsjednička kandidatkinja BRANKA LOZO, koja je kazala da je došlo vrijeme da se 'ozbiljno uhvatimo ukoštac s Novostima' koje objavljuju 'uvriježujući i ponižavajući sadržaj nedostojan civiliziranog svijeta'. Sve u svemu, zaključila je, radi se o 'četničkom listu koji Vlada iz nepoznatih razloga financira' i pozvala Srbe da dignu svoj glas i otmu se iz zagrljaja SNV-a i Novosti. Poentirao je Čabaj koji je kazao da treba razmišljati i o 'alternativnim načinima kako riješiti ovaj problem'. Nije precizirao o kakvim se načinima radi.

■ Goran Borković

Brošura posvećena Novostima radala se godinu dana (Foto: Patrik Macek/PIXSELL)

FRAGMENTI GRADA

Riječki tramvaj

DA interesno motivirano prisustvo i utjecaj mađarske države u Hrvatskoj – prvenstveno, ali ne i jedino, u ekonomskoj sferi – jačaju već godinama, stara je vijest. Istovremeno to nije samo i isključivo priča o onoj najvećoj među brojnim ovdašnjim megaafetama koju simbolizira zloglasni video snimak restoranskog društva IVE SANADERA i ZSOLTA HERNADIJA, odnosno spremnost Mađarske da učini sve kako bi ovdje postala jedan od ključnih igrača na polju energenata. Ima tu još koječega, na primjer širenja njihovog ekonomsko-političkog utjecaja preko nogometa, o čemu štošta svjedoče poslovi u Slavoniji i Baranji. Ili recimo aktivnosti u polju kulture, tamo gdje se ideologija i hegemonija osjećaju najkomotnije i poprimaju svoja najplastičnija obličja.

Jednu takvu praksu, naizgled bezazlenu i benignu, bilježimo ovaj mjesec u Rijeci. To je ona Rijeka koja se skupa sa svojim okruženjem svako toliko nađe ucrtana na mapi 'velike Mađarske', kao onomad na reprezentativnom šalu ovijenom oko vrata aktualnog mađarskog premijera. Uglavnom, povodom obljetnice 125 godina od početka prometovanja riječkog električnog tramvaja – prvog takvog u Hrvatskoj, a vozio je nepune 52 godine – početkom studenog postavljena je prigodna izložba fotografija i pratećeg tekstualnog sadržaja na Korzu, na mjestu koje je i inače namijenjeno takvim praksama. Saznajemo da je izložba realizirana u sklopu jednog projekta mađarskog Ministarstva vanjske politike i vanjske trgovine, a pritom su prigodni suradnici bili Grad Rijeka i riječko Sveučilište. U popratnom sadržaju koji je, tipično za takav tip teksta, informativno suh, priopćeno je da je Rijeka bila jedan od najbrže razvijajućih gradova Austro-Ugarske Monarhije, a sve zbog brojnih mađarskih investicija u industriji, trgovini, suvremenom pomorstvu i turizmu, što je vodilo ubrzanom urbanizaciji grada i preko modernizacije prometa. Na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće električni tramvaj bio je jedan od vrhunaca takve modernizacije, a njegovo uvođenje u Rijeci financirala je, naravno, jedna mađarska institucija, Poštanska mađarska komercijalna banka. Saznajemo i da je tramvaj bio poprište borbenih političkih previranja, spominju se riječki autonomiši, potom anarhisti, ali sve u maglovitom i nejasnom povijesnom kontekstu. Bilježimo jedan kuriozitet vezan uz izložbu, možda je banalan, ali nam se čini ipak znakovit. Izložba je trojezična, na mađarskom, hrvatskom i engleskom, valjda zbog komunikacije sa stranim turistima. Pritom, premda je izložba postavljena u hrvatskom gradu, tekst na mađarskom ide prvi, a hrvatski mu tek slijedi. Nismo tim povodom zamijetili reakcije inače revnih, nacionalno osviještenih jezičnih purista. Onih uvijek spremnih na borbenu pozu ako se netko usudi – makar i primjenom znanstvenih lingvističkih metoda – tretirati hrvatski i srpski kao jedan zajednički policentrični jezik.

■ Hajrudin Hromadžić



ANDRAŽ ROŽMAN

U Sloveniji su mržnja i nacionalizam itekako prisutni

Kad pričam s ljudima iz drugih jugoslavenskih republika, oni često idealiziraju Sloveniju. Međutim, struktura mržnje koja je danas u našem društvu usmjerena protiv izbjeglica ili trans osoba može se usporediti s onom koja je 1990-ih ciljala izbrisane

ZA izbrisane, 25.671 osobu nastanjenu u Sloveniji, koji su jednim potezom DEMOS-ove vlade 26. februara 1992. izbrisani iz registra stalnih stanovnika i time ostali praktički bez svega što su dotad imali, dobar dio javnosti saznao je tek početkom milenija. Tih su se godina, na inicijativu u međuvremenu preminulog ALEKSANDRA TODOROVIĆA, koji je s MIRJANOM UČAKAR i IRFANOM BEŠIREVIĆEM činio nerazdvojni trio, izbrisani počeli pravno i politički organizirati te razotkrivati goleme posljedice nezakonitog čina slovenske vlade. Upravo toj aktivističkoj trojci je ANDRAŽ ROŽMAN, novinar i pisac rođen 1983. u Novom Mestu, posvetio svoj dokumentarni roman 'To se ne može izbrisati' nedavno objavljen u izdanju slovenske nakladničke kuće Goga. Kroz 42 priče izbrisanih Rožman donosi uvid u historijat brisanja i današnjicu onih koji su se našli na meti tog diskriminatornog postupka, a koji je svoj epilog dobio i pred Europskim sudom za ljudska prava.

Nakon vašeg prvog dokumentarnog romana 'Tri sjećanja – između Haife, Alepa i Ljubljane' o Mohamu Al Munemu, pjesniku i palestinskom izbjeglici, drugog, 'Titov sin', u kojem se bavite psihičkim poteškoćama, treći je posvećen izbrisanim. Ima li za vas književnosti mimo angažiranosti? Radi li se o svojevrsnom konfrontiranju s mainstreamom kojim i danas dominiraju moćnici, a ne njihove žrtve?

Istina je da glasovi s margine vrlo rijetko imaju mogućnost da dospiju u fokus javnosti. Tokom procesa pisanja konstantno se pitam kakav je moj položaj u društvu i pritom smatram da uvijek trebam pružiti prostor onima koji ga inače ne dobivaju. Stalno se propitujem kako ja kao čovjek koji iza

sebe nema izbjegličko iskustvo, kao bijeli muškarac, stanovnik Europske unije, uopće mogu zaslužiti da pišem. A i realno, bilo bi smiješno da pišem o svojim problemima koji su nikakvi u usporedbi s problemima onih koji su inače u fokusu moga rada. Želim otvarati prostor da bi se glasovi koje spominjete čuli. Želim i da kroz odnos s tim ljudima uspostavam dijalog u pravom smislu te riječi, a ne kako to inače zlorabe liberali na političkoj sceni. Ako želimo istinski dijalog, u njemu ne smije biti hijerarhije. Štoviše,

Knjiga je posvećena i aktivizmu izbrisanih i onih koji su se solidarizirali s njima. To je i priča o prijateljstvu Ace Todorovića, Mirjane Učakar i Irfana Beširevića i načinu na koji su kroz borbu za svoja prava prešli put od dehumanizacije do ponovne humanizacije

ja je kroz svoj rad želim srušiti. Svi mi koji pišem, odnosno djelujemo u javnom prostoru, moramo biti svjesni da je to što radimo zapravo politički akt.

Sudbine Irfana i Dragomira

Baš u novinarstvu često vlada iluzija kako je naša profesija tobože objektivna, lišena političnosti.

Tako je. I to ne samo u novinarstvu nego i, recimo, u nekim društvenim znanostima. Najurnebesnije je kad političari kažu da nisu politični. Sve je politično i toga trebamo biti svjesni, a takva svijest nosi i odgovornost.

'Kad je Aco Todorović s istomišljenicima osnovao udruhu, ja sam bio jedva punoljetan. Ali kad je Europski sud za ljudska prava prvi put presudio u korist izbrisanih, imao sam 29 godina, a u vrijeme druge presude 31 godinu. Sjećam se da sam simpatizirao izbrisane, ali nisam učinio ništa da ih podržim', pišete u uvodu. Može li se u tom kontekstu knjigu tumačiti kao neku vrstu osobnog 'vraćanja duga'?

Ne radi se o vraćanju duga, nego o osobnoj refleksiji za koju se nadam da će i druge potaknuti na razmišljanje i propitivanje. Mislim da svi mi koji živimo u Sloveniji trebamo razmisliti o vlastitoj poziciji u slučaju izbrisanih, pogotovo ako je ona, kao što je to sa mnom slučaj, većinska, a time i privilegirana. Ja naprosto ne mogu pisati iz pozicije izbrisanih jer nisam jedan od njih, niti znati kako se oni i njihova djeca osjećaju zbog svega što su proživjeli. Sve što mogu je da preuzmem spomenutu odgovornost i pružim im prostor. Otud i taj segment koji citirate.

Također pišete da 'brisanje do danas nije završeno jer se ne radi samo o brzom činu uklanjanja iz registra prebivališta, već o procesu koji još uvijek traje'. Dodajete da je u Sloveniji i dalje na snazi 'izvanredno stanje'. U kojem smislu?

U smislu da su u slovenskom društvu i dalje prisutni nacionalizam i rasizam. Mislim da je struktura takvih malignih pojava uvijek slična. Struktura izbrisa u Sloveniji je, mogu slobodno reći, slična strukturi najgorih zločina u povijesti, genocida u Srebrenici i Gazi, holokausta. Svi ti zločini počinju dehumanizacijom drugih. Tako su 1990-ih u Sloveniji ljudi iz drugih bivših jugoslavenskih republika bili dehumanizirani, doslovno su na dnevnoj razini bili žrtve nacionalizma. U što će takve okolnosti prerasti zapravo ovisi o društveno-političkom kontekstu. U Sloveniji, recimo, nije bilo moguće ubijati oružjem jer *de facto* nije bilo rata. A da je to bilo omogućeno, uvjeren sam da bi se dešavalo ono što se desilo u Hrvatskoj ili BiH. Zbog toga su i rezultati onoga što se na kraju dogodilo kod nas bitno drugačiji, radi se o ubojstvu na papiru, ali je struktura društvene svijesti bila ista. Za mene su, uostalom, najgori slovenski nacionalisti isti kao srpski ili hrvatski. Sve je to isto sranje.

Kroz knjigu se provlači kritika desnih i lijevih slovenskih političara. Može li se kao svojevrsni nastavak brisanja promatrati i činjenica da u Sloveniji do danas nisu priznate nacionalne manjine s prostora bivše Jugoslavije, Srbi, Hrvati i Bošnjaci, upravo oni koji su se te 1992., ali ne samo oni, našli na udaru, kako ga nazivate, birokratskog etničkog čišćenja?

Može. Nažalost, ta činjenica u Sloveniji uopće nije tema, o tome se javno ne govori. Kad

pričam s ljudima iz drugih jugoslavenskih republika, oni često idealiziraju Sloveniju, a zapravo se radi o državi u kojoj su mržnja i nacionalizam itekako prisutni. Recimo, struktura mržnje koja je danas u našem društvu usmjerena protiv izbjeglica ili trans osoba može se usporediti s onom koja je ranije ciljala izbrisane. Na vrlo slične načine se dehumanizira sve te grupe. Zbog toga sam se prilikom pisanja posljednje knjige i oslonio na tekst VLASTE JALUŠIČ o *organiziranoj nevinosti* i pokušao primijeniti taj teoretski koncept. Kad pišem o izbrisanim, zapravo pišem i o zatiranju svih *drugih*. Solidarnost je najmanje što im mogu pružiti.

Nastavak brisanja može se promatrati kroz sudbinu Irfana Beširevića, kojeg sam imala priliku upoznati. On do danas osjeća reperkusije tog birokratskog čina, a pritom je bizarno što je, kako sam kaže, prije 1990-ih, tada kao radnik hotela u Portorožu, služio onima koji su ga kasnije izbrisali. 'Davno prije toga bio sam i s Janšom na omladinskim radnim brigadama. Sjedili smo zajedno, pili i pričali o Titu, partiji, omladinskoj akciji. Zamislite kuda je išao njegov, a kuda moj put', govori Irfan u knjizi.

Knjiga se dominantno bavi posljedicama brisanja kroz posljednje 33 godine. Irfan je u periodu prije izbrisa doživio prometnu nesreću zbog koje je završio na operaciji. Nakon izbrisa se nije mogao liječiti jer nije imao pravo na zdravstveno. U takvim uvjetima je preživio trombozu, zimi spavao u hladnim podrumima, nije imao para za hranu, ništa. Nekako je sve to preživio, ali zbog svega i danas ima katastrofalne zdravstvene posljedice, jedva hoda. Irfan sada ima 67 godina i svako malo završi u bolnici, zbog čega, nažalost, nije mogao doći ni na ljubljansku promociju knjige. Sve to je direktna posljedica onoga što je doživio početkom 1990-ih. Irfan nije jedini. Kod drugih sam, recimo, vidio psihičke reperkusije tog čina, koje su sada već i transgeneracijske. Djeca izbrisanih su mi vrlo otvoreno pričala o tome i iz današnje perspektive je zastrašujuće vidjeti na koje je sve načine njihovo djetinjstvo bilo uništeno.

Kako danas izgledaju njihovi životi s obzirom na sve što su proživjeli – na ulici i u školi su bili šikanirani, a kod kuće su se još morali nositi s traumama vlastitih roditelja?

Sve to do temelja je promijenilo njihove živote. Posljedice izbrisa bile su siromaštvo koje neminovno dovodi do srama, šutnje pa i konflikta u porodici. Recimo, jedna žena s kojom sam razgovarao tih godina uopće nije znala da je njen otac bio izbrisan. To je saznala tek na fakultetu, onda se bacila na kopanje po vlastitoj prošlosti i počela razumijevati zašto je njen otac bio agresivan. Zanimljiva je i priča RATKA STOJILJKOVIĆA koji je kao dječak u slovenskom društvu bio označen kao *čefur*, a kad je malo odrastao, udružio se sa sličnima sebi i na provokacije počeo odgovarati fizičkim nasiljem. To je eklatantan primjer kako mržnja rađa mržnju i da izbrisani nisu samo žrtve. Jesu u pravnom smislu, ali u njihovim reakcijama se vidi da, kao i svi ljudi, imaju u sebi cijelu paletu nijansi. Kad nemaš ništa, kad si potpuno obespravljen, naravno da će na površinu isplivati negativnosti i sukobi. Upravo to sam htio pokazati – sve dobro, ali i loše što je u takvim uvjetima proizašlo iz ljudi. Ratko je tokom odrastanja shvatio da se može boriti i na drugačije načine, pa je sada, u svojim 40-ima, angažiran kao aktivist koji pomaže marginaliziranim. Neka djeca i mladi su zbog izbrisa bili primo-



rani raditi na farmi pilića ili konobariti, a u takvim situacijama neki su postali i žrtve seksualnog uznemiravanja.

Žena koju spominjete, koja je kao dijete radila na farmi, u knjizi kaže: 'Nije bilo tako strašno raditi. Gore je bilo otići u Crveni križ po odjeću... Samo bih voljela da moje kćeri nikad ne moraju prolaziti kroz ono što sam ja prošla.'

To je eklatantan primjer kako se trauma uzrokovana brisanjem prenosi na naredne generacije. Ta rečenica zapravo sugerira da će se trauma prenijeti i na treću generaciju, a da pritom današnja djeca možda neće ni znati zašto se to događa. Žena o kojoj pričamo zbog svega što je preživjela kao dijete toliko se danas brine za svoje kćeri da im to mora ostaviti neku vrstu tereta. Zbog svega toga mislim da se neke stvari o izbrisu mogu objasniti u teorijskom, pravnom i političkom smislu, ali da se u nekom drugom, emotivnom smislu, to može napraviti samo kroz ljudske priče. Iz tog sam razloga odlučio o historiji pisati kroz emocije. Tek se kroz emocije i priče onih koji su sve to proživjeli može razumjeti kakve su bile posljedice brisanja. Pritom mislim da političari koji su 1990-ih svoje ideje proveli u praksu nemaju kapaciteta to razumjeti. Ali nadam se da će čitatelji razumjeti makar dio toga.

'Neki izbrisani su bili policijski deportirani, pa čak i na ratno područje, barem u jednom službeno potvrđenom slučaju rezultat protjerivanja bio je zatočeništvo u logoru, mučenje i smrt', pišete. O kome se radi?

O DRAGOMIRU PETRONJIĆU, izbrisanom srpske

nacionalnosti kojem je početkom 1990-ih policija pokucala na vrata, odvela ga i tada mu se gubi svaki trag. Njegova porodica se nakon rata bacila na istraživanje, obračala se različitim institucijama i na kraju saznala da je najprije bio predan hrvatskim organima, a potom završio u logoru na teritoriju BiH. Njegovo izmučeno tijelo, s metkom u lubanji, pronašli su u blizini Jajca. To je jedini izbrisan za kojeg imamo dokaz da je zbog svega što je doživio u Sloveniji na kraju ubijen. A možda ih je bilo i više.

Uvijek to 'ali'

Donosite i priču o Ivi Martinoviću koji je, kako tvrdi, kao pripadnik JNA spalio depešu kojom je 1991. bio naređen napad na Ljubljanu. Njegova uloga ostala je nepoznata sve do danas?

MARTINOVIĆ mi je ispričao da je bio šef avijacije JNA za sjeverni dio Jugoslavije sa sjedištem u Zagrebu i tvrdi da se u pokušaju sprječavanja napada na Ljubljanu svađao s visokopozicioniranim generalima. Živio je u Brežicama, a njegovo ime se na samom početku 1990-ih našlo u slovenskim tabloidima, na listi 800 ljudi, većinom pripadnika JNA, koji su bili označeni kao neprijatelji. Na kraju je i on izbrisan, a sličnu sudbinu doživio je STANIŠA MILENKOVIĆ koji je također bio u JNA. Milenković mi je pričao kako je tih godina bilo nemoguće živjeti u malom mjestu zbog pritiska susjeda. Na kraju je bio prognan, a kako nije imao dokumente, pet-šest godina se nije mogao vratiti porodici u Sloveniju.

Uz političare koji su osmislili koncept brisanja te rodbinu i susjede, kroz knjigu se,

pogotovo u fikcijskim prolozima, često provlače birokrati i policajci koji su brisanje sproveli u praksi. Jeste li tokom rada na knjizi pokušali doći i do njih?

Jesam. Prva ideja mi je bila da obuhvatim i njihove priče, a onda sam razgovarao s nekolicinom i shvatio da neću dobiti ono što sam želio, njihovu refleksiju. Cijelo vrijeme su ponavljali floskule, odricali se odgovornosti. Njihove izjave u pravilu su završavale na isti način: 'Ako je nekome učinjena nekakva nepravda, to bi trebalo ispraviti. Ali nisu svi bili izbrisani, bilo je i prebrisanih.' Drugim riječima, tvrdili su da je dio izbrisanih bio sam kriv za svoju sudbinu jer se, primjerice, nisu u roku odazvali na poziv slovenskih vlasti. Pričao sam i s jednim čovjekom koji je 1990-ih bio visokorangiran u slovenskom MUP-u, a koji mi je tvrdio kako se radi o određenom broju ljudi koji nisu htjeli državljanstvo, ignorirajući da su oni u istom mahu bili izbrisani i iz registra prebivališta. U najgoroj maniri slovenskih političara, konstantno je miješao te dvije kategorije. Nisam siguran je li to radio namjerno ili ga također možemo promatrati u kontekstu koncepta organizirane nevinosti pa naprosto vjeruje u to što govori. Kad god bih njemu i ostalima objasnio da to nema veze jedno s drugim, ponavljali su iste fraze. Uvijek se javljalo to 'ali'. Zbog toga mi je još i draže što je dobar dio knjige na kraju posvećen aktivizmu izbrisanih i onih koji su se solidarizirali s njima. To je, uostalom, i priča o prijateljstvu Ace Todorovića, Mirjane Učakar i Irfana Beširevića i načinu na koji su njih troje, kao i brojni drugi izbrisani, kroz borbu za svoja prava prešli put od dehumanizacije do ponovne humanizacije. Njihov primjer pokazuje da se i danas itekako vrijedi boriti. ■

Nekad smo lijepo živjeli

Bijele Vode dobivaju kroniku kakvu nemaju ni puno razvijenije sredine, a to mogu zahvaliti pasiji 72-godišnjeg povratnika Stojana Jelića koji pomno bilježi činjenice o rodnom selu

ĐORĐE JELIĆ i njegova supruga STOJA iz banijskih Bijelih Voda, u dramatičnim su danima kolovoza 1995. donijeli odluku koja će, kao i kod tolikih drugih, iz temelja promijeniti živote svih članova svoje obitelji. Kćerima MARI i ANKI te mlađem sinu, danas 72-godišnjem STOJANU, narediše da se odmah pridruže dugoj izbjegličkoj koloni na putu u nepoznato; bili su uvjereni da će ih tako sačuvati od najgorega, dok će oni sami dočekati Hrvatsku vojsku na svom ognjištu pa pokušati od razaranja i najžešćeg ratnog pakla spasiti što se spasiti daje. U to je doba, valja reći, njihov stariji sin VELJKO, koji danas ima 74,

već dugo obitavao u Beogradu sa svojom porodicom.

— Svi smo mi do tog prokletog rata lijepo živjeli. Kad je grunula Oluja, otac je nas troje poslao u masovnu bježaniju, a ja sam se bunio i želio ostati, jer nikada nikome nisam ništa našao učinio. Al' tata je bio kategoričan, pa su on i mama ostali ovdje, a mi zavrismo u Srbiji. Nikako se nisam mogao pomiriti s novom sredinom i svakodnevno sam razmišljao o povratku. Ponekad bih nazvao roditelje telefonom, ali otac bi uvijek govorio kako još nije vrijeme za vraćanje. Kasnije, kad sam 1997. nenajavljen banuo u rodni kraj, shvatih i zašto: petnaestak dana iza Oluje, nakon što je HV došao do

njih isprva s vojnicima koji su se korektno ponašali, nepoznata skupina drugih vojnika u maskirnim uniformama upala je u selo te opljačkala i na mnoge druge načine maltretirala šaćicu mještana koji nisu pobjegli iz svojih domova. Primjerice, mog su oca natjerati da legne u lokvu vode, nakon čega je jedan od maskiranih zapucao prema njemu, promašivši ga slučajno ili namjerno; ti su metci još u metalnim tačkama koje i danas stoje pod šajerom. S druge strane, tata mi je pričao kako je tih dana u selo navraćala TAMARA METIKOŠ, Hrvatica udana za Srbina a zaposlena u policiji, koja ih je ohrabivala i pomagala da prebrode najgore dane tako što im je donosila kruh i osnovne namirnice. A

znala je i rublje oprati starijim i nemoćnijim seljanima – prisjeća se Stojan.

Otkako se vratio u Bijele Vode, ne prođe dana da Stojan ne uzme knjigu u ruke: trenutačno po tko zna koji put čita IVU ANDRIĆA, onako natenane, da mu štogod ne promakne. Opet, čitanja bi se nekako, kaže nam, mogao odreći, ali pisanja baš nikako. Svako malo nešto novo zapiše, ispravi i dorađi zapisano, dopuni činjenicama... pa Bijele Vode iz dana u dan dobivaju sve bogatiju i sve precizniju kroniku, kakvu nemaju ni puno veće i razvijenije sredine. Zapisao je tako Stojan i podatak da je davne 1858. u više stotina domaćinstava živjelo 1345 stanovnika. Kao i tužnu činjenicu da danas isto selo nastanjuje tek dvadesetak duša.

Stojanova sestra Mara je umrla. Anka i brat Veljko žive sa svojim u Srbiji, pa je baš njemu, koji se nikad nije ženio i imao potomstvo, u 'amanet' palo da čuva djedovinu. Dakako, djeca iz istog gnijezda međusobno se i dalje posjećuju kadgod mogu, ali najposebnije im je svima kad Veljko dođe u Bijele Vode: razgovor tad ne prestaje ni danju ni noću, pa nerijetko tek prvi pijetlovi podsjetu okupljene da je vrijeme poćinku.

— U Bijele Vode navraćam bar triput godišnje, najčešće u proljeće i jesen. Dodem svom bratu, jer mi se čini da bi bez tih posjeta život bio prazan i meni i njemu. Puno je stvari koje moramo pretresti pa ne čudi što toliko ostanemo u divanu. Bijele Vode i mene 'opsjedaju', stalno mislim na svoje djetinjstvo, na sve one sretne dane među ovim brdima, mirni i tihi život naše porodice – nadovezuje se Veljko, pa nastavlja pričati o svom životnom putu.

— Nakon završene osnovne, upisao sam u Beogradu Srednju mašinsku školu 'Petar Drapšin'. Poslije sam u istom gradu završio i Mašinski fakultet, pa se s diplomom vratio na Baniju i zaposlio u sisačkoj Rafineriji, istoj onoj u kojoj je i tata radio. Proveo sam u tom naftnom gigantu 13 godina, no kad je došao rat, vidjeh da vrag odnosi šalu. U to je doba moja supruga MARIJA bila trudna, pa se nisam dugo promišljao, znao sam da moramo otići. Ostavili smo sve za sobom, pa nakratko otišli u Austriju, a potom u Beograd, gdje će naša SANJA proslaviti prvi rodendan, a mi ubrzo dočekati sina GORANA. Zaposlio sam se nedugo potom u zemunskom Ikarusu, u kojem sam i mirovinu dočekao nakon gotovo četiri desetljeća rada što u Hrvatskoj, a što u Srbiji – kaže nam Veljko, kojeg smo zatekli u selu nakon što ga je u posjet bratu dovezao šogor, muž pokojne sestre.

Marin Stanko je i sam oduševljen Bijelim Vodama, kao i cijelom Banijom čije je brojne šumarke i jaruge obišao uživajući u nezagađenoj prirodi i čistom zraku, ali i razgovorima s rijetkim preostalim stanovnicima okolnog kraja koje je pritom imao priliku upoznati.

— Tužno je sve to što se dogodilo, što je toliko familija razbucano i što su hiljade i hiljade ljudi zauvijek unesrećene. Nisam ja neki jugonostalgičar, ali sa sigurnošću kažem da su to bila lijepa vremena. No ako se već sve moralo raspasti, nije mi jasno zašto iz te države koja je u nekim stvarima drugima bila uzor, nismo sačuvali ono najbolje? Sve što je imalo veze sa SFRJ jednostavno smo odbacili i tek danas vidimo da nije trebalo tako – razmišlja Veljko naglas.

Potkraj 'službenog' razgovora za Novosti, složna braća Jelić ponudiše nam da ostanemo i na ručku, uz još pokoju čaćicu. Kolikogod bi nam nastavak druženja godio, odbismo – čisto zato da ne krademo više dragocjeno vrijeme njihova divanjenja o prohujalom djetinjstvu u porodičnom dvorištu koje je nekim čudom uspelo opstati mimo destruktivnih ratnih vrtloga. ■



ИНФОРМАТОР

Полагање вијенаца
(Фото: Сандро Лендлер)Суосјећање
са свима

Овдје смо зато да бисмо се сјетили безумног ратног разарања овог града, страшних патњи и страдања, рекао је Милорад Пуповац у Вуковару

Овдје смо данас, бит ћемо сутра и сваке године на овом или било другом мјесту, како би се сјетили наших суграђана Хрвата, сународњака Срба и свих других, који су били жртве безумног ратног раздобља, рекао је прошле недјеље у Вуковару председник СДСС-а и СНВ-а МИЛОРАД ПУПОВАЦ.

Након парастоса за све невино пострадали грађани Вуковара у Саборној цркви Светог оца Николаја и полагања венца подно крста у дворишту храма, Пуповац је истакао да представници српских организација желе да поделе саосећање са свима који су морали да током ратног вихора напусте своје куће и године проведи у прогонству или избеглиштву. — Суосјећамо са свима онима који још увијек немају мир, јер не знају што је с њиховим несталима. Овдје смо зато да бисмо се сјетили безумног ратног разарања овог града, страшних патњи и страдања које су његови становници проживјели. Истовремено смо овдје да бисмо градили трајно сјећање на сваког страдалог и градили будућност за сваког становника овога града и земље – поручио је након комеморације председник СНВ-а. Уз највише представнике СНВ-а, СДСС-а и Удружења породица несталих Против заборава, венац је положио и специјални изасланик српског председника за питања несталих ВЕРАН МАТИЋ.

Како би указали да су уз бројне хрватске жртве током рата у Вуковару страдали и недужни српски цивили, представници удружења Ветерана Домовинског рата и антифашиста (ВеДра) из Сплита, положили су венац у Дунав.

— Осјетили смо потребу да дођемо на ово мјесто, гдје су почињена казнена дјела убојства цивила у Вуковару чији је једини гријех био то што су Срби, нагласио је председник удружења Ветерана Домовинског рата и антифашиста (ВеДра) РАНКО БРИТВИЋ.

Након што су положили венац и запалили свећу на Меморијалном гробљу жртава из Домовинског рата, као израз пијетета и захвалности свима који су страдали као жртве напада ЈНА и тадашњег Милошевићевог режима, председник сплитског удружења је с БОРИСОМ БИЛИЧИЋЕМ, заповједником Специјалне полиције у рату и једним од најодликованијих бранитеља Хрватске и ИВОМ ФУМИЋЕМ, 94-годишњим партизанским борцем, указао на чињеницу да је над одређеним бројем грађана српске националности у Вуковару извршен злочин из мржње. На то је, како је рекао Бритвић, упозоравао и тадашњи Туђманов изасланик из Вуковара МАРИН ВИДИЋ БИЛИ.

— Најмизерније је што су главни мотиви тих злочина били похлепа, мржња и пљачка. Ти грађани имају своје име, а чињеница је да злочин никад није разријешен, а извршитељи никад нису проказани – указао је Бритвић. Додао је да је су многи грађани Вуковара изгубили животе, уништена им је имовина и то је неоспорна чињеница, али да треба указати да је трагедија било и са друге стране. — Борили смо се за цивилизовано, хумано друштво, у којем је човек у средишту и у којем је људски живот нешто највредније – поручили су представници Ведре у Вуковару.

■ Сенка Недељковић

Сваки пети
у ризику

У ризику од сиромаштва је 20 посто грађана или 770.000 грађана. Изложени су Срби у руралним подручјима погођеним ратом, истакнуто је на панелу СНВ-а

У ОРГАНИЗАЦИЈИ Одјела за социјална и хуманитарна питања Српског народног вијећа (СНВ) и Студијског центра социјалног рада Правног факултета Свеучилишта у Загребу, одржан је панел о борби против сиромаштва и социјалне искључености на којем су учесници разматрали мјере у превенцији и борби против сиромаштва. У ризику од сиромаштва је 20

посто или 770.000 грађана, при чему су најугроженији самци старије животне доби, једнородитељске обитељи и пензионери. Како нам је рекла водитељица Одјела и иницијаторица панела ТАТЈАНА ДРАГИЧЕВИЋ, од оснивања 2018., у фокусу Одјела је борба против сиромаштва и социјалне искључености.

— Треба напоменути да су Срби на специфичан начин изложени тој врсти проблема, јер их велики број живи у руралним подручјима погођеним ратом која су на бројне друге начине девастирана. Зато су у тим крајевима изражени сиромаштво и социјална искљученост. Панел је само један од наших програма које проводимо с циљем да се ова тема ак-



Заједно против сиромаштва – панел СНВ-а

туализира. Циљ је и да се потакне међусекторска сурадња, с обзиром да је СНВ само једна од организација цивилног друштва која не може сама рјешавати овај велики проблем. Стога смо на панелу окупили представнике различитих сектора – од надлежних министарстава, уреда пучке правобранитељице, локалне самоуправе и цивилног сектора. Желимо потакнути сурадњу како бисмо се ефикасније борили, јер рад на терену показује да та борба није на нивоу на којем би требала бити – нагласила је Драгичевић. Према ријечима Оље Дружић Љуботине из Студијског центра, чак 60 посто умировљеника је у ризику од сиромаштва.

— Бескућници су алармантан проблем. Задњих година прилично се промијенила и њихова структура, Сада у прихvatилиштима немамо људе који су радно способни, већ старије с хроничним болестима и психичким проблемима, а то нису мјеста гдје би ти људи требали бити, јер им је потребна здравствена скрб – казала је Дружић Љуботина.

— Требамо помоћи заједничким дјеловањем, а не да се цијели проблем пребације на Министарство социјалне политике. Постоје велике неједнакости кад говоримо о доступности здравствених, социјалних и образовних услуга људима на селу и мањим градовима. Вољела бих кад тему сиромаштва политичари не би политизирали, него сјели заједно па да то буде национални проблем, а не питање око којег ће се политизирати – рекла нам је Љуботина. Заступница СДСС-а ДРАГАНА ЈЕЦКОВ поручила је да о сиромаштву треба разговарати и што је више могуће помоћи.

■ Ненад Јовановић

Комеморација у Новој Криваји

1942. године звјерски је убијено 38 људи чија тијела су побачана у бунар

У ОРГАНИЗАЦИЈИ Вијећа српске националне мањине Општине Ђуловац, одржана је комеморација жртвама фашизма у Новој Криваји код Ђуловца. Догађај су још увеличале делегације локалних антифашистичких организација док су парастос за све пострадали служили вировитичко-даруварски јереји ЛУКА БОСАНАЦ и ЂОРЂЕ ТЕОДОРОВИЋ. Милан Радаковић, председник ВСНМ-а Општине Ђуловац, навео је да је 1942. године звјерски убијено 38 људи који су побачани у бунар те поручио да се то страдање не смије заборавити и нужно је да га се увијек достојно присјетимо. На комеморацији су говорили ИГОР ПАВКОВИЋ, замјеник жупана Пожешко-славонске жупаније из редова



Помен у мјесту злочина

српског народа и начелник Општине Ђуловац АНЂЕЛКО КОЛИЋ. Послије комеморација дружење присутних наставило се у сали Општине Ђуловац у којој је припремљен пригодан ручак.

■ З. Витановић

Распјевана дворана

У православној гимназији одржан је годишњи концерт загребачког подбора Просвјете

ЗАГРЕБАЧКИ подбор Просвјете организирао је 16. новембра годишњи концерт зборована, пјевачких група и фолклора српске, македонске, бошњачке и црногорске заједнице у дворани Српске православне опште гимназије

ИНФОРМАТОР

‘Кантакузина Катарина Бранковић’ у Загребу. Председница подбора АНЕТА ВЛАДИМИРОВ нагласила је да је концерт прилика не само да све присутне групе покажу знање и умијеће, него и за међусобно упознавање и дружење.

Уз секције Просвјете – Зборхоп, мушку пјевачку групу и фолклорну секцију која је извела игре из Лесковца, свој рад представиле су колеге из Друштва Црногораца и пријатеља Црне Горе ‘Монтенегро’, Бошњачке националне заједнице, односно удруге Босана и Македонског културног друштва ‘Охридски бисери’. Значајан ‘штих’ дала је и умјетница УНА ПАТАФ-



Наступ Зборхора

ТА која је свирком на хармоници, као и Зборхоп са својим пјесмама, отворила и затворила концерт складбом ‘Ајде Јано’ коју је заједно отпјевала цијела дворана.

У име организатора, чланице предједништва подбора НАДА КОМЉЕНОВИЋ и ДАЛИБОРКА МОМЧИЛОВИЋ уручиле су пригодне поклоне представницима гостујућих друштава, а Уни букет цвијећа. Догађај је био прилика за представљање рада ликовне секције под водством ЛАНЕ КОВАЧЕВИЋ која је најавила да ће слика БРАНКА ЂОПИЋА бити поклоњена гимназији.

■ Н. Ј.

Охрабрујући повратак

На свечаности поводом Дана Општине Ердут истакнуто је побољшање демографских трендова

СВЕЧАНОМ седницом Општинског већа у даљском Дому културе, 12. новембра обележен је Дан општине Ердут. Начелник ЈУГОСЛАВ ВЕСИЋ указао је на најзначајније пројекте Општине у последњих годину дана, истакавши позитивне помаке у запошљавању, односно повећању броја обрта и те побољшање демографске слике, насељавањем младих породица.

— На подручју Општине данас готово да нема празних кућа јер су се бројне породице, које су раније одселиле у друге земље, вратиле, што нас охрабрује јер то показује да поново постајемо атрактивна средина за рад и живот – истакао је начелник.



Свечана седница Општине Ердут

— Највећи капитални пројекат, вредности 2,5 милиона евра, су урбана агломерација с градом Осијеком, европски пројекти с ош Даљ везани уз радионице и едукацију с младима, паралелно велики инфраструктурни пројекти уз канализацију и водоснабдевање, пројекти туристичког развоја те обнова Домова културе, где смо имали велику помоћ и подршку Заједничког већа општина и клуба заступника СДСС-а. Председник Општинског већа ЈОВО ВУКОВИЋ, који ту функцију обавља у четвртм мандату, указао је на важност датума који 1998. године одређен као Дан Општине.

— На исти дан, пре 29 година потписан је Ердутски споразум, након којег је уследио процес мирне реинтеграције Подунавља, чиме је створен трајни мир на овом подручју. Тај датум заузима и значајно место у новијој хрватској историји – рекао је Вуковић. Додао је, иако СДСС има већину у Општинском већу за време свих мандата, све одлуке донешене су готово једногласно што показује рад на заједничким интересима и добре међународне односе. Како би имала адекватну подршку у реализацији пројеката, Општина је 2007. године основала Предузетничко развојни центар, као локалну развојну агенцију. Директорка ПОРЦ-а БОЈАНА ОРСИЋ истакла је да је првенствени циљ помоћ предузетницима и обртницима.

— Имали смо 841 предузетника који су успешно прошли едукације у нашем центру кроз различите програме, 53 написана пројекта те више од 40 који су одобрени нашим предузетницима. На томе ћемо даље радити као предузетничка институција за подршку – нагласила је директорка ПОРЦ-а.

■ С. Н.

У част Веци

У Карловцу је обележена 83. годишњица упада партизана у окупирани град

ПЕДЕСЕТАК припадника антифашистичких удружења, у недјељу 17. новембра, обележили су 83. годишњицу диверзије групе 25 кордунашких партизана под водством Већеслава Веце Хољевца. Они су 1941., преобучени у домобранске униформе ушли у окупирани Карловац у којем је

тада било више десетака хиљада непријатељских војника са циљем да из болнице извуку и спасе секретара Мјесног комитета КПЈ/КПХ за Карловац МАРИЈАНА ЧАВИЋА ГРГУ.

Саму идеју и акцију је осмислио Хољевац, а главна координаторица у Карловцу је била НАДА ДИМИЋ. Акција није успјела јер су усташе из болнице тешко рањеног Чавића превезли на испитивање у полицију гдје је преминуо од посљедица премлаћивања. Тако су партизани ушли у болницу и видјевши да тамо нема Чавића, планирали се истим путем вратити на Кордун, преко старог дрвеног моста на Корани. Ту је дошло до пушкарања и тешко је рањен омладинац ИВИЦА ГОЈАК (19) који је преминуо у оближњој шуми Штрековац.

Вијенци су положени на споменику Ивици Гојаку на дрвеном мосту на Корани и под бисту најмлађем народном хероју и генералу Веци Хољевцу. Положили су их кћерка ТАТЈАНА ХОЉЕВАЦ, делегација антифашиста Карловачке жупаније те српски дојупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ и АНТО НОБИЛО, одвјетник поријеклом из Карловца. Он је код Гојаква споменика рекао да су 22 партизана били рођени Кордунаши те су показали да је Њемачка војна сила ипак рањива, а о акцији су извјестили Радио Москва и



Татјана Хољевац полаже вијенац

Радио Лондон. Присутнима се обратио и српски дојупан ДЕЈАН МИХАЈЛОВИЋ.

У центру града, код Хољевчеве бисте, говорио је повјесничар проф. Иво Голдстеин. Он је истакао све оно што је Вецо урадио за Карловац и Загреб чији је градоначелник био 11 година те је град проширио преко Саве. Овај догађај Голдстеин сматра врло важним и значајним. Подсетио је да је његов отац СЛАВКО написао сценарио за познати филм Сигнали над градом, који говори о Вециној акцији, чији је режисер био Жика Митровић и да је то била прва филмска улога ВЕЛИМИРА БАТЕ ЖИВОЈИНОВИЋА.

■ Милан Цимеша

Трибина у Крњаку

Промовирано је друго издање књиге Чедомира Вишњића ‘Кордунашки процес’

УОРГАНИЗАЦИЈИ Вијећа српске националне мањине Крњака, одржана је промоција другог издања књиге Чедомира Вишњића ‘Кордунашки процес’ те је на тај начин обиљежена 80. годишњица тог суђења неким српским првоборцима и интелектуалцима с Кордуна, од којих су петорица осуђени на смрт стријељањем након оптужбе за национализам и велеиздају.

Трибину је модерирао предједник крњачког српског мањинског вијећа Илија МАТИЈЕВИЋ. Вишњић је говорио о томе због чега је дошло до незадо-



Публика на трибини

вољства и својеврсне побуне водећих српских кадрова, тко су они били и тко су главни протагонисти процеса, говорио је и о суђењу одржаном 14. јуна 1944. те утјецају тих догађаја на каснију судбину народа. Трибини је присуствовало око 40 људи, а међу њима конзул из ријечног конзулата Републике Србије НЕНАД МАРИЧИЋ.

■ М. Ц.

Хуманост Американаца

На позив Михајла Пупина, амерички студенти су помагали у Србији током Првог светског рата

ПОВОДОМ 170. годишњице рођења научника МИХАЈЛА ПУПИНА и прославе Дана примирја у Првом светском рату, у организацији Генералног конзулата Републике Србије у Вуковару, Заједничког већа општина и Српског културног центра, а у сарадњи с Архивом Војводине, 14. новембра одржана је промоција књиге ‘Авантура на Балкану 1915.’ ДАГЛАСА МЕРИВЕДЕРА ДОЛДА.

Архив Војводине одлучио је да публикује рукопис ‘Авантуре на Балкану 1915.’ Дагласа Долда и приреди тематску изложбу архивског материјала са циљем да се расветле догађаји, који су претходили рукопису. Како су истакли директор Архива, НЕБОЈША КУЗМАНОВИЋ и архивска саветница ЉИЉАНА ДОЖИЋ, поставка прати чланове експедиције Колумбија

nada

Društveni
magazin
Srpskog
demokratskog
forum

NOVOSTI
HOBOCIJA

#1301, petak 22. 11. 2024.



MARIJA MARUŠKA MILETA

Za mene je aktivizam identitet

Većinu života posvetila sam različitim vidovima aktivizama i stojim iza te riječi. Uvijek me u svemu što radim drži dobrota ljudi s kojima surađujem i koje putem upoznajem. Nije dovoljan cilj za koji se boriš ako nisi okružena ljudima koji dijele taj osjećaj

Ako ste u zadnjih petnaestak godina bili na zagrebačkim protestima za zaštitu javnih dobara, na feminističkim marševima ili okupljanjima za Palestinu, na akcijama za Varšavsku ulicu ili bilo kojem bolje organiziranom društveno angažiranom događaju, susreli ste MARUŠKU, a da možda niste ni znali. MARIJA MARUŠKA MILETA aktivistkinja je u punokrvnom smislu te riječi – ona je i feministkinja, voditeljica komunikacija i kampanje za napuštanje plina u Zelenoj akciji. Rođena je 1990. u Sokolovu u Češkoj, a u Zagrebu ostaje živjeti, raditi i boriti se nakon studija novinarstva. S Maruškom smo razgovarale na kraju radnog dana u kojem za nju započinje druga i treća smjena, volonterski rad u brojnim inicijativama, zadnjih godinu dana prvenstveno Inicijativi za slobodnu Palestinu.

Kao na svakoj dobroj psihoterapiji, krenimo od djetinjstva. Rođeni ste u Češkoj, a djetinjstvo i mladost proveli ste na otoku Hvaru. Kako je bilo odrastati na otoku kasnih devedesetih i ranih nultih?

Odrasla sam u Pitvama, mjestu koje je u vrijeme mog djetinjstva brojalo stotinjak ljudi. Mami mi je Čehinja pa smo bili tretirani kao drugi i drugačiji. U mojoj se obitelji češki i hrvatski jezik koristi ravnopravno – s mamom pričam češki, s tatom hrvatski. Osnovnu i srednju školu završila sam u Jelsi na Hvaru. Tada nije bilo puno mogućnosti za širenje horizontata u tako malom mjestu, dečki su igrali nogomet, cure su mogle biti mažoretkinje, ali hit nam je bilo natjecanje iz prve pomoći, u jednom smo trenu bili osmi u državi! Plan je bio da odem studirati u Češku, ali, igrom slučaja, završila sam u Zagrebu na Fakultetu političkih znanosti.

U Zagreb stižete na jesen 2009., za vrijeme druge blokade fakulteta na kojoj su se studenti borili za javno financirano obrazovanje. Jeste li se priključili studentskom pokretu? Blokada je bilo moje prvo i formativno aktivističko iskustvo – kada odrastaš u malom mjestu, nemaš nikakvo građansko obrazovanje, a i ne dolazim iz obitelji u kojoj se pričalo o politici. Kako sam po prirodi bila jako introvertirana, rad u kolektivu, ideja da si dio nečeg što je veće od tebe mi je bila bitna pa sam se aktivno priključila organizaciji. Sudjelovanje na plenumima je bilo sjajno.

Važno nam je zadržati oštricu

Kako se nastavio vaš aktivistički put nakon studentskih blokada?

Ostala sam aktivna na Fakultetu političkih znanosti, radili smo na otvaranju kluba studenata, razmišljali kako se uključiti u Studentski zbor i sveučilišne strukture i mijenjati ih, a na poziv kolegica LAVORKE ŠOŠIĆ i SVJETLANE KNEŽEVIĆ postala sam i jedna od urednica emisije 'Širenje područja borbe' na Radio Studentu. Paralelno, priključila sam se kampanji 'Ne damo Varšavsku', u kojoj smo se borili protiv devastacije pješačke zone. Tamo sam se odmah

Mislim da je najbolji put educirati ljude, pomoći im znanjem, kontaktima, osnažiti ljude u lokalnim zajednicama da shvate da i oni mogu napraviti jako puno, da se njih tiče i da su jači nego što misle

počela baviti građanskim neposluhom (smijeh), prošla sam treninge direktnih akcija jer smo imali dojave da će krenuti radovi pa je nas nekolicina bilo spremno za blokiranje. Sjećam se noći kada smo po snijegu bili spojeni cijevima i prvog privođenja: ostala sam bez stvari pa mi je jedan kolega nakon puštanja iz pritvora dao sto kuna i nakon što sam nešto pojela, čekala sam cimericu iz doma na Savi da dođe i otključa našu studentsku sobu. Uvijek me u svemu što radim drži dobrota ljudi s kojima surađujem i koje putem poznajem. Nije dovoljan cilj za koji se boriš ako nisi okružena ljudima koji dijele taj osjećaj.

'Svi bismo mi bili aktivisti da nam padne bomba na kuću. Po meni je to pitanje distance: što se povećava distance to smo manje aktivisti, odnosno imamo manje empatije i interesovanja', izjavila je nedavno književnica Lana Bastašić za Kulturne Novosti. Što je vama aktivizam, smatrate li se aktivistkinjom ili propitkujete taj termin?

Za mene je aktivizam identitet – većinu života posvetila sam različitim vidovima aktivizama i stojim iza te riječi. Kada pričamo o predrasudama, činjenica je da u Hrvatskoj nema puno organizacija civilnog društva koje su aktivističke, uglavnom su to zagovaračke ili projektne organizacije koje nemaju otvorene aktivističke grupe iz različitih, uglavnom financijskih, ali i političkih razloga. Paralelno, desni političari i dio medija sustavno rade na tome da se aktivistima i NGO-ovima nalijepi etikete plaćenika i neradnika što je daleko od istine. S druge strane, mnogi ljudi nam pišu, primjerice konkretno Zelenoj akciji, i upozoravaju nas na okolišne devastacije i očekuju da će sve probleme ovog društva riješiti jedna organizacija i šačica ljudi. Mislim da je najbolji put educirati ljude, pomoći im znanjem, kontaktima, medijskim praćenjem, osnažiti ljude u lokalnim zajednicama da shvate da i oni mogu napraviti jako puno, da se njih tiče i da su jači nego što misle. Odličan je primjer uspješna borba na vrelu Une. Samo se tako može ostvariti promjena, ne mogu je ostvariti sami NGO-ovi.

O problemu ngo-izacije aktivizma na civilnoj sceni puno se priča. Zelena akcija jedna je od nekolicine organizacija koja je uvijek imala otvorena vrata za sve, od Biciklopopravljajone, preko besplatnog ustupanja prostora mnogim

inicijativama i kolektivima i dva je desetljeća otvorena za one kojima treba bilo kakva pomoć. Kako ste se othrvali svijetu u kojem projektna logika pojeđe većinu progresivnih ideja?

Većina nas u Zelenoj dijeli aktivistički identitet i važno nam je zadržati oštricu. Mnoge kampanje koje radimo ne upadaju u projektnu logiku i nisu direktno financirane, iz poslovne perspektive nisu 'održive', ali one su svrha naše organizacije. Istina, tema okoliša je ušla u mejnstrim pa više stvari uspijemo progurati financijerima, što nam je pomoglo da se konstantno ne samoeksploatiramo. Aktivistička grupa, kroz koju je prošla hrpa mladih, zasigurno je srce i duša naše organizacije, iako mladi imaju sve manje vremena zbog bolonjskog sustava visokog obrazovanja i rada uz studij. Također, budimo iskreni, došlo je do laganog zasićenja jer su metode koje smo koristili prije petnaest godina bile inovativne, a danas možda više nisu pa puno razgovaramo na koji način postati još inovativniji, a i radikalniji.

Koja je najveća kampanja koju trenutno provodite?

Zajedno s inicijativom Stop Phaten Plastic Recycling radimo kampanju u Vrginmostu jer se pogon za preradu plastike tamo već trebao zatvoriti i uništio je kvalitetu života i zdravlje stanovnika.

Nema zelene tranzicije unutar ovakvog sustava

Zelena akcija nikada nije bila usko shvaćena kao okolišna organizacija, nego se uključivala i u mnoge druge borbe. Naišla sam na snimku tribine iz 2014. na kojoj pojašnjavate što je klimatska pravda, termin koji se sada gotovo podrazumijeva u okolišnim pokretima, a prije deset godina on je mnogima zvučao kao nepotrebno 'širenje pite'.

Kada smo prije petnaest godina tupili da okolišne teme ne mogu biti odvojene od socioekonomske i feminističke agende, gledali su nas kao luđake. Zato se nikada nismo nazivali organizacijom za zaštitu prirode, nego okolišnom organizacijom jer okoliš uključuje i čovjeka. Naše su teme vrlo široke: od javnih dobara do bioraznolikosti, a

Pitanje je koliko je ljudi spremno žrtvovati svoju ugodu za buduće generacije, koliko je ljudi spremno na otvorenu borbu. I hoće li taj broj biti dovoljan da nešto promijenimo

solidarnost nam je izuzetno bitna i sve 'druge' borbe, radničke, feminističke, LGBTIQ, smatramo svojima.

Prije ste u globalnom i klimatskom pokretu imali struje koje su smatrale da se klimatske promjene moraju zaustaviti pod svaku cijenu, ne razmišljajući o neravnopravnosti, odnosno o različitim utjecajima siromašnih i bogatih dijelova svijeta na emisije. Rasprava između takvih struja i nas koji smo pričali o klimatskoj pravdi kao centralnom terminu našeg rada dugo je trajala, ali danas je klimatska pravda nešto što je prihvaćeno.

Godinama ste bili aktivni u mreži Young Friends of the Earth Europe. Ljudi koji rade u organizacijama civilnog društva najčešće izaberu ili rad na terenu ili zagovarački rad, a vi ste ih uvijek obavljali paralelno. Recite nam nešto o iskustvima evropskog umrežavanja.

Uz blokadu i Varšavsku, rad u Young Friends of the Earth Europe me oblikovao – bila sam u upravnom odboru i vodila grupe za klimu i komunikaciju pa sam dosta putovala i upoznala velik broj mladih iz Evrope i svijeta. Prvi smo u cijeloj mreži Prijatelja zemlje zagovarali interseksionalnost, inzistirali smo da klimatske promjene moramo gledati kroz klasni, rasni i rodni rakurs. Organizirali smo treninge, radili s feminističkom pokretom i evropskim Black Lives Matter pokretom, organizirali kampove za mlade diljem kontinenta, prvi je bio kod nas na Šolti i međusobno smo se politički educirali.

Nikada neću zaboraviti govor jednog kolege s Filipina, koji je na UN-ovoj klimatskoj konferenciji (COP 19) u Poljskoj 2013. održao govor nakon stravične katastrofe uzrokovane super tajfunom koji je ubio preko 6000 ljudi samo na Filipinima, čak je tokom COP-a pokrenuo i štrajk glađu. Takve stvari vas promijene, shvatite da je riječ o našim životima.

Sudjelovali ste na nekoliko COP-ova, kako komentirate recentni u Azerbajdžanu?

Danas konferencijama praktički predsjedava naftna industrija, prisutan je *greenwashing*, a u Azerbajdžanu se dešava etničko čišćenje Armenaca jer zahvaljujući energetske ovisnosti Evrope o azerbajdžanskom plinu i nafti, Azerbajdžan uspijeva prikriti kršenja ljudskih prava.

Spomenule smo da su klimatske promjene postale mejnstrim tema. Što nam to dobroga, a što lošega donosi? Okolišne organizacije upozoravale su da će mejnstrimizacijom teme kapital nanjušiti priliku – industrija je prisvojila termin održivosti i danas je sve održivo, upumpavaju se pare u brojne projekte i svjedočimo začecima zelenog kapitalizma jer paralelno uz tehnološke promjene velike kompanije i dalje eksploatiraju radnike i zemlju. Važno je reći da mi više ne možemo zaustaviti klimatske promjene na način na koji smo ih mogli zaustaviti prije 30 godina. Ovo što danas osjećamo su posljedice emisija od prije 30-ak godina, ljudi moraju razumjeti da o svemu što danas radimo ovisi budućnost. Međuvladin panel za klimatske promjene (IPCC) objavljuje svakih šest-sedam godina



Ne radi se tu o meni i mojim osjećajima. Mislim da je genocid u Gazi i test našeg civilnog društva: koja je naša granica solidarnosti? Kada krene šutnja? Jer mnoge su organizacije dugo šutjele ili još šute

izvješće i u njemu već neko vrijeme istupaju neočekivano jasno i glasno, govoreći da moramo transformirati cijeli sustav.

Želite reći da je klimatski konsenzus zapravo antikapitalistički?

Tako je, nema zelene tranzicije unutar ovakvog sustava, ona nije moguća. Istina je da su se napravili neki potezi, imamo Pariški sporazum iz 2015. godine, ali sve je to nedovoljno, pogotovo jer Evropa ima povijesnu odgovornost za uzrokovanje klimatskih promjena.

Što se tiče pokreta, već danas vidimo naznake radikalnijih akcija, koje uglavnom rade jako mladi ljudi jer se radi o njihovim životima. Odgovor sistema na radikalne akcije je kriminalizacija aktivizma, primjerice u Velikoj Britaniji aktivisti doživljavaju brutalne penalizacije. Pitanje je koliko je ljudi spre-

mno žrtvovati svoju ugodu za buduće generacije, koliko je ljudi spremno na otvorenu borbu. I hoće li taj broj biti dovoljan da nešto promijenimo. Ljudi na globalnom Jugu već dugo gube živote zbog ove teme, pitanje je hoće li se građani Europe probuditi makar nakon događaja u Valenciji.

Intersekcionalnost mi je ključna

A kakva je situacija u Hrvatskoj?

Nedavno je istraživanje Klimatskog portala potvrdilo ono što smo znali: ljudi su i kod nas svjesni klimatskih promjena, ali ne i urgentnosti djelovanja. A naša Vlada nema nikakve klimatske politike, ništa sistemski, postave par solara i to je to. Ponavljam, bez mijenjanja ekonomskog modela nećemo moći ništa značajno napraviti za buduće generacije.

Dio ljudi s civilne scene se razvojem platforme Možemo! počeo baviti visokom politikom. Tako je i bivši predsjednik Zelene akcije danas gradonačelnik Zagreba. Nedavno ste prosvjedovali pred zgradom gradskog poglavarstva zbog najavljene gradnje spalionice otpada. Kakvo je to bilo iskustvo i surađuje li Zelena akcija s Gradom Zagrebom?

Spalioničarski lobi kod nas je jak pa se nažalost uspjela progurati inicijativa da se dio otpada spaljuje, čemu se protivimo, kao što su se prije protivili i neki ljudi koji danas sjede u poglavarstvu. Paralelno, imamo dobru komunikaciju s Gradom i jedan naš član dio je radne

grupe za otpad, mnoge dobre prakse koje Grad provodi prijedlozi su Zelene akcije. Postoje neke šire teme kojima se po nama nedovoljno bave, na primjer utjecaj klimatskih promjena na Zagreb, ali oni imaju svoje prioritete. Mi smo uvijek bili nestranačka organizacija i tu smo da od svake vlasti tražimo više.

Odmarate li se ikada od aktivizma?

Ponekad se isključim, gledam serije ili odem na jogu, trenutno sam neaktivna u zboru Domaćigosti, ali dugo sam i pjevala.

Koji bi po vama feministički principi trebali biti integralni dio svakog ekološkog pokreta?

Prvo, ja sebe ne definiram kao eko feministkinju jer ne odvajam tako feminizme, intersekcionalnost mi je ključna. U ekološkom pokretu važno je postaviti pitanje kako klimatske promjene utječu na živote žena, na njihovo (reproduktivno) zdravlje, kako utječu na sve ugrožene skupine, zašto se u romskih naseljima samo romske udruge bore protiv gradnje termoelektrana. Također, iz mog iskustva, gotovo sve volonterske i potplaćene akcije uvijek su vodile žene i u pokretu ima velik broj žena od kojih svi možemo učiti. Važno je čuti i glasove migrantkinja, glasove crnih žena, glasove žena s periferije.

Inicijativa za slobodnu Palestinu okuplja raznorodne pojedince koji se nužno ideološki ne slažu oko bitnih pitanja, a ipak uspijevaju godinu dana zajedno organizirati brojne uspješne akcije. Kako je djelovati unutar inicijative? U koordinaciji aktivno i svakodnevno sudjeluje petnaestak ljudi, ali imamo

mrežu od par stotina osoba koje se uključuju u akcije i riječ je o izrazito širokom spektru ljudi, mnogi od njih do početka rada u Inicijativi ne bi zajedno nikada sjeli na kavu. To naravno zahtijeva dosta emocionalnog rada, primarno ženskog, ali ono što je jedino važno je da nas drži isti cilj. Naučila sam da mogu raditi s ljudima s kojima se ideološki ne slažem, da želim s njima razgovarati, organiziramo zajednička druženja, pokušavamo se razumjeti, a cilj je puno jači od naših razlika. Nastojimo prodrijeti u sve pore društva pa organiziramo proteste, mini akcije, bdijenja, projekcije filmova, izložbe, čitanje poezije, razgovore o dekolonizaciji...

Teško je na temi Palestine pričati o klasičnom burnoutu pa da pojednostavimo – kako izbacujete tugu?

Radom, sjećanjem na ubijene ljude koje ne smijemo zaboraviti, važan je taj zajednički moment žalovanja. Ne radi se tu o meni i mojim osjećajima. Kad mi netko kaže da ne može više gledati snimke ubijene djece, odgovorim – ne moraš gledati, djeluj, prestani skrolati i napravi nešto. Mislim da je genocid u Gazi i test našeg civilnog društva: koja je naša granica solidarnosti? Kada krene šutnja? Jer mnoge su organizacije dugo šutjele ili još šute.

Što vam u ovakvom svijetu pruža nadu?

Ljudi u Palestini znaju reći: znamo da ste umorni, a zamislite kako je tek nama? I ipak se i dalje borimo. Nadu mi daju ljudi, ustrajni ljudi s kojima dijelim borbe. Nadu mi daju mladi ljudi koji uče od nas, koji nakon prvog doticaja s aktivizmom stvaraju nešto novo, svoje.

Шта је то клиторис

Иако у нашем друштву постоји низ кочница за отворене расправе о сексу и интимности, креаторице садржаја с друштвених медија попут Марије Ристић и Нине Баљак полако преобликују начин на који говоримо о томе. Ристић је изазвала читав спектар реакција кад се прошетала Кнез Михаиловом с ЗД моделом клиториса

Када се Марија Ристић прошетала Кнез Михаиловом, главним београдским шеталиштем, показујући ЗД модел клиториса случајним пролазницима, изазвала је читав спектар реакција – од збуњености и зачуђености преко срама до стидљивих осмијеха. Направила је малу анкету испитујући Београђане знају ли што фигурица представља и то објавила на друштвеним мрежама. 'Нешто ми делује на... Не могу да се изразим баш... Стварно, то је толико вулгарно да не могу да се изразим јавно', рекао је један младић гледајући наизмјенце у под и у фигурицу чије име се не смије изговорити. 'Клиторис – орган, као што је код мушкараца пенис', одговорила му је Ристић.

Међу онима који су рекли да не знају што модел представља била је група дечкића, неколико одраслих мушкараца, укључујући и једног медицинског радника. Дјевојке су чешће знале што је то, али ни њихова потврда није дошла потпуно без nelaгоде. — Те реакције нам говоре да је време да почнемо да причамо о здрављу и свим темама које се тичу здравља, а не само о оним које нису срамотне – рекла нам је Ристић, докторка медицине и 'онлине докторка за табу женске проблеме'.

За оне који још не знају, структура клиториса много је већа и сложенија од малог вањског дијела који је, надајмо се, већини познат. Састоји се од видљивог вањског дијела названог гланс, који је мали, ружичасти избочени дио, те од већег унутарњег дијела који се протеже унутар тијела. Унутарњи дио клиториса састоји се од два дебља крака (клиторисни булбуси) те два тања крака (ножице клиториса).

Тијеком повијести постојала су многа погрешна увјерења о клиторису, укључујући и оно да је то само мали, безначајни избочени дио. Рани анатомски прегледи често су занемаривали или погрешно приказивали његову пуну структуру. У ствари, то је орган који је чврсто (ако не и искључиво – јер се још увијек разматра има ли какву другу улогу) везан за сексуални ужитак. Ристић нам каже како није чудно што обични људи не знају како изгледа тај дио тијела јер је то и



сама спознала тек након десет година медицинског образовања, завршене медицинске школе и медицинског факултета.

— Ја сам такођер знала о клиторису да је то једна тачкица, једно 'зрно грашка' које се налази на врху вулве јер је тако било уцртано у медицинском атласу. Потпуно је нормално да људи

не знају те ствари. Ако ми лекари, који смо релативно скоро завршили тај факултет, нисмо имали ту информацију, не може то да има ни нормалан свет који нема медицинско образовање – појашњава.

Ристић преко свог профила на Инстаграму дијели едукативне садржаје

везане уз интимно здравље, хигијену и сексуалност. Каже нам да њене пратитељице траже савјете за низ проблема и тегоба: од болних односа, поремећаја оргазма, вагиналног имунитета, вагиналних гасова преко тегоба с менструацијом до хемероида, бјежања мокраће или столице.

Присјетила се како је и сама имала проблеме који су се тicali здравља мишића карличног дна (скуп мишића и везивног ткива који се простиру између стидне кости и тртичне кости), а на које су 'класична медицина и доктори различитих специјализација имали један те исти одговор: да је тако просто нормално код неких жена или да се треба решити операцијом'.

Ја сам такођер знала о клиторису да је то једна тачкица, једно 'зрно грашка' које се налази на врху вулве јер је тако било уцртано у медицинском атласу. Потпуно је нормално да људи не знају те ствари, каже Марија Ристић

Марија Ристић

Тада је кренула с истраживачким радом који ју је довео до 'читаве лепезе функција мишића карличног дна које су толико битне и важне за женско тело и за здравље генерално'. Додаје и како је сретна што се ситуација ипак мијења и што није једина која прича 'о стварима које су нормалне'. Иако у нашем друштву постоји низ коч-

ница за otvorene rasprave o seksu i intimnosti, kreatorice sadržaja s društvenih medija polako preoblikuju način na koji govorimo o tome. Kombinirajući iskustvo, stručnost, ali i humor ili čak rañivost, ne samo da pružaju vrijedne informacije o seksualnom zdravlju, užitku, pristanku i osobnim granicama, već i potiču ostatak svoje zajednice na dijalog i samoosnaživanje.

Logično, na engleskom jeziku postoji znatno više takvih sadržaja, ali i domaћи Instagram može se pohvaliti jakim ženskim snagama. Iako ovom prilikom nismo s njima razgovarale, vrijedno je spomenuti neke od njih: Dragana Đukuļev, Pauļa Brečak, Tamara Petrović.

Ona s kojom smo uspјele izmijeniti par riječi je Nina Baļak, Vinčovićanka s novosađskom adresom, koja na Instagramu i TikToku 'otvoreno govori o ženskoј seksualnosti, mentalnom zdravlju, brizi o sebi'. Ima šest godina iskustva rada u medijima, a nama se opisala kao 'feminističnja, borkinja za ljudska prava i (online) aktivistica'.

Prema њој, велик број људи има искривљену слику о сексу, а посебице о женском ужитку у њему, због снажног утјецаја популарне културе, порнографских садржаја, религијских учења и друштвеног посрамљивања жена.

— У поп култури, серијама и филмовима женски је ужитак најчешће стављен у други план, о њему се заправо мало говори, док се истовремено жене сексуализирају те су приказане кроз мушки поглед. Порнографија приказује потпуно нереалну слику секса, у којој је ужитак углавном перформативан и усмјерен на задовољење мушке публике. Овај приказ ствара искривљене перцепције и може довести до нереалних очекивања у стварном животу, што утјече на стварни ужитак и интиму код оба партнера. Традиционална религијска учења често промовирају идеје које сексуалност вежу искључиво за брак и репродукцију, док женски ужитак уопће није тема разговора или је чак стигматизиран. На тај се начин жене уче да је њихов ужитак мање важан или непожељан, што често доводи до потискивања њихових стварних потреба и осјећаја кривње или срама.

Друштвено посрамљивање жена, због отвореног изражавања сексуалности, наставља она, дубоко је укоријењено и често прати двоструке стандарде.

— Док се мушкарце охрабрује да изражавају своју сексуалност, жене које то чине често су стигматизирани и приказани као 'промискуитетне' или 'лаке'. Ово посрамљивање чини да жене скривају или игнорирају властиту ужитак, што додатно придонио искривљеној слици о женској сексуалности.

Објашњава нам и како је за разумијевање властитог тијела и здравља кључан сексуални одгој, али да ће млади, док то не постане стварност, овисити о садржају на интернету.

— Због уплитања цркве у образовни сусстав те ултраконзервативних странака, Хрватска и даље нема сексуални одгој у школама. Посљедица тога је велика неедуцираност младих, која може довести не само до нежељених трудноћа, већ и до на-

Глинени модел клиториса
(Фото: Аннетте Риедл/
DPA/Pixsell)

сиља у односима у врло раној доби. Креатори садржаја на друштвеним мрежама тако постају извор информација о темама које би требале бити дио формалног образовања – каже Баљак, али додаје да проблем настаје када особе, које имају велику популарност на друштвеним мрежама, шире дезинформације, посрамљују људе због одређених ствари те умјесто позитивне едукације доприносе јачању предрасуда о женској сексуалности.

С њом смо се вратиле на тему коју смо раније начеле, а то је колико се знаност бави женским ужитком. Објаснила је да, иако су се први значајни помаци догодили 50-их и 60-их, тек крајем 20. и почетком 21. стољећа женски ужитак постаје предмет озбиљнијих истраживања. Разлог томе су, наставља, феминистички покрети, 'који су утјецали на раст занимања за женско сексуално здравље и ужитак, као и напредак у неурознаности и психологији'.

— Данас се све више студија бави женском сексуалном реакцијом, задовољством и сексуалном дисфункцијом, а посебна пажња посвећена је истраживању клиториса. Исто тако, један од показатеља већег занимања за женску сексуалност из угла знаности је развој производа у индустрији играчака за одрасле, која сада укључује иновације посебно усмјерене на женски ужитак – каже.

И заиста, судећи по садржајима и рецензијама које објављују жене по друштвеним мрежама, тржиште сексуалних играчака развија се у смјеру који одражава сувремено схваћање женског ужитка, надилazeћи старији дизајн у облику пениса који је некада доминирао индустријом.

На примјер, данашње играчке попут вибратора и стимулатора дизајниране су за одређене зоне те стварање осјета које многе жене сматрају угоднијим од традиционалне пенетрације. Наравно, такав напредак још увијек искључује бројне жене којима је та игра прескуп спорт, као и оне



које за играчкама неће посегнути из других разлога, рецимо недостатка знања, приватности или партнерског разумијевања. Уз то, рецензира-

Један од показатеља већег занимања за женску сексуалност из угла знаности је развој производа у индустрији играчака за одрасле, која сада укључује иновације посебно усмјерене на женски ужитак, каже Нина Баљак

ти такве производе, али и генерално говорити о сексу на друштвеним мрежама, посебице кад се ради о женама из мањих средина, а реално ниједно балканско мјесто није баш велеград, неминовно значи довлачење кохорте тролова на објаве и у инбоксе. Како нам каже Баљак, друштвене мреже мач су с двије оштрице.

— Оне дају простор за бесплатну едукацију људи, повезивање и дијелење прича којима се међусобно повезујемо. Но често нам показују колико као друштво још морамо напредовати. Ово посљедње се читује у негативним коментарима које читам свакодневно. Такви коментари рефлектирају предрасуде и неразумијевање – појаснила је.

Каже нам како уз живе тролове, отворену комуникацију и едукацију отежавају и дигиталне платформе јер постоји забрана кориштења ријечи као што су 'секс' и 'клиторис' те уклањање видеа у којима се види играчка за одрасле.

Наиме, када је Instagram прије неколико година ажурирао смјернице заједнице усмјерене на заустављање 'сексуалног изнуђивања', цијели низ корисничких рачуна повезаних са сексом, укључујући оне сертификцираних секс едукаторица, пао је у немилост неселективног аутоматског модерирања. Но већина њих је успјела доскочити тој цензури па на мрежама пишу 'seggs', 'org@zam' или '@na!' како би избјегли стројно препознавање ријечи.

Ипак, наглашава Баљак, цензури унаточ, друштвене мреже омогућују досезање великог броја људи и покретање важних тема. Попут Ристић, и она примјећује како се ситуација мијења.

— Све више жена данас дијели своје приче, постављају се питања о њиховим жељама и границама, а фокус се све чешће ставља на женску аутономију и задовољство. Видим помаке у већој заступљености женских гласова и искрених искустава на друштвеним мрежама и у медijима, особито западније од Балкана. С друге стране, не могу не примјетити велики број младих особа, особито младих мушараца, који у женској сексуалности виде нешто прљаво и (по)грешно. Но баш због тога и таквих – требамо гласно и отворено о женском ужитку! – закључује. ●

Нина Баљак



Nastava koja se ne nastavlja

Većina romske djece pohađa segregirane razrede, jedva 31 posto ih ide u srednju školu, a samo 0.8 posto Roma u Hrvatskoj ima završenu trogodišnju višu školu ili je visoko obrazovano. 'Romska djeca su socijalno isključena', kaže Siniša Senad Musić

JESTE li znali da većina romskih tinejdžera u Hrvatskoj ne ide u srednju školu? Jedva 31 posto. Još i manje romskih djevojaka istog uzrasta dospje u školske klupe. Preko 40 posto njih odlučuje se rastati s obrazovanjem još u osnovnoj školi. Iznimna je rijetkost da maloljetnica iz većinske populacije napusti školu zbog sklapanja braka, loših rezultata, trudnoće i roditeljstva. Takvi incidenti završavaju u medijima. Ipak, javnost nije uzbuđena kada mlade Romkinje navode da baš iz ovih razloga moraju okončati svoj obrazovni proces. Lakše je, valjda, krivicu svaliti na tzv. romski način života ili sve to svesti na nekakvu tradiciju i običaje jedne etničke skupine. Nadalje, u ukupnoj populaciji Roma u Hrvatskoj, samo 0.8 posto osoba ima završenu trogodišnju višu školu ili je visoko obrazovano. Većina romske djece pohađa segregirane razrede. Decenijama i generacijama ova crna statistika se ponavlja. Bilježe se minimalna, ali apsolutno nedovoljna poboljšanja. Ukorijenjena diskriminacija prema Romima tako opstaje udruženo s kapitalističkom postavkom da je svatko tvorac

svoje sreće i da pojedinac može napraviti puno samo ako vjeruje u sebe. Kampanja 'Kvalitetna škola za sve', koju zajedno provode Romska organizacija mladih Hrvatske (ROM HR) i Centar za kazalište potlačenih PO-KAZ, pokrenuta je upravo zbog široko rasprostranjene društvene segregacije i sistemskog rasizma, ali i zbog djelovanja svakodnevnih predrasuda i stereotipa. Kako navode, nije pretjerano reći da uvjeti u kojima danas žive Romi i Romkinje u Hrvatskoj za ogroman dio neromske populacije predstavljaju nepoznanicu. Zbog toga smatraju da je od vitalnog značaja raditi na podizanju svijesti o problemima, preprekama i izazovima s kojima se iz dana u dan suočava romska zajednica. Pokretači kampanje su uvjereni da je obrazovanje jedan od ključnih puteva za izlazak iz siromaštva. Siniša Senad Musić iz Romske organizacije mladih smatra da je segregacija 'rak-rana', najveća prepreka za uključivanje Roma u hrvatsko društvo. Romi su u pravilu u svim aspektima svog života izdvojeni od drugih. Počevši od rezidencijalne (stambene) segregacije

u romskim naseljima pa do segregacije u obrazovanju. Musić napominje da je teško dokinuti razdvojenost romske djece u školama ako ne postoji plan desegregacije romskih naselja. U romska naselja se ulaže, govori, a negdje se čak zagovara i povećanje takvih naselja. I potpuno je razumljivo da se na romske adrese mora isporučiti osnova infrastrukture za život u 21. stoljeću. Među-

Siniša Senad Musić
(Foto: Davorin Višnjić/
PIXSELL)



tim, ne radi se na planu izlaska Roma iz takvih stambenih zajednica. — Ministarstvo znanosti i obrazovanja zna da je stambena segregacija kompleksnija od one u obrazovanju. Postavlja se pitanje gdje početi. Rezidencijalna segregacija neće još dugo biti riješena. Tako gubimo generacije i generacije Roma. Nije segregacija u obrazovanju sama i jedina problematična, i nije da samo to utječe na obrazovne ishode. Ti rezultati su često katastrofalni. Ovom kampanjom želimo predložiti mjere i prijedloge za poboljšanje obrazovnih ishoda Roma. Za segregaciju svi kažu da je loša. A kada se postavi pitanje zašto je loša – odgovora nema. Romska djeca su socijalno isključena. Pitanje njihovog obrazovanja je i pitanje njihovog socijalnog kapitala. Odrastaju u isključivo romskom naselju i pohađaju isključivo romsku nastavu. Kakav im je obrazovni rezultat kada dospiju u srednju školu

s neromskom djecom? Romski civilni sektor je veoma slab. Fali nam *grassroot* malih romskih organizacija koje rade u romskim naseljima na dizanju svijesti o važnosti obrazovanja. Često se spominje da je kvaliteta obrazovanja u segregiranim razredima lošija. Ne možemo govoriti o svim razredima, ali rezultati koje imamo ukazuju na to – objašnjava Musić.

Činjenica je da Hrvatska godinama prednjači u politikama, raznim aktivnostima i strategijama prema Romima, a to je potkrepljeno i financijama. I baš u segmentu obrazovanja postoji veliki broj mjera: stipendije, romski asistenti, dački i studentski domovi, besplatni vrtići, financiranje vanškolskih aktivnosti, ljetne škole i drugo. Musić napominje da tu postoje najveći pomoci te da se ciljevi iz Nacionalnog plana za uključivanje Roma uistinu ostvaruju.

Međutim, segregacija ne samo da opstaje, već ide unazad. Prema podacima resornog ministarstva za školsku 2023./2024., sve tri odgojne skupine u predškolskom odgoju u Koprivničko-križevačkoj županiji su segregirane. Od takvih 20 odgojnih skupina koje su izdvojene, čak 16 se nalazi u Međimurju. Od 5230 djece koja se nalaze u osnovnoj školi, njih 1178 pohađa segregirana razredna odjeljenja. Prvašići iz Međimurja, njih 145 od ukupno 295 djece, stječu znanje u ovakvim učionicama. Romski aktivisti stoga se s pravom pitaju što se zaista promijenilo od presude Europskog suda za ljudska prava 'Oršuš i drugi protiv Hrvatske', kada je država bila optužena za segregaciju.

Odgovor, po svemu sudeći, leži u tome da iskorjenjivanje segregacije u školama ne prate nužne socioekonomske mjere. Naš sugovornik tvrdi da se obrazovni propisi u segregiranim razredima često krše. Pitanje je, također, koliko su učitelji motivirani.

— Moramo biti svjesni da i roditelji igraju veliku ulogu. Obrazovni sustav računa na njih, da rade kući s djecom zadaću, ali oni često nemaju dovoljno znanja za to. Pogotovo program za peti i šesti razred. Uvijek se sjetim jednog prosvjeda u Zagrebu. Obitelj iz Plinarskog naselja je bila preseljena u Petruševac. Kad je bio prosvjed protiv povećanog broja Roma u naselju, jedna žena je držala zanimljiv transparent: 'I naša djeca imaju pravo na jednako kvalitetno obrazovanje kao djeca iz centra grada.' Dakle, Hrvati iz Zagreba su primijetili da povećanjem broja romske djece u razredu, i to ne u segregiranom razredu, pada kvaliteta obrazovanja, stupanj prijenosa znanja s profesora na učenika – govori Musić.

On i njegove suradnice predložit će niz mjera donositeljima odluka. Može se povećati broj profesora koji rade s djecom, a mogu se organizirati i manja odjeljenja. Ima još mnogo načina. Kao jedna od mjera se navodi i uvođenje interkulturnih elementa u sve kurikule.

— Kroz svoj rad upoznao sam mnogo učitelja koji su radili i više od onog što im propisuje njihovo radno mjesto. Ako znamo da desegregacija u obrazovanju neće ići glatko, da se neće riješiti brzo, sustav prvo treba prepoznati da postoji smanjena kvaliteta obrazovanja, a onda, sukladno tome, napraviti određene politike i mjere kako tu kvalitetu podići – zaključuje Siniša Senad Musić. ●



Kampanja
'Kvalitetna škola za sve'

VRZINO KOLO

Genijalna prijateljica



PIŠE Marija Andrijašević

Dan nakon kraja četvrte sezone i finala serije, pripremala sam doručak i pomislila kako nema više. Pogledala sam zadnji nastavak. Uhvatio me neki čudan osjećaj u prsima

KRAJ je televizije. Toliko sam naučila ove godine. Šalim se, he he. Kraj je svijeta. Ali o tom nekom drugom prilikom. Sad o remedijama koje koristim da ne mislim o tome! Jesu li dobre ili nisu, pomažu li ili ne, ne znam ni ja sama. Možda dođem do odgovora do kraja ovoga teksta.

Nego, odlučila sam 2024. ovdje privesti kraju tako da napišem nešto o serijama, filmovima, knjigama, ljudima i inicijativama, društvenim događajima, koji su mi nešto značili zadnjih dvanaest mjeseci. To je jedan jedini kriterij, jer ne mislim da su najbolje, ali da su me najkvalitetnije bockale tamo gdje sam najtanja, jesu, i da neke iščekujem do kraja godine kako i povratak voljene osobe s puta, jesam. Plus, volim gledati unatrag, volim i nostalgiju, po meni najvažniji komunalni osjećaj po pitanju prošlosti, kao što volim i njezinu budućnosnu, kako komunalnu, tako i individualnu inačicu: nadu.

Do kraja godine imam još tri kolumne i čini mi se da će sve stati u njih, možda bude i viška. I tu koja bude viška posvetit ću jednom kratkom tečaju kreativnog pisanja u formatu novinskog teksta. Ako zaboravim, da znamo s čime ću ući u 2025.

Pa da ne duljim (iako mislim da je važno reći da se malo osjećam kao oni dućani koji u rujnu krenu s božićnim ukrasima), evo prva remedija. I da, iznenadit ćete se, svaka od remedija je samo jedna, jer stvarno mislim da više ne treba. Ali, napisat ću dolje na kraju još neke stvarno meni drage serije koje su me ove godine vadile iz svakojakih provalija ili sa mnom brodile mirnim morem. Čisto da vas ne uhvati FOMO ili neki od novih najnovijih osjećaja (straha) koji upravo biva legitimiziran po društvenim mrežama.

Nego...

'Genijalna prijateljica' (HBO, 2018. – 2024.). Ha mislim, pa koja drugo. Njoj sam mogla posvetiti i jedan čitavi zasebni serijal tekstova, i tko zna, možda i hoću, ali ne prije nego mi se u potpunosti slegnu dojmovi. Kad je objavna špica krenula, znala sam da nešto ostavljam iza sebe, nepovratno, neki svoj privatni *zeitgeist*.

Ova serija mi je otprilike kao što su nekad mojim prijateljima u mladim danima bili filmski serijali o Harryju Potteru ili 'Gospodar prstenova'. Dan nakon kraja četvrte sezone i finala serije, pripremala sam doručak i pomislila kako nema više. Pogledala sam zadnji nastavak. Uhvatio me neki čudan osjećaj u prsima, kao noć prije kad su si Lenu i Lila pojurile u zagrljaj i ja sam imala osjećaj kad su njihova prsa udarila jedna o drugo, da su udarila i u moja. Malo poslije, moja me partnerica pogledala i rekla: Znaš li da je to prva misao koju sam imala kad sam se probudila, da je to to. Eto, tako je važna mojoj generaciji, djeci sredine osamdesetih, ali vjerujem i starijima i mlađima, pogotovo onima koji su imali slične puteve kao i glavne dvije junakinje. Ali i svima nama koje smo se, i onkraj pitanja siromaštva, školovanja, mladenačkih ljubavi, propalih brakova, nasilja i života u dubioznim gradovima na moru čiji mentalitet ne oblikuje samo ekonomija, nego i klima i podrhtavanje sile kao što je Vezuv (ne kažem da je splitska bura jednako silovita, ali da je se nategnuti u komparaciju) i čega sve ne, mogle povezati s glavnim junakinjama jer su čitav život provele kao – prijateljice.

I to je prijateljstvo potrajalo više nego i neke ljubavi.

Što i nije neka usporedba. Ali kad se sjetim da te ljudi iz ljubavnih odnosa obično skalaju rečenicom: Bit ćemo samo prijatelji, ja se naježim. Uvijek pomislim: Kako samo prijatelji!? Pa prijateljstvo je sve! To je vjerojatno jedna od posljedica izloženosti FERRANTE, i hvala joj na tome.

Naravno, sve je krenulo od knjiga, od slučajnog nabasavanja na prvi roman iz kvadrologije na povratku s jednog kazališnog susreta u Parizu, čini mi se 2013., i moram priznati, tad se nisam primila baš za tekst, ili on za mene. Bila sam i zaboravila na nju do koju godinu poslije kad je već krenula raditi neke valove i kad se 'Genijalna prijateljica' počela spominjati kao valjda jedno od najvažnijih

djela koja obrađuju teme (ženskog) prijateljstva, klase, osobnog identiteta, i kad je se moglo naći i na piratskim sajtovima, kad su ljudi fanovi knjige na engleskom prijevodu prekucavali u Word ili fotkali dvije po dvije stranice da se porazbacaju svijetom u .jpg formatu, sve do kupovanja .epub verzija na Amazonu i čitanja knjiga u papirnatj varijanti na hrvatskom, s onim užasnim naslovnica, a koje je ANA BADURINA sjajno prevela. Trebalo mi je malo vremena i da skontam da je to ista autorica prema čijem je romanu ranih devedesetih snimljen i film 'L'amore Molesto', koji sam pogledala slučajno jer mi je došao zapržen na nekom disku od više ne sjećam se koga.

Često sam sa svojim prijateljicama vodila rasprave koja je od njih bolja, koja nam u kojem trenutku više ide na živce, koja bi od nas napravila nešto onoj drugoj i zašto nikad ne bismo... Kad bih gorljivo objašnjavala zašto mi Lenu ide na živce, obično bi mi neka od prijateljica rekla: Pričekaj, ispast će da je u pravu. Isto je bilo i za Lilu. Meni, na kraju, nijedna od njih nije bila misterij, ni njihovi potezi. Sve je, uostalom, bilo jasno od početka. Jedna je donosila odluke koje nije mogla, iz ovih ili onih razloga, provesti u djelo, i često je zbog toga patila onako kako pate oni koji srastu s mjestom s kojega ne mogu otići, a druga je pratila odjeke tih odluka i provodila ih u djelo, ne jer je bila nešto posebno odlučna da ode osvojiti svijet, nego jer je htjela vidjeti što to ova, ukopana u zidine rajona, vidi kad zatvori oči i zamisli bolji život. Pokazala je znatiželju i njezin je demon rekao: Ajde. Ponekad i zapravo, jer koliko je samo puta Lila naredila Lenu: ŠKRIVE! I koliko je to pisanje za Lilu bilo važno i jedna od najvažnijih tematskih preokupacija teksta uopće: to suludo uvjerenje da će te knjige, pisanje, izbaviti od svakog zla. Dođe mi je sad zagrliti!

INAKON svih tih silnih rasprava koja je kad bila bolja, a koja kad gora osoba: obje su takve kakve jesu, išle su nam većinom na živce u trenucima u kojima su nas najviše podsjećale i na vlastite propale karakterne projekte pri odrastanju (bilo da smo to bile mi same ili naše (nekadašnje) prijateljice), a one su bile dobre jedna drugoj (iako ne uvijek i jedna prema drugoj), one su jedna iz druge izvlačile ono najbolje ili ono što im je u tom trenutku od sebe samih trebalo, i to je najvažnije.

Seriju sam gledala kao što sam i čitala knjigu: s užitkom. Ima dijelova koji me živciraju, i često pleše na rubu sapunice (i tekst i serija), ali nije mi bilo važno. Uostalom, i život zna zaplesati na istom rubu i često mi ide na živce. Sasvim mi je svejedno i koja je Lenu bila najuvjerljivija, ili Lila, podsjeća li kvart pretjerano u prvim sezonama na kazališne kulise, i je li im u starijoj životnoj dobi vjerno naljepljena maska na lice koja će ih postarati. Tako da povjerujemo. Povjerovala sam.

Dala sam tom prijateljstvu vremena i pažnje kako nisam ni nekima u svome životu. Gotovo punih petnaest godina. Zamislite samo!

Sad kratko samo neke serije koje su debitirale ove godine ili imale nove sezone, morat ćete ih izguglati sami i vjerovati mi na riječ da su dobre, uz ključne riječi u zagradama: 'Hacks' (lude žene), 'True Love' (ludi penzići), 'Vera' (luda baba), 'Ludwig' (ludi luđak), 'Bodkin' (ludo selo), 'Only Murders in the Building' (ludi dide), 'The Brothers Sun' (luda akcija), 'Jerrold Carmichael Show' (luda generacija), 'Silos' (ludo prelijepa Rebecca Ferguson!)... popis ide dalje, ali nemam više slova... ●

DOKORAK NAPRIJED

Adio, Rašide

PIŠE Ivana Perić

U OSAMDESET i osmoj godini života 8. novembra preminuo je alžirski nogometaš RAŠID MEKLUFİ. Odzdraviti bi mu mogle prisjećajući se raznih etapa njegovog života, ali zadržat ćemo se na jednoj koja je trajala od 1958. do 1962. godine.

Godine 1958. alžirski nogometaš MOHAMED BUMEZRAG zaključio je da bi nogomet valjalo iskoristiti u oslobođanju od kolonijalnog okupatora – Francuske. Stupio je u kontakt s Frontom narodnog oslobođenja (FLN) i započeo regrutiranje za tim koji u povijesti ostaje poznat kao prva alžirska nogometna reprezentacija, a Bumezrag njen prvi trener. Reprezentacija se kalila u proljeće te godine, dva mjeseca prije početka Svjetskog nogometnog prvenstva u Švedskoj.

Desetak igrača sa sjedištem u Francuskoj pobjeglo je tada iz Francuske, putujući kroz Švicarsku i Italiju, pa dalje u Tunis, sjedište Privremene vlade Republike Alžir. Momčadi FLN-a priključili su se igrači koji su imali dobre karijere u Francuskoj. Među njima su se isticali Meklufi i MUSTAFA ZITUNI. Od obojice se očekivalo da igraju za Francusku na Svjetskom nogometnom prvenstvu 1958., a posebno je velika zvijezda kao napadač Saint-Étiennea bio Meklufi. Kao dijete, Meklufi je svjedočio masakru u Sétifu, gradu na istoku Alžira, gdje su 1945. francuska policija, ali i doseljenici Francuzi, ubili tisuće ljudi. Ustanak u Sétifu počeo je u maju 1945., istog dana kada se nacistička Njemačka predala u Drugom svjetskom ratu. Tisuće ljudi krenulo je proslaviti tu pobjedu i pozvati na prestanak kolonijalne vlasti, na što je francuska policija odgovorila masovnim klanjem.

'Bilo je to jako teško vrijeme za sve Alžirce. U očima djece, a ja sam tada imao devet godina, to je bila katastrofa. Postavljao sam pitanja, ali nitko mi na njih nije znao odgovoriti', kazao je u jednom intervjuu Meklufi. Navodeći taj masakr, ali i neke druge primjere kolonijalne agresije i opresije, Meklufi 1958. odlučuje prekinuti uspješnu karijeru kako bi igrao u dresu zemlje koja još uvijek ne postoji na službenoj karti svijeta. Osim što iza sebe na neodređeno ostavljaju uspješne karijere, obitelji i prijatelje u Francuskoj, tu su i dodatni rizici – Meklufija je za Francusku vezala i vojna dužnost, njegov bijeg iz zemlje bio je višestruko problematičan. Kako u 'Lopti od snova', knjižici o Meklufijevom životu, bilježi RAFFAELE TRITO, europski tisak, pogotovo francuski, nije se libio pisati najgore stvari o reprezentaciji FLN-a. Optuživalo ih se za veleizdaju, nezahvalnost, fanatizam. Svedeni su na kriminalce za koje se navija da budu čim prije uhvaćeni i da im se sudi.



Rašid Meklufi (Foto: YouTube)

Svoje prve utakmice nogometna ekipa FLN-a počela je planirati u Tunisu. Htjeli su da čitav svijet čuje za njih, da nogometom prenesu čežnju za neovisnošću. Isticali su da je njihov čin direktna pobuna protiv francuske vlasti, zahtijevali da pred svaki njihov izlazak na teren bude podignuta alžirska zastava. Francuske vlasti brzo su s FIFA-om isposlovale nepriznavanje momčadi FLN-a, ali unatoč zabrani igranja tim je krenuo na svjetsku turneju. Tijekom četiri godine (do proglašenja alžirske neovisnosti) odigrali su 80-ak utakmica po Europi, Aziji i Africi. Ugošćeni su i u Jugoslaviji, gdje su odigrali pet utakmica u martu 1961. godine.

Od svega u životu Meklufi se u intervjuima najviše vraćao toj turneji s FLN-om, pa završimo njegovim riječima: 'Prije toga sam bio malo kao i svi nogometaši, glava u zraku. Za mnoge stvari nisam mario. Tada sam postao čovjek. To mi je iskustvo otvorilo oči, naučilo me razmišljati, djelovati.' ●

ГОРСКИ КОТАО

ПИШЕ Валентина Вукадиновић



Кипфле

И СТРАЖИВАЊЕ и испробавање старинских рецепата пронађених у биљежницама и на искрзаним папирима ме враћа у неке носталгичне дане, а када у Горском котару замириши снијег, vrijeme je za kiflice или како се по старински писало кипфле. Овај рецепт ме привукао јер га је домаћица у своју биљежницу записала под називом 'Кипфле од мака (госпође Данице)'. Вјерујем да сви имамо записане рецепте с напоменом онога тко нам је рецепт дао и код кога смо први пут то јело кушали. Тако се и у овим красописом писаним рецептима крај назива често нађе биљешка с презименима попут Екштајн, Хески, Валпотих, Крнетић, или именима попут Драгица, Ловренца, Даница, Беба, Злата... Рецепти тиме постају особни, испробани, кушани на некој кави или у гостима. То ми ове старе рецепте некако чини живима и блиским, као да није прошло сто и више година од када су записани.

У рецепту се наводи се да се могу 'филати' орасима, маком или пекмезом. Одлучила сам испробати рецепт, али не с пуњењем од мака (гле чуда!) него с финим, домаћим, мирисним пекмезом од марелице који сам припремила овог љета. Прхкост тијеста и арома те киселкастост марелице су се сљубили у диван колачић за поподневну каву или празнични стол.

Састојци

3 шалице брашна (ставила сам пола пшенично глатко, пола пшенично оштро)

прстохват соли
1 шалица масти
10 жлица млијека
1 врећица суhog квасца
(или по старински пола коцкице свјежег)
жличица шећера
мало рибане лимунове корице
пекмез за пуњење (нека буде чвршћи да вам не цури)

Припрема

Мјера ми је била шалица од 250 мл. Загријте десет јушних жлица млијека, додајте квасац и жличицу шећера. Оставите да се квасац активира. Помијешајте брашно с прстохватом соли те му додајте маст. Размрвите смјесу рукама да буде попут пијеска. Додајте активирани квасац с млијетком и замијесите тијесто. Тијесто немојте предуго мијесити да се масноћа не отопи. Подијелите га на четири лоптице које мало спљоштите и замотајте прозирном фолијом. Оставите тијесто неких пола сата да се одмори.

Подлогу за мијешење побрашните па сваку лоптицу разваљајте у танки круг. Режите круг на трокуте (осми-не). На сваки трокут ставите мало пекмеза и од ширег дијела према шпицу трокута пажљиво замотајте kiflice. Послажите их на лим обложен масним папиром, мало их размакните јер ће при печењу мало нарасти. Пеците kiflice на 180 ступњева док мало не пожуте (неких 15 до 20 минута, овисно о пећници). Млаке kiflice поспите шећером у праху.

Добар тек! ●



Промоција 'Авантуре на Балкану 1915.'

универзитета, који су у јуну 1915., на позив свог професора Михајла Пупина, из Америке допутовали у ратом захваћену Србију, као хуманитарна мисија помоћи српском народу. У експедицији су била двадесет и четири америчка студента, углавном са Колумбија универзитета који су стигли да помажу, негују и лече рањенике.

— Ово је једна ванвременска прича о томе колико људи могу да буду хумани. Фасцинантно је да уместо да одмарају у тадашњем летовалишту на Куби, на позив свог професора Пупина, студенти из угледних породица долазе на Балкан да помажу људима – говорио је директор Архива.

Многи од тадашњих америчких студената и после званичног престанка рада хуманитарне експедиције, одлучили су да наставе са хуманитарним радом у оквиру Црвеног крста, а међу њима је био и доктор Даглас Мериведер Долд. После повлачења српске војске из Ниша, оставши без вида, заједно са епископом нишким Доситејем, учествовао је у званичној предаји града бугарској војсци, молећи за безбедност незаштићеног становништва, а о томе је извештавала целокупна америчка штампа.

— Осим што то показује какав је углед уживао Михајло Пупин у том периоду, то је доказ и какав је углед Србија тада имала у америчким круговима – подвукла је архивска саветница. Испричане догађаје Долд је описао у свом рукопису, чију копију чува Архив Војводине, док се оригинал налази у Батлер библиотеци у Њујорку. Публикација је упућена на неколико адреса потомака америчких хуманитараца, од којих се један број њих и јавио ауторима публикације.

■ С. Н.

Три 'градска' тједна

Прослава Дана Белог Манастира протегнула се на три тједна. Учествовале су и српске организације

БЛАГДАН Светог Мартина обиљежава се као Дан Града Белог Манастира јер је тај светац заштитник беломанастирске католичке цркве. Но Дан Града се и ове године није обиљежавао само тога дана, него три тједна, од 26. октобра до 16. новембра. У обиљежавање су се укључиле бројне удруге и друге градске организације.

Ударни дан била је магловита и хладна друга субота у новембру, која је била испуњена активностима од јутра до вечери. На главном беломанастирском Тргу слободе организован је Сајам домаћих производа уз грах за све грађане. У исто вријеме у Барањској српској кући, Фолклорни ансамбл 'Чувари традиције барањских Срба' организовао је изложбу традицијских јела. Неки посјетиоци сајма на градском тргу одустајали од граха – који су у огромном котлу кухали чланови Мађарске културне удруге 'Пелмоноштор' – одлазили су у Српску кућу јер је тамо на менију било много већи избор јела и још више колача. На тој изложби и конзумацији били су и градоначелник Томислав РОБ, његов замјеник ГОРАН ХЕС те предсједник Градског вијећа ИГОР ПАВЕЛИЋ, што потврђује њихову добру сарадњу са СВЕТЛАНОМ ЖАРКОВИЋ, предсједницом Фолклорног ансамбла и градоначелниковом замјеницом из српске квоте. У припреми традицијских јела учествовале су српске организације из Белом Манастира, Болмана, Дарде, Поповца, Слатине, Виљева и Вировитице, али и Месна организација Савеза Срба у Румунији из мјеста Српски Семаргон код Темишвара, коју су представљале чланице Кола српских сестара 'Круна' из тог



Чланице Кола српских сестара 'Круна' из Српског Семаргона

мјеста. На изложби су такођер учествовали Вијеће ромске националне мањине у Граду Белом Манастиру и мађарска удруга 'Пелмоноштор'.

Увече је у великој дворани Центра за културу одржан фолклорни концерт 'У јесен си Барања липа', на коме је судјеловао Ансамбл народних игара 'Просвјета' из Вуковара. Богат програм настављен је и у недјељу и на сам Дан Града, у понедјељак, те у данима који су слиједили.

■ Јован Недић

Интерлибре! на Интелиберу

СНВ је у партнерству са Суперкњиџаром представио преко 1.500 наслова 65 издавача из Србије

ИОВОГОДИШЊИ загребачки сајам књига Интерлибер укључивао је програм Интерлибре! који организира СНВ у партнерству са Суперкњиџаром, уз преко 1.500 наслова 65 издавача из Србије. По ријечима Мише Нејашмића из Суперкњиџаре, остварен је циљ промоције српског издаваштва у Хрватској те повезивања хрватских и српских издавача и аутора, с тим да је посебно мјесто заузимала промоција Библиотеке 'Двадесети век' уредника ИВАНА ЧОЛОВИЋА.

— Ове године направили смо помаке у пројекту Интерлибре! у смислу већег фонда изложених књига. Устрајење на идеји да представимо најквалитетнији издавачки програм како бисмо публици у Хрватској учинили доступним наслове који не постоје у хрватском издању – казао је Нејашмић, оцјењујући сарадњу са СНВ-ом одлично. Осим представљања књига 'Програмирани заборав' ДРАГАНА МАРКОВИНЕ и 'Продор у срце сакрализованог злочина' БРАНКА СЕКУЛИЋА, представљена је, такођер у издању Библиотеке ХХ век, и књига ДРАГАНА ПОПОВИЋА 'Рат сећања у Србији 1980 – 1990' о којој су говорили историчарка ДУБРАВКА СТОЈАНОВИЋ и активисткиња БРАНКА ВИЕРДА. Стојановић је навела да је Поповић, за разлику од других историчара, у својој књизи указао како је дошло до ревизионизма и како су се стварали нови, злоћудни митови.

— Књига даје анализу најважнијих места сећања, а ту су и побројани митови о Србима пре Краљевине СХС, за време Краљевине Југославије и за време социјалистичке Југославије и ревизионистичке тежње према периоду Другог светског рата. Такав наратив доноси страх, а преплашеног је лако мобилисати да се брани – рекла је и додала да се из књиге види

Представљање издања 'Двадесетог века'



колики је труд уложен да се Југославија распадне – казала је Стојановић.

— У књизи се бавим прошлешћу и како је ревизионизам победио, захваљујући и савезу националиста са Слободаном Милошевићем и СПС-ом. Мој деда је до смрти говорио 'четници су туга и беда људска и српска' али је гласао за Милошевића. Људи у Србији су научени да је против њих 'неко други', уз коришћење култа хероја и култа жртве. Стално помињање та два култа хомогенизује нацију, али без истине нема шансе за потомство – рекао је аутор Поповић. Задњи дан сајма био је предвиђен за прво хрватско издање (Јесенски и Турк) успјешног романа 'Лето кад сам научила да летим' ЈАСМИНКЕ ПЕТРОВИЋ.

— Књигу сам 2015. написала за децу, а онда сам добила понуду за филм који је након снимања на острву Хвару завршен 2021. Добио је награде на фестивалу у Пули и био врло успешан у биоскопима – истакнула је. Казала је да је књига преведена на њемачки и талијански, а да је у току преводјење на шпањолски и руски. По ријечима професорице САЊЕ РОИЋ, тема књиге и филма који говоре о ратним траумама и помирењу унутар породица и народа, била је јако сложена, али је успјешно елаборирана.

Представљен је и стрип 'Стрипотерапија' у издању Креативног центра, ауторке и илустраторке АНЕ ПЕТРОВИЋ. Она је илустрирала 30 књига, а ово јој је био првијенац за који је добила више награда. — Стрипови које сам цртала олакшали су ми психотерапију, а онда сам их почела објављивати на друштвеним мрежама, где су људи у њима препознали себе. То ме потакнуло да их делим даље и охрабрило на даљње цртање. Заправо, у стварању стрипова и књиге водила ме жеља да се осећам добро – рекла је Петровић.

Подсјетимо да је на сајму представљен и роман 'Песак пјескаре' Миленка БОДИРОГИЋА, власника издавачке куће Орфелин издаваштво. На Интерлиберу свој штанд имала је и Просвјета д.о.о. за чије су књиге, махом старија издања, бројни посјетиоци исказали интерес.

■ Н. Ј.

Од Дрине до Паштрика

У Вуковару је одржана изложба слика Александра Бјеловука

Од Дрине до Паштрика, назив је самосталне изложбе концептуалног уметника АЛЕКСАНДРА БЈЕЛОВУКА, која је у организацији вуковарског подбора СКД Просвјета у Галерији слика Бранко Куруџић. Реч је о делу изложбе 'Трансхуманизам, контакт и последице', која је пре две године одржана у државној галерији у немачком Кронаху, где аутор последњих година ради. Бјеловук је истакао да назив вуковарске изложбе приказује симболику значаја

ИНФОРМАТОР

Stogodnjak (765)



Изложба у
Галерији Куруцић

реке Дрине за српски народ са обе њене обале, као и Паштрик, који као планина симболизује дивовску снагу тог истог народа у изазовним временима. Слике су већег формата и рађене су комбинованом техником.

— Више слика иде у једну целину, тако да је свака целина затворена као књига у више поглавља и свака има своју причу — рекао је аутор. А приче су испричане кроз пет сликарских композиција, названих На Дрини ћуприја, Бели сто, Мародонов поглед, Дванаест мајмуна до Паштрика. Према речима Миленка Живковића, председника вуковарске Просвјете, концептуална уметност захтева припрему пред долазак на изложбу и ауторова објашњења, како би стекли потпуни утисак о истој.

— Реч је о захтевној техници, а сама чињеница да је уметник морао да замисли неколико слика, како би изнедрио једну апстрактну композицију је фасцинантна — рекао је Живковић. Бјеловук је свој сликарски пут почео у ликовној секцији некадашњег куд-а Максим Горки у Борову насељу, а до сада је одржао тридесетак самосталних и колективних изложби. Члан је Удружења ликовних уметника Војводине те ликовне секције Матице српске. У периоду од 2007. до 2008. године похађао је и уметнички колеџ у Лондону. Акцент у свом сликарском изражавању ставља на историјске моменте и социјалне теме у друштву. Свечаности отворења присуствовао је и конзул жеран Генералног конзулата Републике Србије у Вуковару Владимир Марјановић.

■ С. Н.

Свеприсутно неприсутна

Књига Дејана Јовића ‘Увод у Југославију’ писана је за оне који нису имали прилику живети у њој

У солидно испуњеном Етнолошком центру барањске баштине у Белом Манастиру скд Просвјета, подбор Бели Манастир, организовао

је разговор о књизи Увод у Југославију’ с аутором ‘ ДЕЈАНОМ ЈОВИЋЕМ. Књига политолога и професора на факултетима политичких знаности у Загребу и Београду, објављена у издању Фрактуре и скд Просвјета, представља добро штиво за нове генерације које нису имале прилику живети у тој земљи и управо је због тога писана пре свега за рођене након распада Југославије. Књига објашњава што је била Југославија, у чему је успела, а у чему није те нуди уверљив одговор на питање зашто се распала. Теме су то које се у Хрватској покушавају избећи уначо чињеници како је Југославија саставни



Аутор књиге
у Белом Манастиру

део наших живота и идентитета. Реч је о књизи, како аутор воли рећи, о свеприсутној неприсутној Југославији.

Разговор с аутором водио је ДЕЈАН ЈЕЛИЧИЋ, председник скд Просвјета, подбор Бели Манастир. Књига се састоји од ауторових раније објављених, а сада осавремењених текстова, те нових поглавља, која су једним делом резултат рада у архивима, а првенствено оном ЈОСИПА БРОЗА ТИТА. Аутор је истакао како му се чини да је централно питање Југославије било како превладати ту непосредну прошлост. За то је, објаснио је, требало проћи више генерација са другачијом политиком сећања, премда су политике сећања у обе Југославије биле деломично успешне. Друга Југославија је у том смислу отишла и корак даље па је Уставом републике третирао као националне државе и дала им тај статус, док је трећа Југославија била обликована по Титовој мери те је аутор назива Титовом Југославијом. На питање како аутор размишља о будућности југославенства, не у смислу државотворне идеје, него облика најразличитијих врста сарадњи на простору који повезује сличност језика и заједничких особина, Јовић одговара да не види никакав интерес за обновом државе.

— Ни у једној држави не постоји интерес. Неке од њих сада имају тешкоћа са властитом државом јер некако изгледа као да Босна и Херцеговина и Србија с обзиром на Косово, можда и Македонија, имају исте проблеме које је имала и Југославија. Но у задњих тридесет година видимо опстанак, чак и јачање, тог заједничког културног простора. То да су људи и даље заинтересирани што се дешава у сусједним државама и да се ипак некако не осјећају као странци, када дођу у неку од тих других држава.

То се види у протоку културе и сарадњи која нас некако ипак приближава, рекао је Јовић.

■ Зоран Поповић

Свједок догађања

Својим фотографијама, Слободан Милашин највише прати рад српске заједнице

У ГАЛЕРИЈИ Милан Павић Фото филм клуба Дарувар отворена самостална изложба фотографија СЛОБОДАНА МИЛАШИНА, који од 2012. године свакодневно фотоапаратом биљежи тога сва друштвена, културна, вјерска и друга догађања у Дарувару и околици, посебно активности Српског народног вијећа и Српског културног друштва Просвјета. У дванаест година Милашиновог активног бављења фонографијом настало је приближно 50 тисућа снимака. Из богатог опуса издвојио их је 400, а његови колеге из Фото филм клуба Дарувар за ову су изложбу изабрале 50 радова. — Слободан је почео да се бави видеом, али заразили смо га фотографијом. Ова изложба је пресјек његовог рада и прва самостална изложба једног нашег члана уопће јер смо до сада обично излагали заједно — рекла је колегица из фото клуба АЛЕНКА ЊЕГОВАЦ.

Уз њу и аутора, на отварању су говорили дојупани Бјеловарско-билогорске и Вировитичко-подравске жупаније, САША ЛУКИЋ и ИГОР ПАВКОВИЋ. Лукић се Слободану захвалио што својим објективом редовно прати догађања, нагласио како је изложено тек 0,1 посто његових урадака и изразио наду да ће публика ускоро видјети нову изложбу, можда у неком другом простору. Павковић је причао о Милашиновим активностима у Вировитичко-подравској жупанији гдје десет година документира рад културно-умјетничких друштава скд Просвјете из Воћина и Слатине.

— Кад сам причао да идем на отварање изложбе Слободана Милашина, сви су питали тко је тај јер га код нас сви зову Тетак. Путовао је на све наступе и био присутан и најмањим пригодама које су организирали, а врло је активан и у Даљу. С друштвом из Воћина био је у Новом Саду 2015. на обарању рекорда за Гинисову књигу у највећем колу које је с 12.000 учесника у непрекидном ланцу било дугачко шест и пол километара — присјетио се Павковић.

Милашин је рођен у Дарувару 1947. године гдје је завршио основну школу и гимназију да би 1973. дипломирао на Пољопривредно прехранбено технолошком факултету у Осиеку. Читав радни вијек, до умировљења 2012. радио је у струци. Прву самосталну изложбу фотографија имао је у вељачи 2016. у Воћину.

■ Горан Газдек

22. 11. – 29. 11. 1924: на збору самосталних демократа у Београду врло запажен говор одржао је министар просвјете Светозар Прибићевић. ‘У земљи сада постоје два тора. На једној су страни изразити противници ове и овакве државе, који се и даље не mire са идејом њезина постанка и опстанка, а на другој се страни налазе они који су читавога свог живота htјели само ову и овакву државу. Радић никада искрено није htио споразум, док овдје никада није било знака неспоразума. Ми нисмо против споразума, јер не правимо никакве разлике између Срба, Хрвата и Slovenaca. У уставу је та једнакост и спроведена... Самостална демократска странка, као једина носилац идеје некадашње Демократске странке, стоји на програму који је donesen на њезиним послједњем конгресу и зато кад вас буду питали што сте ви, одговорите: демократи! Јер ми стојимо на становишту да, држећи се тих одлука с конгреса, мождемо сарађивати само с оним странкама које имају програме сличне нашем...’ Govoreћи о могућој ревизији ustava Прибићевић је у једном тренутку казао: ‘Vidovdanski ustav није sveto писмо, нити kakова dogma у које vjernици имају да безусловно вјерују. Али данас се ревизија ustava traжи isključivo да би се уздрмала држава и у njoj stvorio хаос...’

* познати српски књижевник Svetislav Stefanović, pjesnik moderne и признати преводилац, на суду је zatražio zadovoljшtinу у književno-autorskom sukobу s isto tako познатим pjesnikom и преводиоцем Simom Pandurovićem. Razlog: Stefanović tvrdи da је Pandurović plagirao njegove prijevode Šekspirovih drama, objavivши ih pod svojim imenom у izdanju Srpske književne zadruge. To се najbjelodanije vidi у prijevodu ‘Hamleta’, navodi Stefanović, i ‘zhteva да се уз pomoћ sudskih veштaka dokaže njegova tvrdnja о plagijatu...’

* у Zagreбу је, у 66. godini, umro Асiм Ђermanović, један до suosnivaча Srpske banke и Saveza srpskih zemljoradничких zadruga у Zagreбу. Školovao се у Petrinji и Pakracу, а studirao filozofiju на zagrebačkom fakultetu. Radio је у Bjelovaru и Varaždinu. Једно vrijeme boravio је у Srbiji и Njemačkoј, gдје је proučavaо тамошnje zadrugarstvo, а nakon povratka 1897. године osnovao је prvih dvanaest zadruga у Hrvatskoј, uglavnom на područjima gдје су živјeli Srbi. Politичki је bio активan у SDS-u, а posebno се istakao у reorganizaciji seljačkih posjeda и osnivanju oglednih poljoprivrednih gazdin-stava на Baniji и у Lici.

* gradска vlast Biograda на moru razaslаla је po cijeloј zemlji необичан službeni raspis. ‘Sve službene ustanove и sve болнице у zemlji obavještavamo да Blažena Jelić, oвоopćinska zavičajnica, udovica, stara 30 godina, imade до sada devetero vanбрачне dјece. Budуći да је naša općina siromašna и не може даље snositi трошкове njenog nevaljalstva, па тако неће više prizнати ni једно dijete које porodi та žena...’ Novine dodaju да је ‘Blažena овih dana pred vlastima у Biogradу izjavila да uskoro očekuje и – deseto dijete...’

■ Ђорђе Лићина

Tišina koja je pokrila pismo

Radislav Krstić, osuđeni ratni zločinac, priznao je svoju ulogu u genocidu u Srebrenici, no njegovo priznanje upućeno je uz zahtev za prevremeno oslobođanje. Ipak, Nataša Kandić smatra da je priznanje iskreno i pita kako je moguće da nisu reagovale ni vlasti ni opozicija

OVdje ističem da prihvatam presude Tribunala iz 2001. i 2004. godine gdje se utvrđuje da su snage vojske kojoj sam pripadao počinile genocid protiv Bošnjaka u Srebrenici u julu 1995. godine, da sam ja pomagao i podržao genocid tako što sam znao da neki članovi Glavnog štaba imaju namjeru da počine genocid, da sam znao da Glavni štab nema dovoljno svojih snaga da izvrši pogubljenja bez upotrebe Drinskog korpusa i da sam znao da će upotreba snaga pod mojom komandom značajno doprinijeti da se izvrši egzekucija bošnjačkih zarobljenika.

To je tek mali fragment pisma koje je napisao ratni zločinac RADISLAV KRSTIĆ, komandant Drinskog korpusa Vojske Republike Srpske, inače prvi haški optuženik kojeg je Međunarodni krivični sud osudio za genocid u Srebrenici. U avgustu 2001. prvo je osuđen na 46 godina zatvora, a potom mu

je kazna nakon žalbe smanjena na 35 godina. Proglašen je krivim za pomaganje i podržavanje genocida počinjenog u Srebrenici u julu 1995. Krstićevo pismo u junu je Međunarodnom rezidualnom mehanizmu za krivične sudove poslala njegova odbrana, uz zahtev da ga se prevremeno pusti na slobodu. Budući da je Krstić tražio da pismo bude objavljeno, Mehanizam ga je 13. novembra prosledio medijima.

‘Ne tražim oprostaj, ne tražim opravdanje, ne tražim razumijevanje jer znam da ga ne mogu i ne trebam dobiti’, dodao je Krstić, koji se nada da bi zahvaljujući pismu nakon odslužene dvije trećine kazne mogao biti pušten na slobodu, zbog čega mnogi sumnjaju u iskrenost priznanja. Ali ne i NATAŠA KANDIĆ, osnivačica Fonda za humanitarno pravo, koja smatra da je priznanje iskreno. — U svom je priznanju fokusiran na glavne političke probleme. Priznaje sve presude,

svoju, kao i druge koje je Međunarodni sud izrekao i to u trenutku u kom u Srbiji imamo potpuno nepriznavanje presuda Međunarodnog krivičnog tribunala – kazala je Kandić za Novosti.

Ona ističe i da će priznanje osobe koja je bila na visokom vojnom nivou ostati kao relevantan dokument, kao što je to bio i izvještaj Komisije Vlade RS-a kojim se negira genocid u Srebrenici, bez obzira na to što ga je Skupština kasnije poništila. No Kandić je razočarana ignorancijom javnosti u vezi pisma. Mali broj medija ga je objavio, nisu reagovale ni vlasti ni opozicija, zbog čega naša sagovornica zaključuje da imaju isti pogled na prošlost.

— Razočaravajuće su reakcije. Kako je moguće da ih nema, kako je moguće da se prećuckuje? Kao da su svi saglasni da tako treba da bude i kao da nemamo pogled na budućnost – ističe.

Jedna reakcija je ipak stigla i to od VOJISLAVA ŠEŠELJA, još jednog osuđenog ratnog zločinca. Šešelji je Krstića nazvao izdajnikom. Nataša Kandić smatra da je Šešelji rekao ono što su vlast, ali i dobar dio javnosti u Srbiji prećutali.

U romanu ‘Previše mi to. Osam djevojčica’ autor DARKO CVIJETIĆ ima lik Filipa, pokajnika, koji nakon odležane kazne zbog ratnih zločina, koja je iznosila 25 godina, izlazi nakon što je odslužio dvije trećine. Nakon 21 godine vraća se kući i govori: ‘Godinama sam zamišljao povratak, sramotu koju sam nanio familiji, braći na ratištima, a da ne govorim o komšijama. Tko sam danas? Jedva znam. Jedva sam našao mir. U vjeri, i u Bogu. Uz duboku svijest o ludilu učinjenog, o dubokom osjećanju stida i molitve za oprostaj, kako se moja duša ne bi susretala sa dušama onih koje sam ubio.’ Dodajmo još i ovaj detalj: ‘Pokušao sam nekoliko puta obuzdati rodake i prijatelje, sugrađane, čak i TV ekipe. Kako mislite – heroj, jeste li normalni – nisam ja heroj nego višestruki ubojica nedužnih žena!? Uzalud sam tražio mir. I sela sam pa-

lio. Bogomolje. Bacio bombu na igralište s djecom.’

Cvijetić za Novosti komentira da mu je, čim se pojavilo Krstićevo pismo, bilo jasno ‘kako se paralele same povlače, kako stvarnost nadigrava svaku fikciju’.

— Koliko pratim, portali ga već zovu izdajicom, ‘Titovim oficir’ bez časti. Uvijek zaborave da im je heroj MLADIĆ isto ‘Titov pukovnik’, i da je pola rata nosio petokraku, a pola srpsku trobojku – ukazuje Cvijetić.

Napominje da je i njegov roman kanse-lovan, najprije u Republici Srpskoj, zatim i u Federaciji i u Srbiji, a pored Krstićevog pisma njegov roman deluje kao loša, mala konstrukcija. Tišinu koja prati priznanje naziva jezivom.

— Ne vjeruju mu, trude se učiniti pismo nevidljivim. Pokušavam zamisliti Krstićeve reakcije na tišinu koja je pokrila pismo. On, kao ni Filip iz romana, ne može shvatiti da ovdje vrijeme gotovo da i nije bilo pomično. U njemu se odigravao prevrat (hajde da povjerujemo u to), ali prevrata nije bilo više nigdje. Mi smo zaleđeni u vremenu. On nam je zaleđen kao heroj, i šta bi on sad? Slobodu? Pismo je već osušena tinta koja blijedi. U toj praznini ogleda se užas. U toj praznini rodio se K. K. iz Ribnikara, ili je pala nadstrešnica u Novom Sadu... Koliko je djevojčica previše? – pita se Cvijetić.

Dio pisma odnosi se i na Krstićevu želju da posjeti Potočare. ‘Želio bih da se još jednom u životu nađem u Potočarima, da se poklonim žrtvama i zamolim za oprostaj.’

‘On bi došao u Potočare, to je važno što je rekao, ali sigurno se porodice sa njim ne bi željele susresti’, rekla je za Slobodnu Evropu NURA BEGOVIĆ, koja je u genocidu u Srebrenici izgubila 19 članova porodice.

Nataša Kandić ne vjeruje da će do toga doći jer smatra da će Krstić, ako i izađe iz zatvora prije vremena, biti izolovan.

— Njegova prevremena sloboda neće biti nimalo prijatna. Važno je što bi on hteo da ode u Potočare, ali ako bi hteo i nešto da kaže, ne bi imao gde, biće izdajnik. Poneki medij bi se povremeno pitao šta se događa sa Potočarima, ali ono što je najbitnije je da će njegovo priznanje ostati u svim istorijskim dokumentima – zaključuje ona.

Skepsu da je priznanje iskreno produbljuje iskustvo sa BILJANOM PLAVŠIĆ, bivšom predsjednicom Republike Srpske, koja je pred istim sudom osuđena na 11 godina za genocid i ratne zločine. Ona je također priznala svoju krivicu, da bi je po oslobođanju povukla.

Nataša Kandić ističe da je u tom slučaju bilo jasno da ona želi slobodu, kao i da joj je to bio jedini interes, a da je Krstićevo priznanje drugačije. Dodaje i da je krug nekadašnjih saradnika Biljanu Plavšić zbog priznanja smatrao izdajnicom, ali da joj je Beograd sve oprostio, pa ona sada tamo i živi ‘građanskim životom’, pojasnila je naša sagovornica.

Cvijetić smatra da to što je Plavšić povukla priznanje krivice, kao i eventualno Krstićevo odustajanje od pokajništva, ništa ne umanjuju.

— Oni/ona je izdala i ljudskost i kost. Ostaju usta puna zemlje kojima je nemoguće izvijnjavati se, i zemlja puna usta žrtava koja ih čekaju tamo gdje kane zinuti – kaže on.

Vratimo se na kraju još jednom Krstićevom pismu u kojem, između ostalog, stoji: ‘Volio bih da moje riječi pročitaju i razumiju mladi koji danas žive na prostorima gdje je nekada bila zemlja koja se zvala Jugoslavija. Volio bih da ljudi koji će zajedno živjeti na tim prostorima kada mene ne bude, ako do njih nekim čudom dođu ove riječi da zastanu i pomisle – nikad više. Nikad više rat, nikad više smrt zbog toga što je neko druge vjere, duge nacije ili drugačijeg uvjerenja, nikad više genocid.’ ■



Mezarje Memorijalnog centra Srebrenica – Potočari (Foto: Armin Durgut/PIXSELL)

I opstati i biti iz Peći

‘Peć je takva bila i ostala, sve vreme u opoziciji’, kaže Veton Mujaj iz nevladine organizacije Syri i Vizionit. Osim u jednom kraćem periodu, Pećanci su uvek glasali za Demokratski savez Kosova. Sadašnja centralna vlast sredstva im deli na kašičicu, ali gradonačelnik Gazmend Muhadžeri ne odustaje od svoje politike

U Staroj čaršiji trguje se još od Osmanskog Carstva, od 14. veka – Peć

ŠETAO sam dosta po svetu, od Kine do Amerike, ali ovu lepotu, ove planine, ove reke, retko gde ćeš naći. Života mi. Možda samo u Švajcarskoj. Možda? – sa tim rečima JETON ABAZAJ, finansijski ekspert, trenutno bez posla, zastaje na pešačkom mostu na Pečkoj Bistrici. Preko, pa desno kroz park, vodi do pozorišta ‘Istref Begoli’, nazvanog po poznatom klesaru tragičnih likova jugoslovenskog filma, čiji Musa Sokolović u ‘Životu radnika’ MIROSLAVA MANDIĆA i danas uzburka žuč u želucu.

Jeton staje u ram slike iz kinematografskih kulisa. Gde bi se drugde tako silovito i naglo podigle planine, a ostavile taman toliko prostora da se pogled uokviri tihim šumom krivudave vode i nebom više niskih oblaka što stružu o sive i bele vrhove Prokletija, u dnu posutih mekanim zelenilom. Jeton će podvući:

— Peć ima dušu, to je grad umetnika.

Na gradskoj kaldrmi korake je napravio i FARUK BEGOLI. Lep i mlad, ovekovečio je IVU LOLU RIBARA u seriji ‘Nepokoreni grad’ TV Zagreb s početka 1980-ih. Nemalo za njim, Peć nam je dao i MIODRAGA KRIVOKAPIĆA. Na daske koje život znače zakoračio je u zagrebačkom Gradskom dramskom kazalištu Gavella. Poslednjih godina iskorači na tvrđavi Minor kao grof od Gločestera, možda najuspešnije postavke ŠEKSPIROVOG ‘Kralja Lira’, Kazališta Ulysses.

U Peći je rođen, a elitnoj svetskoj književnosti pripada – DAVID ALBAHARI, akademik, književnik, prevodilac. Od ‘Kontrolnog punkta’, ‘Životinjskog carstva’ i ‘Mraka’ preveden na engleski, hebrejski, italijanski, mađarski, albanski, nemački, francuski, španski... Ta Peć je mit.

Korakom do Jetonovog bajkovitog mizanscena, prateće scene glasno podvlače koliko je grad samleo rat, izmrvila tranzicija i poje-la politika. Klizi sve niže, od maglovitog sećanja bivše Jugoslavije do danas, iza Prištine, Prizrena i Gnjilana, i po broju stanovnika i po ekonomskom razvoju. Ali, Peć prigovara.

Desno od mosta, ‘Café Radio’, neizbežan za jutarnje gutljaje kafe, okupirao je ritam elektro-popa. Pridošlici se posebno skreće pažnja da su disko dive, zvezde melodija koje kao groznica tresu svet – DUA LIPA i RITA ORA, ni manje ni više nego Pećanke poreklom.

— Peć je danas grad šampiona. Poznatiji smo u sportu nego u kulturi. MAJLJINDA KELJMENDI, DISTRIJA KRASNIĆI i NORA ĐAKOVA su olimpijske porednice, AKIL ĐAKOVA osvojio je evropsko zlato u džudou, a DRITON TONI KUKA zaslužan je za te šampione. GRESA BAKRAČI evropska je prvakinja u



atletici, EDUARD DACI prvak Evrope u paragrajdingu. Svi su oni iz Peći. Regionalni prvaci smo i u košarci i odbojci – energično i ponosno u dahu podvlači DŽENET SUKA

Mrzim te patriote što po mrežama po ceo dan prosipaju nacionalizam, pa krišom kupuju srpsku robu u radnji. Vio-li fon Kramon sam rekao da Vučić i Kurti virtuelno igraju ‘Counter-Strike’. Obojica živi i zdravi, a narod pati – govori Jeton Abazaj

KELJMENDI, direktorka Direkcije za kulturu, mlade i sport pri opštini Peć.

Ne samo zbog kompaktne pene i ukusa i danas pominjanog čuvenog Pečkog piva, grad je bio poznat i po preduzetničkom duhu i odnosima Albanaca, Srba i Bošnjaka. Uticaj današnjih biznis konglomerata Elkos i Devoli odavno nadilazi lokal.

Teško je govoriti o vibrantnom gradu kontrasta bez pominjanja i srpske braće KARIĆ. Put bogatstva su krenuli iz Peći, od osnivanja muzičke grupe Plave zvezde.

Činjenica, i NASER KELJMENDI, kojeg je američka DEA okarakterisala kao najvećeg regionalnog narkobosa, rodom je Pećanac.

Zapadom, niz tok Bistrice, u kruni sija poseban dragulj. Dom arhiepiskopa i patrijarha Srpske pravoslavne crkve, epicentar duhovnosti vekovima važan za sve pravoslavne vernike, bez obzira na etničku pripadnost. Prvi hram u skupini crkava, Svetih apostola, sagrađen je u 13. veku, a od 2006. pod zaštitom je UNESCO-a.

Ali, ni masivni prirodni štit Rugovske klisure nije mogao da sačuva grad od zla. Tokom rata, on je posebno strašno pogođen. Prema podacima Human Rights Watcha, od 5.280 gradskih kuća 80 odsto je pretrpelo štetu. Oštećeno je 1.590 i uništeno 2.774.

Aprila 2024, nakon 14 godina suđenja, Viši sud u Beogradu dosudio je zatvorske kazne

sedmorici pripadnika Vojske Jugoslavije zbog ratnih zločina nad kosovskim Albancima u selima u okolini Peći 1999. godine. Optužnicom je obuhvaćeno 118 ubijenih Albanaca. Osuđeni imaju pravo žalbe.

‘Šestoro tinejdžera je ubijeno, 15 ranjeno’, objavio je RIČARD HOLBRUK, specijalni izaslanik američkog predsednika BILA KLINTONA tog 15. decembra 1998. Zločin nad Srbima, u kaficu ‘Panda’, do danas nerazjašnjen, bio je okidač za sled najodvratnijih ratnih zlodela. Poslednje u tom jezivom nizu bilo je 2003. ubistvo i ranjavanje srpske dece u Goraždevcu, dok su se igrala na Bistrici.

Do juna 1999. Peć je bio multietnički grad, s oko 4.000 Srba. Konačni rezultat egzodusa su tri srpske porodice u okolini, sveštenik sa suprugom i decom u crkvi Svetog Jovana u centru i monahinje u Patrijaršiji.

Gradonačelnik, član Demokratskog saveza Kosova GAZMEND MUHADŽERI, 11 godina na funkciji, sakuplja komade sa zlokobnog zgarista u nadi da će jednoga dana moći da stavi temelj za jedan most. Na drugom, mlađi već odlaze.

Petkom več, korzo pred hotelom ‘Dukađini’ izgleda kao smiraj nekakvog utorka ili srede. Eho glasova odzvanja, tužno podseća na bolni fakt.

— Prema statistikama, stanovnika je 15.000 manje u odnosu na 2011, ali brojka je daleko

veća. Naročito otkada su ukinute vize, više od 25 odsto, uglavnom mladih, otišlo je put Evrope i Amerike, za poslove od građevine do konobara. Plate su ovde smešne, oko 350 evra. Nekada se plaća i na ruke, pa ne možeš da podigneš kredit, da se skučiš, planiraš život...

— priča uz čaj 42-godišnji Jeton Abazaj, deset godina i doskora direktor finansija u opštini Peć.

Samo iz njegove porodice za Ameriku se nedavno odselilo četvoro. Prema zvaničnim podacima, u opštini živi 82.000 stanovnika. — Da bi se to promenilo, mora da se izmeni dosta u sistemu obrazovanja i zdravstva. Kosovo još nema javno zdravstveno osiguranje. S druge strane, ima poteškoća sa radnom snagom — dodaje VETON MUJAJ, detaljno upoznat sa problemima građana.

Na čelu je najveće nevladine organizacije Syri i Vizionit, dve decenije se bavi demokratizacijom, ljudskim pravima, ekologijom, socijalnim razvojem i održivom urbanom mobilnošću. Od finansijske stabilnosti koju su stvarale fabrike i pogoni velikih kompanija 'one' Jugoslavije nije ostala ni armatura. Starije generacije su nakon progona MILOŠEVIĆEVE politike udarile i u surov zid privatizacije. Mladi su shvatili lekciju.

— Traženje posla u Peći može biti veoma frustrirajuće. Suočavamo se sa nepotizmom, neadekvatnim tržištem rada i ograničenim opcijama. Bez obzira na kvalifikaciju i trud, u više navrata sam se susretala s činjenicom da politički odnosi i pozicije imaju presudan uticaj na proces zapošljavanja. Čak i kada se nađe posao, uslovi rada su često teški, a plate niske. Mladi se osećaju zarobljeni u stagnaciji. I ja sam razmišljala o odlasku — iskreno će MÉRIMA BALIĆ ZORANIĆ, 25-godišnja učiteljica zaposlena u apoteci. Da bi se bavila pitanjima bošnjačke zajednice i unapređenjem položaja, sa još troje osnovala je nevladinu organizaciju Mladi volonteri.

Potencijalni poslodavci uspešne poslove uglavnom razvijaju u Prištini. Neke su bolji uslovi, lakši izvoz robe i povoljniji bankarski krediti odveli put Nemačke. Teško je ubediti investitore da ulažu na Kosovo. Sa oko 2000 radnih mesta, najveći poslodavac je opština Peć. — Teško je zaustaviti odlazak mladih. Na politici je da upali svetlo na kraju tunela, ali to ne uspeva ni u Peći, ni na nacionalnom nivou, ni u regionu. Vratit će se kada budu mislili da se ovde bolje živi, kada se podignu plate — kaže gradonačelnik Muhadžeri.

Jedna od najdužih, Ulica generala Veslija Klarka, pokazuje koliko grad vapi za novim ruhom. Arhitektura zgrade Bankosa se i ruga i tužno podseća na korak sa vremenom. Kraj starih fasada i kroz beskonačne kolute električnih kablova koji čupavo vise sa starih bandera, guraju se i novo napravljena zdanja. — Porodica sa prosečnom platom ne može da si priušti jedan takav stan, kada se kvadratni metar kreće oko 1.200 evra. Građani nisu zadovoljni. Očekivali su mnogo od premijera — pojašnjava Jeton Abazaj.

Od izbora do izbora, Pećanci prebiru zrnca nade.

PODACI kosovske Agencije za statistiku su brutalni. Prosečna plata 2023. na nacionalnom nivou bila je 506 evra — 458 u privatnom, 630 u javnom sektoru. Ispod šarenog celofana brojki najbolje se vidi u gradovima poput Peći.

— Prednost su niže cene u odnosu na veće gradove — uočava Merima Balić Zoranić.

Život iznad crte finansiraju nostalgija i familija. Nezvanično, ceni se da je dijaspora veća od broja stanovnika. Samo nemačke vlasti notiraju 542.000 građana poreklom sa Kosova. Centralna banka Kosova zabeležila je finansijske doznake za 2023. od 1,3 milijarde evra. Iz Nemačke zvaničnim kanalima je stiglo 152,5 miliona evra.

— Dijaspora nas drži. Jul i avgust. Ovde je tada kao u Ulcinju. Dolaze, troše, ulažu, kupuju, ali je pitanje koliko još. To je tradicija starijih generacija, mlađi bi radije na leto u Španiju — opisuje Abazaj.

Peć je poznata i kao grad koji ide svojim putem. Delimičan odgovor na pitanje zašto se baš ovako na mišiće gura, otvara se i balkanskom računicom — Peć je grad opozicije. — Peć je takva bila i ostala, sve vreme u opoziciji — osvrće se Veton Mujaj, čini se i kroz osmeh.

Glasači u Peći, osim u kratkom periodu od 2009. do 2013, uvek su masovno glasali za Demokratski savez Kosova. Gradonačelnik Muhadžeri je u trećem mandatu i planira da se kandiduje ponovo. Kako kaže, da završi posao. Centralna vlast Pokreta Samoopredeljenje, čije su gradonačelnike od 34 kosovske opštine južno od Ibra građani izabrali samo u četiri, podelu sredstava za opштinu Peć svodi na budžetski minimum po broju stanovnika, teritoriji i broju đaka u školama. Ostalo, kao so. Na četvrt kašičice.

— Bilo je i drugih vlada i sa njima je bilo poteškoća, ali su bar nešto davali. Sa ovom je malo teže. Budžet nam je ove godine 41 milion, od toga 13 za kapitalne investicije. Ali, pošto vlada nije ispunila ugovor sa sindikatima prosvete i zdravstva, sud je odlučio da višemilionski dug plati opština, jer smo zakonski poslodavci — govori Muhadžeri.

Predsednik sam svih građana i obaveza mi je da ih posećujem. Patrijaršija je duhovno i sveto mesto za sve naše građane pravoslavne vere. Igumanija, mati Haritina, zna sve starije Pećance. Znala je mog oca, mog strica — ističe gradonačelnik



Gradonačelnik
Gazmend Muhadžeri



Kultura i umetnost bi trebalo da budu nezavisne od politike, odsečno odgovara Dženet Suka Keljmendi i podcrta:

— Nažalost, građani su više zainteresovani za politiku nego za kulturu. Ako organizujem koncert, opozicija neće da dođe. I ne da neće da dođu, nego ne daju ni drugima da dođu. Saradnja sa centralnim vlastima je — nula. Ne samo što ne pomažu, već i opstruišu dobre projekte. Možemo samo sami sa sobom da saradjemo.

Uz tradicionalnu muziku i igru, verna bronzana statua zamišljenog lidera Demokratskog saveza Kosova IBRAHIMA RUGOVE otkrivena je 17. februara, povodom 80 godina od njegovog rođenja, a 16-godišnjice od proglašenja nezavisnosti Kosova. Pozdravlja prolaznike kraj parka mira koji nosi njegovo ime. Mir je još skupa i pahuljasta reč. Dve nedelje pre svečanosti, specijalna policija upala je u prostorije srpskih Privremenih organa opštine Peć, ekspozituru Pošte Srbije i prostorije Radio Goraždevca. Novinare su maltretirali, srpske institucije zatvorili. Naredba je došla iz Prištine. Predvodnik akcije bio je ministar za lokalnu samoupravu ELJBERT KRASNIĆI. Pećanac, rodom iz Goraždevca.

— Ovakvi populistički potezi vlasti u Prištini samo dovode do razdvajanja naroda i ostavljaju dubok trag u međuetničkim odnosima, naročito među mladim ljudima. Pre par godina, 60 mladih iz Goraždevca se prijavilo za rad u kosovskoj policiji. Danas tu policiju vide kao agresora koji guši fundamentalna prava. Zbog nje ne mogu da rade u srpskom sistemu, a penzioneri ne mogu do penzije — podseća DARKO DIMITRIJEVIĆ, glavni i odgovorni urednik Radio Goraždevca.

— Akciju protiv nas predvodio je naš komšija. Imam razloga da verujem da su ciljano izvedene u opštinama gde Samoopredeljenje nije na vlasti, ne bi li zaigrali na nacionalnu kartu. I gde bi, u slučaju reakcije gradonačelnika, rekli — evo ga, saraduje sa Srbima, što trenutno nije popularno na Kosovu — dodaje Dimitrijević.

— Mislim da moj odnos sa građanima Goraždevca ova akcija nije poremetila. Ali, ministar iz Goraždevca jeste. Nije trebalo da ide tamo, mogla je da ode samo policija. Ipak je on njihov komšija — lako je odgovorio gradonačelnik Muhadžeri.

Bio je gotovo istorijski trenutak kada su 2017. opštinar Peći i Šapca, kosovske i srpske opštine, prvi put seli za sto i makar u okviru projekta EU-a uspostavili saradnju. — Tadašnja gradska opozicija proglasila ih je za izdajnike. U Peći su protestovali Samoopredeljenje i Alijansa za budućnost Kosova RAMUŠA HRADINAJA. U Šapcu aktivisti Srpske napredne stranke — seća se Dimitrijević. — Počeli smo dobro, sa uzgajivačima jagoda, i Albanci i Srbi u Goraždevcu su imali koristi, a proizvodnja jagoda se utrostručila otkada smo dobili dobre rasade iz Šapca — kaže Muhadžeri.

Jagode iz Srbije ipak su pri dnu liste 'neprijateljske' robe u odnosu na plazma-keks, targetiran otkada je Samoopredeljenje 2011. krenulo u kampanju 'Voli svoje'. Na meti 'internetskih pravednika' i 'medijskih patriota' je kompanija Elkos iz Peći, uvoznik srpskih proizvoda.

— Mrzim te patriote što po mrežama po ceo dan prosipaju nacionalizam, pa krišom kupuju srpsku robu u radnji. VIOLI FON KRAMON sam rekao da ALEKSANDAR VUČIĆ i ALJBIN KURTI virtuelno igraju igru 'Counter-Strike'. Obojica živi i zdravi, a narod pati — govori Abazaj.

Srbi će reći, Peć je sada jedan od najbezbednijih gradova za njih, predočava DUŠAN POPOVIĆ, jedan od dvoje mladih od ukupno 50 Srba, povratnika u obližnjem Belom Polju. — Predsednik sam svih građana i obaveza mi je da ih posećujem. Patrijaršija je duhovno i sveto mesto za sve naše građane pravoslavne vere. Igumanija, mati HARITINA, zna sve starije Pećance. Znala je mog oca, mog strica. Pri prvoj poseti saglasili smo se da nam ne treba posredovanje OSCE-a. Razgovaramo otvoreno i direktno — ističe gradonačelnik, kome su više puta pretili i zbog poseta Pećkoj patrijaršiji i ukupne saradnje sa Srbima.

Muhadžeri retko pristaje na razgovore za medije. Nekoliko dana nakon razgovora za Novosti fizički je napadnut na ulici. Incident je 'otresao' jednom Fejsbuk-fotografijom.

Ako je Peć izbledela iz naših sećanja, Goraždevac tek niko ne pominje. Sa 3.000 stanovnika, nekada je bio najveće srpsko selo opštine Peć. I danas je, sa 650 meštana.



Jeton Abazaj: Svi kažu da je Prizren lepši, ali nema šanse!

— Ako je za Albance teško da nađu posao, za Srbe je deset puta teže – primećuje Abazaj. — Zakon to predviđa, ali se uvek nađe neka zaobilaznica da mladi Srbi ne dobiju posao u kosovskim institucijama. I u našoj opštini, uz sve dobre odnose, radi samo jedna Srkinja. S druge strane, sve ulice u Goraždevcu su asfaltirane, imamo uličnu rasvetu, a gradonačelnik pita građane kako da raspodeli novac namenjen za naše mesto – napominje Dimitrijević.

LOKALNI radio, koji je nedavno obeležio četvrt veka u etru, sa deset zaposlenih u stvari je najveći poslodavac u Goraždevcu, godinama teškog života svedenog na nekoliko ulica, dve male prodavnice, jedan kiosk i kafić u podrumu.

— Budućnost je dosta neizvesna. Ne mislim samo na političku i bezbednosnu situaciju, već i na čitav taj društveni kontekst. Važna je spona Srba i vlasti u Beogradu, koja pomaže, ali poražavajuće je da što, povrh teške realnosti koju živimo, ta vlast uvek koristi kosovske Srbe i u političke svrhe – dodaje Dimitrijević.

Zlatni izlozi zabljesnu vid niz kaldrmu Stare čaršije u kojoj se trguje od vremena Osmanskog Carstva, od 14. veka. Zlato je iz Turske, hvale se u prodavnici, u ovo doba godine ni ne očekujući velike kupce.

Darko Dimitrijević,
glavni i odgovorni urednik
Radio Goraždevca



— Gde si, druže, kako si? Kako ti je majka? Jesi li dobro? – zaustavljali su trgovci 31-godišnjeg Dušana Popovića.

Mnogi znaju fudbalera Behara iz Vitomirice, iz Druge kosovske lige. Jedini je Srbin koji tamo igra. Živi od sezonskog posla u manastiru Visoki Dečani.

— Možda si primetila da imam dosta drugara albanske nacionalnosti. Nikada nisam imao probleme sa njima. U sportu ne bi trebalo da se gleda politika – zaključuje nastavljajući polako putem od raskrsnice Tonija Blera i bivšeg američkog kongresmena Eliota Engela.

Da li je Peć maksimum koji može da se postigne u odnosima Albanaca i Srba?

— Moglo bi da se uradi više, ali je sve to sada odraz ove politike što se vodi na severu zemlje. Ako bi pale tenzije tamo, mislim da bi svuda pale, ne bi bilo problema. Ipak, politički problemi na višem nivou utiču na život građana u opštinama i selima – izlaže Muhadžeri. — Možemo da se razvijemo u poljoprivredi i turizmu. U nekadašnjoj Jugoslaviji grad je bio neizostavna turistička tačka kao i Rugovska klisura. Koliko smo daleko od te vizije? Nije lako, počelo je – govori Veton Mujaj.

— Svi kažu da je Prizren lepši, ali nema šanse. Peć ima sve, potencijal za izvoz, može da bude kao Bansko u Bugarskoj, predivne planine, najbolju hranu na svetu, Pečku patrijaršiju, ima i mnogo dobre ljude. Ne može da ti se dogodi da tražiš pomoć od nekog Albanca, a da ti ne pomogne. Samo da nema ove proklete politike. Gradonačelnik je obećao ski-centar, ali ga neće biti. Naš premijer neće da otvori granicu sa Crnom Gorom preko Čakora, zbog demarkacije je zatvorena već 25 godina – nabroja Jeton Abazaj.

— Ovaj vazduh, ova klisura, ova Bistrica! Peć ima pozorišnu tradiciju dužu od jednog veka. Prvi grad na ovim prostorima koji je pre sto godina imao ženski orkestar mandolina. I imamo najveće preimućstvo, a to su ljudi. Plate su male, život skup, trendovi društvenih mreža su luksuz. I mnogi žele više – istrajna je 48-godišnja Dženet Suka Keljendi.

Ta Peć je realnost. U monografiji 'Pečko pozorište', novinar i publicista SEJDI BERIŠA beleži začetak scenske umetnosti u okviru Antonijanskog društva 'Sveta Katarina' i da je 1916. godine odigrana prva predstava 'Mali Zef'. Nazvana po Albancu koji je ratovao protiv Osmanlija, a potom i protiv Kraljevine Jugoslavije.

U stvarnosti životnog teatra, teretne i bolne istorije odavno iskopanih crnih rovova, a izazvanih i mukama novog vremena, velika je smelost i opstati i biti iz opštine Peć. Jer, neko uvek mora i da ostane. ■

Veton Mujaj: Kosovo još nema javno zdravstveno osiguranje

Lobiranje za pakao

Klimatski samit COP 29 u Bakuu razotkrio je duboke razlike između razvijenih zemalja i onih u razvoju, dok je lobiranje fosilne industrije ponovno oborilo povijesni rekord. Zato skupina utjecajnih klimatskih i drugih eksperata u svom otvorenom pismu kritizira postojeći model COP-a i smatra da bi klimatsko pregovaranje trebalo u potpunosti reformirati

OVOGODIŠNJI klimatski samit (COP 29) u glavnom gradu Azerbajdžana većinu vremena protekao je u atmosferi međusobnih optužbi i žučljivih antiimperijalističkih govora, te time ukazao na sve veće zaoštavanje sukoba između razvijenih zemalja zapada, koje su odgovorne za klimatskih krizu, i onih u razvoju koje trpe disproportionalne posljedice te krize i sve više gube strpljenje. Za razliku od prethodnih COP-ova, kada su svjetski lideri hladno verglali isprazna obećanja, sveprisutno povišeno emocionalno stanje ovogodišnjeg samita ukazuje, čini se, da je svima postalo jasno kako je klimatska kriza došla do točke s koje nema povratka, ali i ništa više od toga.

U danima kada se u atlantskom bazenu događao 18. po redu ovogodišnji uragan, a na Filipinima šesti tajfun ovog mjeseca, Glavni tajnik Ujedinjenih naroda ANTONIO GUTERRES 2024. godinu opisao je kao 'masterklas o ljudskoj destrukciji'. 'Obitelji koje bježe kako bi spasile svoje živote prije nego što udari sljedeći uragan, radnici i hodočasnici koji kolabiraju na nepodnošljivim vrućinama, poplave koje razaraju zajednice i infrastrukture, djeca koja odlaze na spavanje gladna jer su suše uništile usjeve, sve te

katastrofe izazvane su klimatskim promjenama koje pogoni ljudsko djelovanje', rekao je Guterres prilikom otvaranja samita. Malo zatim podjednako dramatično okupljenima se obratio premijer Albanije EDI RAMA koji je boraveći u *leaders' lounge* olimpijskog stadiona u Bakuu doživio svojevrsnu epifaniju. Rama je odlučio da neće pročitati pripremljeni govor pa je umjesto toga opisao scenu u kojoj sudionici COP-a 'jedu, piju, druže se i fotografiraju, dok se u pozadini neprekidno vrte slike lidera bez tona'. 'Upravo to se događa u stvarnom svijetu svakoga dana. Život ide dalje, sa svojim starim navikama i našim lijepim govorima o borbi protiv klimatskih promjena koji ne mijenjaju ništa', rekao je Rama, pa se zapitao 'što mi uopće radimo na ovakvim okupljanjima iz godine u godinu ako ne postoji zajednička politička volja da s riječi prijedemo na smislenu akciju?'

Albanski premijer potom je prozvao lidere koji su 'bojkotirali' klimatski samit, referirajući se na činjenicu da je na samit došla tek šačica najviših državnih dužnosnika, dok su neki predstavnici došli pa otišli nakon nekoliko dana. Bilo je i onih koji su se tamo uprizorili tek drugi tjedan samita, pa ih je UN-ov šef za klimu SIMON STIELL 'opravo' da bi im bolje bilo da zasuču rukave i prihva-

te se najvažnijeg zadatka ovogodišnjeg sastanka, a to je dogovor o stvaranju fonda za prilagodbu zemalja u razvoju na klimatske promjene, koji bi trebao iznositi jedan bilijun dolara godišnje. Konačni dogovor oko tog najvažnijeg pitanja samita trebao bi biti postignut u samom fotofinišu samita, nakon zaključenja ovog broja Novosti, u srijedu u ponoć po azerbajdžanskom vremenu.

Osim popriličnog kaosa u itinereru, usred samita dio ionako malog broja predstavnika najvećih zagađivača iz Bakua odletio je u Rio de Janeiro, gdje je započeo samit zemalja G20. Preklapanje dva tako važna međunarodna sastanka prilično je neuobičajena pojava, no optimističniji promatrači smatraju da bi to mogla biti prilika da se G20 države dodatno pritisne s obzirom na to da su one odgovorne za 80 posto ukupnih emisija ugljičnog dioksida. Kao šlag na tortu na početku samita saznalo se i da je izabrani predsjednik SAD-a DONALD TRUMP, koji je i sam notorni negator klimatskih promjena, za šefa ministarstva energetike imenovao CHRISA WRIGHTA, obožavatelja fosilnih goriva i izvršnog menadžera kompanije Liberty Energy koja opslužuje naftne platforme. Republikanska delegacija pojavila se u Bakuu početkom drugog tjedna samita te odmah održala konferenciju za novinare na kojoj je najavila ukidanje klimatskih politika (bivšeg) predsjednika JOEA BIDENA.

Što se tiče dužnosnika koji su samit napustili prije nego što se uopće otvorilo pitanje fonda za prilagodbu, prvi su to učinili predstavnici Argentine, nakon što su takvu direktivu dobili od svoje vlade. Argentinski dužnosnici nisu rekli konkretan povod, pa se pretpostavlja da su u pitanju 'principijelni' razlozi. Naime, argentinski predsjednik neoliberal JAVIER MILEI klimatsku je krizu ranije opisivao kao 'socijalističku laž', a najavio je i izlazak Argentine iz Pariškog sporazuma i ukinuo ministarstvo zaštite okoliša.

Prije naprasnog odlaska Argentinaca skandal je priredio i sam domaćin samita, predsjednik Azerbajdžana ILHAM ALIJEV, koji je u svom govoru napao Francusku optuživši je za 'kolonijalne zločine' u njezinim prekomorskim teritorijima. Alijev se referirao na nasilno gušenje protesta starosjedilačkog stanovništva u Novoj Kaledoniji u svibnju, prilikom čega je poginulo 13 ljudi, pa je francuska ministrica okoliša AGNÈS PANNIER-RUNACHER otkazala daljnje sudjelovanje u COP-u. Optužbe je nazvala 'neprihvatljivim kršenjem kodeksa ponašanja' i usput Alijevu predbacila da je licemjer. Petrodržava Azerbajdžan, naime, planira povećavati proizvodnju fosilnih goriva usprkos izračunima koji pokazuju da na globalnoj razini ne smije biti pokrenut nijedan novi fosilni projekt ako se porast temperature želi zadržati na 1,5 stupnjeva iznad predindustrijske razine. Unatoč tome, Alijev je za svoj govor dobio aplauz delegata pacifičkih otočkih država, za koje je António Guterres konstatirao da imaju svako pravo biti ljute na bogate države jer su 'izvukle debliji kraj jedne kolosalne nepravde'. Njihovi su predstavnici žestoko napali svog regionalnog hegemonu Australiju, koja također planira masovnu ekspanziju proizvodnje plina. Ti će projekti, rekli su, u konačnici rezultirati sa 125 puta većom količinom stakleničkih plinova od ovogodišnjih zajedničkih emisija svih pacifičkih otočkih država.

I šef prijelazne vlade Bangladeša MUHAMMED JUNUS u svom se obraćanju okomio na razvijene zemlje optuživši ih za 'neograničenu konzumaciju' pozvavši na stvaranje 'nove kulture bez otpada, fosilnih goriva i osobnog profita'. Junus je situaciju u kojoj siromašne zemlje moraju moliti novac za rješavanje problema koji nisu prouzročile nazvao 'ponižavajućom'. 'Zašto bismo uopće pregovarali? Vi ste uzrok problema, vi ga



Udari tajfuna Man-ji u Manili, šestom koji je pogodio Filipine samo ovog mjeseca (Foto: Lisa Marie David/Reuters/PIXSELL)

i riješite', rekao je bangladeški ekonomist koji je za svoj koncept mikrokreditiranja siromašnih 2006. dobio Nobelovu nagradu za mir. Premijer Pakistana Šehbaz Šarif kritizirao je pak model prema kojemu se siromašnim zemljama za adaptaciju na klimatske promjene daju krediti umjesto donacija jer ih se time opterećuje dodatnim dugovima, dok se potpredsjednica naftom bogatog Irana požalila da sankcije zapadnih zemalja Iranu onemogućavaju zelenu tranziciju. Naime, prema sadašnjem dogovoru oko trećinu iznosa od jednog bilijuna dolara godišnje trebale bi platiti razvijene zemlje bilo putem kredita ili direktnog financiranja, dok bi trećinu osigurao privatni sektor. I dok zemlje u razvoju smatraju da bi troškove u

Potkraj prvog tjedna samita objavljen je podatak da je na njemu prisutno 1.773 lobista industrije ugljena, nafte i plina, te više od 200 lobista poljoprivredne industrije



Alijev, Junus i Guterres na COP-u 29 (Foto: President. az/Wikimedia Commons)

potpunosti trebale snositi razvijene zemlje, one ne žele doprinijeti ni s jednom trećinom, a nema konsenzusa ni oko toga koliko bi trebale doprinisati petrodržave, primjerice Saudijska Arabija, ni veliki zagađivači koji ne spadaju u razvijene zemlje, prije svega Kina.

Kao jedno od potencijalnih alternativnih rješenja za punjenje fonda radna skupina za 'globalne poreze solidarnosti' razradila je pak ideju da se novac namiče oporezivanjem kriptovaluta, proizvodnje plastike, avionskih letova ili ukupnog bogatstva, a finalni prijedlog ove ideje bit će predstavljen uoči idućeg COP-a u Brazilu. Greenpeace je pak izračunao da bi se već i minimalnim oporezivanjem (dva posto) samo sedam najvećih fosilnih kompanija fond za obeštećenje već u prvoj godini uvećao za 20 puta. Na ovogodišnjem COP-u primjetan je popriličan entuzijazam za povećanje kapaciteta nuklearne energije, pa sada sa šest novih ukupno 31 država podržava zahtjev da se do 2050. godine ti kapaciteti utrostruče. U utorak, 19. studenog postignut je i konsenzus o smanjenju emisija metana iz organskog otpada, no očito je i da svi ti dogovori oko manje ili više marginalnih pitanja služe prikriivanju odsustva političke volje za dogovor oko najvažnijeg klimatskog cilja, a to je tranzicija s fosilnih goriva. Na početku samita predstavljen izvještaj pokazao je da su se emisije stakleničkih plinova ove godine povećale, iako bi se za ograničavanje temperature one do 2030. godine trebale smanjiti za 43 posto. U veljači bi se trebali nastaviti pregovori oko takozvanih 'nacionalno određenih doprinosa' (NDC), smanjenja emisija

koja je svaka pojedina država spremna ponuditi u cilju realizacije Pariškog sporazuma. Domaćin idućeg COP-a Brazil to je već učinio, i to prilično ambiciozno, no upada u oko da taj plan ne spominje tranziciju s fosilna goriva već, dapače, Brazil vlastitu proizvodnju fosilnih goriva planira značajno povećati. Brazil se zahvaljujući golemim resursima hidroenergije pozicionirao kao jedan od predvodnika zelene tranzicije, pa su najave pokretanja novih fosilnih projekata u državi s jednim od najvećih prirodnih spremnika ugljičnog dioksida, izrazito ugroženom amazonskom prašumom, prilično deprimirajuće.

Općenito je na ovogodišnjem COP-u lobiranje fosilne industrije ponovno oborilo povijesni rekord. Potkraj prvog tjedna samita objavljen je podatak da je tamo prisutno 1.773 lobista industrije ugljena, nafte i plina, te više od 200 lobista poljoprivredne industrije. Pristup samitu dobilo je i skoro 500 'CCS lobista', odnosno onih koji lobiraju za tehnologiju izdvajanja i spremanja ugljičnog dioksida (*Carbon capture and storage*). U pitanju je tehnologija koju upravo industrija fosilnih goriva već desetljećima zagovara kao primarni alat dekarbonizacije, no osim što su brojne studije pokazale da sama tehnologija nije uspješna, još je problematičnije što je CCS tipična *greenwashing* ideja, koja industriji fosilnih goriva omogućava da nastavlja proizvodnju. Na ovogodišnjem samitu CCS tehnologija izrazito se agresivno promovirala, a broj njezinih lobista za čak pet puta je veći nego što je to bio slučaj na lanijskom COP-u u Dubaju.

Zbog svega toga skupina utjecajnih klimatskih i drugih eksperata, među kojima je bivši glavni tajnik UN-a BAN KI-MUN, uputila je otvoreno pismo u kojemu kritiziraju postojeći model COP-a kao koncept koji više ne služi svojoj svrsi, zbog čega bi klimatsko pregovaranje trebalo u potpunosti reformirati. Osim što smatraju da je prisutnost lobista fosilne industrije potrebno značajno strože regulirati, potpisnici pisma predlažu i češću dinamiku sastanaka, te da se oni više ne održavaju u državama koje nisu u dovoljnoj mjeri posvećene napuštanju fosilnih goriva, kao primjerice ovogodišnji i prošlogodišnji domaćini, petrodržave Ujedinjeni Arapski Emirati i Azerbajdžan. ■

Etnografija poraza

Klasno-etničko preslagivanje na izborima u SAD-u postavlja pred nas pitanje zašto bi populacija koju politička supkultura oko Trumpa diskriminira glasala za njega te kako i kada se to dogodilo. To nas dovodi do stanja američke javne infrastrukture, nedostatka socijalne mreže te postneoliberalne socijalne i ekonomske pustoši



čak i relativno jednostavna misija prijevoza od aerodroma do gradića u širokoj okolini je gotovo pa nemoguća. Upozoravali su me suptilno moji domaćini u mejlovima dobrodošlice na tu činjenicu, vjerojatno ponukani ranijim iskustvima razmaženih i naivnih Europljana. Ja sam pak avanturistički ignorirao te dijelove i odlučio testirati stvarnost. Moja mi bosanska vozačka koja je istekla davne 2016. nije bila od neke koristi. Tako da sam se na kraju odlučio za autobus Virginia Breeze koji bi trebao krenuti s vošingtonskog aerodroma, ali tek sutradan u jutarnjim satima.

Bez penzije

Prespavat ću u hotelu blizu aerodroma Dulles. Na recepciji me dočekuje gospodin koji je pojavom pljunut MORGAN FREEMAN. U Sjedinjenim Državama primjetno veliki broj starijih građana je primoran ostati na tržištu rada duboko u svojoj starosti. Gospodin Freeman spada u onih 20 posto Amerikanaca koji moraju raditi i nakon šezdeset i pete godine života, a njihov broj i dalje raste prema istraživanjima Pew Research Centra. Pritom je sve više onih koji rade puno radno vrijeme – čak 62 posto od ukupnog broja 'starijih radnika'. Njihova brojka se učeterostručila u posljednjih četrdeset godina. Skupina radnika od 75 godina navise najbrže je rastući dio populacije na tržištu rada, stoji u Pewom statističkom raportu bez imalo kritičkog tona. Za pretpostaviti je da gospodin Freeman za svog ranijeg radnog vijeka nije imao primanja koja bi mu omogućila mirovinu koja bi pokrila većinu životnih troškova u poznim godinama. Istovremeno, u Americi ne postoje institucije socijalne države na koje bi se pojedinac u takvoj životnoj situaciji oslonio i koje bi služile kao zaštitna mreža. Postoji samo tržište kao jedina preostala institucija i jedini socijalni posrednik.

Virginia Breeze

Sutradan ujutro, na autobusnoj stanici s velikom grupom bruća koji se vraćaju s jesenskih praznika čekam lokalni bus Virginia Breeze, koji ima samo jednu dnevnu liniju na trasi od DC-ja do Denvillea na krajnjem jugu Virginije. Međugradsku autobusnu firmu, stoji na *web* stranicama, financira savezna država Virginia jer očito ne postoji tržišna niša u kojoj bi mreža lokalnih buseva bila profitabilna. Autobuse ionako koriste samo studenti i eventualno pokoji penzioner koji više ne smije voziti.

KOD Amerike nema puno iznenađenja. U prva dvadeset i četiri sata potvrdite sve svoje predodžbe i predrasude skupljene kroz cjeloživotno trošenje američke pop kulture i politike. Moj plan da ću sletjeti u glavni grad najjače svjetske sile u rano popodne i relativno lagano nekim od sredstava javnog prijevoza doći do obližnjeg sveučilišnog gradića u Virginiji pao je u vodu i prije nego što sam poletio. Ako vlakovi i postoje, voze vrlo rijetko i redovno su rasprodani, a pogotovo

ovi u popodnevnim satima kada služe i kao dnevni prijevoz radne snage po vošingtonskoj metropolitanskoj regiji koja se proteže do Virginije i Marylanda.

Infrastruktura u rasulu

Američka javna infrastruktura, ako i postoji, u lošem je stanju i potpuno podređena privatluku, a željeznice su najbolji dokaz. SAD posjeduje najveću željezničku mrežu

na svijetu, ali ona gotovo isključivo služi za prijevoz roba, ali ne i putnika, i u vlasništvu je privatnih firmi za prijevoz tereta. Od 260 tisuća kilometara željezničke mreže, tek 22 tisuće koristi se za putnički promet, a i taj mali komad je velikim dijelom u vlasništvu privatnih kompanija koje onda svoju prugu iznajmljuju državnim putničkim željeznicama (Amtrak) na korištenje. Bez automobila

Perspektiva pustoši – prizor nakon okupljanja demokrata u izbornoj noći (Foto: Daniel Cole/Reuters/PIXSELL)

I doista, takav je i sastav putnika. Ubrzo dolazi i autobus s razgovorljivom šoferkom s južnjačkim naglaskom. EMILY nije navikla na ovakve gužve u svom busu. Sjedam u drugi red jer su studenti zauzeli sva ostala mjesta, a s dugogodišnjim stažem autobusnog putnika na relaciji Zagreb-Zapadna Hercegovina, znam da je pozicija iza vozača istovremeno pakao (ako vam je namjera ubiti oko), ali i etnografska riznica ako ste raspoloženi prislušivati razgovore vozača između sebe, s putnicima ili preko mobitela. Do Charlottesvillea je svega dva sata tako da o spavanju nema govora, interneta u autobusu nema pa je jedina opcija razgledavanje krajobraz ruralne Virginije i slušanje Emily. Ona je jedina vozačica na ovoj liniji, ali to je ne priječi da uđe u monolog za nas, publiku iz prvih redova.

Unutrašnjost busa je derutna. Na isto se žali i Emily, koja nema gdje ostaviti osobne stvari pa ih trpa oko prvog sjedišta. Kaže da u pretincu za vozače curi ulje i da joj ne pada na pamet tamo išta ostavljati. Kreće s pričom o svom radnom danu koji je počeo u četiri ujutro. Virginia Breeze joj je drugi posao tog dana, prije toga je odradila smjenu u DC-ju za drugog prijevoznika. U SAD-u prema statističkim podacima Ministarstva rada za 2023. oko 8,5 milijuna radnika radi najmanje jedan dodatni posao da bi preživjelo, istovremeno 36 posto zaposlenih Amerikanaca mora raditi "sa strane" da bi pokrilo sve troškove života, kako je prenio Newsweek taman pred početak predsjedničke kampanje ovog ljeta. Emily je jedna od njih. Ostatak puta prepričava klasične čarke između vozača različitih autoprijevoznika koje je doživjela u centru DC-ja tog jutra. Ostao sam u ulozi pasivnog slušatelja, dok Emily vidno iznervirana ignorira upornu zvonjavu mobitela. Rekao bih obiteljski poziv. Zaboravio sam je upitati da li je nakon ove vožnje gotova s poslom za taj dan. Pozornost su mi polako počele okupirati predizborne parafernalije po ruralnoj Virginiji. Ispred obiteljskih kuća i farmi mahom stoje plakati podrške DONALDU TRUMPU i J. D. VANCEU.

Plavi akademski balon

Ta slika se drastično mijenja pri ulasku u Charlottesville. Ovaj sveučilišni gradić i moja konačna destinacija je dominantno 'plavi', odnosno glasa za demokrate. Profesorske kuće u ovom šumovitom, imućnom, akademskom balonu koji je osnovao THOMAS JEFFERSON, a izgradili porobljeni crnci, mahom krase HARRIS & WALZ natpisi. Nakon što sam se smjestio u svoj privremeni

Sve je više 'starijih radnika' u SAD-u koji rade puno radno vrijeme – njih čak 62 posto. Njihova brojka se učeterostručila u posljednjih četrdeset godina. Skupina radnika od 75 godina naviješe najbrže je rastući dio populacije na tržištu rada



ni smještaj, moj prvi zadatak je bio kupiti američku SIM karticu kao esencijalnu infrastrukturu mog života u Virginiji idućih nekoliko mjeseci. Izguglao sam radnju jednog od mobilnih operatera u centru grada do koje mogu pješke jer gradski javni prijevoz gotovo da ne postoji.

Ulazim u telekom poslovnicu, a ususret mi dolazi djevojka koja kao da razgovara na mobitel da bi mi zatim taj isti turila pod nos, a iz njega se u isti čas počeo oglašavati robotski glas Google Translatora: 'How may I help you?' Prodavačica GABRIELA govori isključivo španjolski. Nakon par pokušaja da se sporazumijemo preko umjetne inteligencije, ja shvaćam da će mi to oduzeti previše vremena i živaca i prelazim na svoj samouki telenovela španjolski. Pokazat će se da je kulturna ekonomija devedesetih na obostrano zadovoljstvo razriješila komunikacijski gordijski čvor puno uspješnije nego nove tehnologije. Ubrzo saznajem da je Gabriela iz Perua, žali se da neki Amerikanci mogu biti jako teški kao mušterije ako ne govorite engleski, vidno zahvalna što natucam španjolski i što sam skratio ovu transakciju za dobrih deset minuta.

Gabriela je očito relativno nedavno došla u SAD i vjerojatno je jedna od skoro 12 milijuna, kako se to u američkom političkom žargonu veli, *nedokumentiranih migranata* koji su postali glavna tema i meta predizborne kampanje koja je na kraju završila pobjedom Donalda Trumpa. Od tog trenutka američki mediji se bave dvjema temama. Jedna je pitanje tehnologije Trumpove vlasti, a pogotovo njegov odnos prema migrantima i najavljene masovne deportacije, a druga je kako je uopće došlo do te pobjede. U svom uvodnom putopisu sam ocrtao, idealtipski, novu Trumpovu glasačku bazu: multietničku radničku klasu.

Širenje glasačke baze

Iako ogromna američka statističko-analiitička mašinerija nije dovršila svoj posao i donijela konačnu odluku o presudnom razlogu Trumpove pobjede, već je sada jasno i na osnovu ograničene i sporadične empirije da je razlika između prve Trumpove pobjede 2016. i ove 2024. upravo u tome što je svoju primarnu glasačku bazu, bijele glasače bez fakultetske diplome, značajno proširila glasovima ne-bijele radničke klase. I dok je važeći eksplanatorni model za razumijevanje njegove pobjede 2016. bio revolt većinski bijele radničke klase u postindustrijskom Srednjem zapadu spram demokratskog establišmenta i njegovih ignorantskih neoliberalnih politika, za Trumpovu drugu pobjedu to jednostavno nije bilo dovoljno, što mate-

Bidenove politike, iako proradničke, nisu se mogle kapitalizirati u postneoliberalnom kontekstu koji je izbrisao zajedničke institucije, otupio radničke organizacije, izbrisao svaki oblik društvene solidarnosti, a onda i politički imaginarij koji iz toga proizlazi

matički, što historijski – naime, štošta tog se dogodilo u tih osam godina.

Među komentarijatom zasad postoji konsenzus zasnovan što na čitanjima kvantitativnih rezultata izbora po klasama i etničkim skupinama, što na osnovu terenske etnografije u okruzima u kojima je Trump rastao u usporedbi s prošlim izborima, da je Trumpova kampanja uspjela proširiti svoju glasačku bazu na hispanoameričku populaciju, Arape i muslimane iz južne Azije revoltirane odnosnom Bidenove administracije prema genocidu u Gazi te, u nešto manjem omjeru, Afroamerikance.



Trumpova kampanja uspjela je proširiti svoju glasačku bazu na hispanoameričku populaciju (Foto: Daniel Cole/Reuters/PIXSELL)

To klasno-etničko preslagivanje postavlja pred nas nekoliko pitanja. Prvo je zašto bi populacija koju klasična MAGA (politička supkultura oko Trumpa) diskriminira i na čijem šikaniranju temelji svoj ideološki reper-toar glasala za Trumpa. I drugo, kako i kada se to dogodilo. Ta dva pitanja su, međutim, neodvojiva i vode nas na početak ove priče i stanje američke javne infrastrukture, nedostatak socijalne mreže i postneoliberalnu socijalnu i ekonomsku pustoš.

Dupli pas

Trumpova pobjeda 2024. najslabije bi se mogla opisati nogometnom terminologijom duplog pasa, a put ka pobjedi 2024. počinje, paradoksalno, njegovim porazom 2020. godine. Pritom, neizostavan *deus ex machina* momenat je pandemija COVIDA-19. Kao što primjećuju sociolozi sa Sveučilišta Berkeley, DYLAN RILEY i ROBERT BRENNER, djelovanje administracije u vrijeme pandemije stvorilo je Trumpu probleme jer je bilo u kontradikciji s idiosinkrazijom njega i njegove baze i na mala vrata uvelo državni intervencionizam otvorivši put prema Bidenovom 'kratkim COVID New Dealu'. Došavši na vlast, Biden je ponovno na američku političku scenu doveo kakve-takve proradničke politike, investirao u javnu infrastrukturu, nastavio Trumpove politike stimuliranja potrošnje kućanstava, politički se pobratimio sa SANDERSONOM populističkom ljevicom koja je postala *junior partner* u njegovoj koaliciji. Međutim, bez ekonomskog rasta, takva politika je naišla na zid inflacije koja je uvelike odredila osjećaje i interes glasačkog tijela, a onda i rezultate ovih izbora. Kontradikcija Trumpove COVID politike dodala je loptu Bidenu, koji je nastavio i dodatno proširio iste politike da bi vratio loptu Trumpu uslijed ogromnog rasta troškova života koji su bili presudan faktor u proširenju Trumpove glasačke baze van standardnog kampa bijele niskoobrazovane radničke klase.

Postneoliberalna pustoš

Ako se maknemo iz okvira moralnog liberalnog zgražanja, glasanje hispanoameričke populacije protivno interesima svoje etničke grupe postaje manje začudno. Kao prvo, u povijesti američkog kapitalizma možemo naći slične primjere – njujorški Židovi koji se protive naseljavanju svojih sunarodnjaka poslije pogroma u Ruskom Carstvu krajem 19. stoljeća samo su jedan od njih. Ako pak ostanemo na političkoj sociologiji ovih izbora i nešto recentnijoj povijesti, logika je ovakva: Bidenove politike, iako proradničke, nisu se mogle kapitalizirati u postneoliberalnom kontekstu koji je izbrisao zajedničke institucije, otupio radničke organizacije, izbrisao svaki oblik društvene solidarnosti, a onda i politički imaginarij koji iz toga proizlazi. U takvoj situaciji ne možete očekivati od glasača ništa drugo nego da se prema politici odnose vrlo pragmatično i tržišno, jer je to jedini preostali okvir socijalnog posredovanja, i glasaju za onoga tko umješnije i jednostavnije objasni kako će riješiti njihove trenutne egzistencijalne probleme koji su bjelodani prvim ulaskom u supermarket. ■

Presudila joj biračka pragma i razočaranje Bidenovom administracijom – Kamala Harris (Foto: Kevin Lamarque/Reuters/PIXSELL)

INTERNACIONALA

Trump i Balkan

Trumpov povratak i odnosi na zapadnom Balkanu: lokalni autoritarni vođe kupuju naklonost hegemonu zapada prodajući nacionalno blago članovima Trumpove obitelji, a Unija slijedi goli interes, kaže za Novosti analitičar Dušan Reljić

REGIONALNA liberalna javnost povratak DONALDA TRUMPA na mjesto američkog šefa države uglavnom ocjenjuje negativno, kao i moguće posljedice na geopolitičku stvarnost zapadnog Balkana. Nije teško naći fakte koji govore tome u prilog. Novoizabranom predsjedniku SAD-a pohrllili su čestitati lokalni autoritarni vođe poput predsjednika Srbije ALEKSANDRA VUČIĆA ili premijera Albanije EDIJA RAME, dok je gazda Republike Srpske MILORAD DODIK u čast Trumpove pobjede organizirao koktel-parti. Bliskim vezama s Trumpom hvale se i makedonski premijer HRISTIЈAN MICKOSKI i mađarski autokrat VIKTOR ORBÁN za kojeg se smatra da ovdje ima određeni utjecaj. Iz prvog Trumpovog mandata zapamćen je RICHARD GRENELL: tadašnjem posebnom izaslaniku za odnose Beograda i Prištine pripisuje se guranje plana po kojem bi Srbija i Kosovo odnose normalizirali uz razmjenu teritorija te uključenost u rušenje vlade ALBINA KURTIЈA, zato što se Kurti tome protivio. Ne treba zanemariti ni veze organizacija bliskih Trumpu s paneuropskom ekstremno-konzervativnom mrežom Agenda Europe, u kojoj sudjeluju i hrvatski fundamentalisti i ekstremni desničari. Oduševljenje ne krije ni ekstreman dio srpske javnosti. U Beogradu su se pojavili plakati s likovima Trumpa i ELONA MUSKA, porukom 'Make Serbia Great Again' i kartom Velike Srbije, dok se kanadsko-srpski aktivist i huškač BORIS MALAGURSKI nada da će izbor velike kritičarke vojnih intervencija TULSI GABBARD na mjesto nadglednice obavještajnih službi Washingtona značiti i povratak Kosova pod vlast Beograda.

Realniji komentari ističu da Balkan neće biti prioritet nove američke administracije te da ne treba očekivati tektonske promjene. Međutim, Trumpov povratak lokalnim

autokratima otvara priliku za daljnje učvršćivanje vlastite moći.

— Teško je išta predviđati, ali svakako, postoje sporazumi dve vlade u regiji, Srbije i Albanije, s Trumpovim zetom JAREDOM KUSHNEROM. Prvi podrazumeva da se kompleks Generalštaba u Beogradu pretvori u hotelski kompleks. Drugim se na albanskoj obali planira izgradnja ogromnih marina i rezorta. I Rama i Vučić žele da odobrovolje hegemonu zapada, i to kroz posao koji bi Trumpovoj porodici omogućio velik dobitak. Tajna služba BIA posetila je Republički zavod za zaštitu spomenika kulture, koji je izdao saopštenje kojim se osporava valjanost skidanja Generalštaba s liste kulturnih dobara. To je dokaz koliko je vlastima u Beogradu stalo da ispune obećanje prema Trumpu – stalo čak i više nego do sporazuma o saradnji u oblasti litijuma koji je potpisan s Evropskom unijom, odnosno nemačkim kancelarom OLAFOM SCHOLZOM. Litijum je uvelike izgubio na ceni, a po nekim izjavama se i Rio Tinto premitšlja da izide iz projekta u Srbiji. Ali sporazumi potpisani s Kushnerom od centralnog su značaja za Vučića i Ramu, jer na taj način žele da se ugrade u Trumpov sistem – komentira za Novosti analitičar DUŠAN RELJIĆ, stručnjak za Evropsku uniju i jugoistočnu Evropu te izuzetan poznavatelj ovdašnjih političkih odnosa.

Drugim riječima, lokalni autoritarni vođe kupuju milost predsjednika SAD-a i to prodajući nacionalno društveno blago privatnicima iz Trumpove porodice, pri čemu se Vučić dodatno nastoji približiti zapadu prodajom oružja Ukrajini i Izraelu. Eventualno smanjivanje američkog interesa za Balkan – koji ni BIDENOVJ administraciji nije bio prioritet – ovdašnjim političarima ostavlja više prostora za samostaliju vladavinu. Istovremeno, najvažnije zemlje EU-a prema Srbiji vode potpuno šizofrenu politiku, ističe Reljić.

— Nedavni Izveštaj Evropske komisije pokazuje da u Srbiji nema napretka po pitanju najvažnijih tema. Nakon toga URSULA VON DER LEYEN u Beogradu hvali Vučića zbog napretka u oblasti vladavine prava i demokratije. Nova komesarka za proširenje MARTA KOS ističe kako je i Vučić rekao da će više da se založi oko tih stvari. To su takve proturečnosti gde pobeđuje ogoljeni interes. Sporazum o litijumu je potpisan u julu, u januaru tre-

ba da se pretvori u akcioni plan. Birokratija EU-a će izaći još jedan korak bliže Vučiću – ne u smislu da bude bliže učlanjenju, nego u smislu tolerancije bilo kakvog ponašanja ako isporuči to što je obećao – dodaje.

Razlika između Albanije i Srbije je u tome što Vučić zna da je eventualno priključenje EU-u na dugom štapu, objašnjava Reljić. Međutim, i Kos i povjerenica za vanjsku politiku KAJA KALLAS istakle su kako očekuju završetak pristupnih pregovora s Crnom Gorom u 2026., a s Albanijom u 2027. godini, odnosno kako u narednih pet godina proširenje EU-a treba pokazati neki uspjeh. Da li će prema proširenju skeptične zemlje poput Nizozemske i Francuske to i dopustiti, drugo je pitanje. Reljić smatra da su predviđanja o obnovi Grenellovih planova puka nagađanja te da zasad ne izgleda kao da Grenell visoko kotira u novoj administraciji, koja se tek treba formirati. Izgledi za trajnije rješenje odnosa Srbije i Kosova su tanki.

— U ovom je trenutku problem KURTI, koji maksimalistički insistira na svojim ciljevima te Srbima na Kosovu sistematski zagorčava život. Toj politici je pragmatizam posve stran. Ponešto ga ograničavaju strani ambasadori, a možda će naredni američki ambasador imati još manje razumevanja za Kurtija. Ne očekujem nikakve ozbiljne sukobe. U svakom trenutku NATO može dopremiti dovoljno vojnika da to spreči, a ne vidim ni da je to u Vučićevom interesu. On želi da uđe u istoriju tako šta će da sagradi nacionalni stadion koji će se zvati njegovim imenom. Nije realno ni da Amerika posve napusti Kosovo. Iz toga nema nikakvog dobitka, a sadašnja situacija nastala secesijom ništa ih ne košta. Ona navise pogađa EU i Evropljane u celini. Dugoročno u regiji nema stabilnosti jer nema nikakve naznake rešenja problema. Nijedan predsednik Srbije neće potpisati da se slaže sa secesijom, a ni nekoliko država EU-a neće da priznaju Kosovo. Tako da secesiju nije moguće pretočiti u punopravnu državnost potvrđenu u UN-u – kaže analitičar.

Prvih mjeseci SAD vrlo vjerovatno neće pokretati akcije prema jugoistočnoj Evropi. Pitanje je i koliko je regija uopće na Trumpovom radaru, no to ne znači da američki vladar u jednom trenutku neće pokušati isposlovati nekakav 'deal' – kao što je bio sporazum o ekonomskoj normalizaciji odnosa Beograda i Prištine s kraja Trumpovog prvog mandata – ukoliko mu se učini da bi iz toga mogao profitirati. Osim periodičnog podizanja tenzija, Reljić ne smatra realnim ni izbijanje stvarnih sukoba u Bosni i Hercegovini. Dodik će provocirati Sarajevo i Hrvatsku, ali 'to nisu pripreme za konflikt'. Srbija na projekt svjetskog sajma EXPO 27 namjerava potrošiti 19 milijardi eura, a takva enormna ulaganja ne idu zajedno s vanjskopolićkim avanturama. Lokalnim vođama veći manevarski prostor omogućuje i slabljenje zapadne Evrope – narednih mjeseci će se Njemačka baviti sobom, a u čitavoj EU mogla bi se intenzivirati sukobljavanja oko eventualnog privođenja rata u Ukrajini kraju.

— Sve to omogućava Vučiću, Rami i njima sličnima da energično slede svoje ciljeve. Najveći cilj im je svakako da ostanu na vlasti, i da ih izvana ne diraju, odnosno tolerišu – a da oni rade svoje poslove, ako žele hapse ljude, šta god treba. A kako od EU ne očekuju puno, gledat će da budu šta bliže Washingtonu – zaključuje Reljić.

■ Jerko Bakotić



KRATKO I JASNO

Adio Jugoslaviji

Možemo li na rušenje hotela Jugoslavija gledati kao na posljednju fazu raspada Jugoslavije?

Sudbina hotela Jugoslavija je u simboličkom smislu sažela istoriju socijalističke Jugoslavije. Hotel je sublimirao vrednosti te države i istovremeno 'uprorstavao' njen nesporan ugled i snagu. U 1990-ima je pretvoren u krčmu pored puta, sa ARKANOVOM kockarnicom kao ključnim sadržajem. Postao je stecište kriminalaca i ratnih zločinaca. Nekako je preživio NATO bombardovanje, uz nadu da će sitno čerupanje preostalog nameštaja, lustera i umetničkih dela, servisa i escajga zameniti novi savremeni dizajn i sadržaji. Njegovo potpuno uništenje čini se da je bilo gotovo neizbežno u ovakvim političkim okolnostima. Beskrupulozna pljačka, ratna razaranja, nemar i nezainteresovanost većinskog dela građanki i građana ove zemlje neminovno su vodili ka baš ovakvom tužnom završetku. Kamioni londonske aukcijske kuće Sotheby's, koji kao lešinari čekaju da utovare veliki kristalni luster ili neko slučajno preostalo umetničko delo, jasno svedoče o sudbini jugoslovenskog materijalnog nasleđa, koje je završilo u kolekcijama blaziranih milijardera.

U isto vreme još par simbola Jugoslavije – poput zgrade Generalštaba – skinuto je sa liste kulturnih spomenika?

Proces raspadanja dugo traje, a sada je zapravo ušao u svoju terminalnu fazu. Svi ti objekti koji su nestali iz javnog prostora nosili su različita značenja i imali različite funkcije u proteklim decenijama. Generalštab arhitekta NIKOLE DOBROVIĆA je možda najbolji primer. Džentriifikatori Beograda i Srbije podižu spomenike koji počivaju na gruboj eksploataciji i svedoče o potpunom uništavanju kulturnog nasleđa. Istorija nas je, međutim, naučila da je svaki spomenik nastao na razvalinama prethodnog i sam bio porušen.

Ostaju još Kuća cveća i Muzej Jugoslavije. Može li to biti zadnja faza?

Česti su probni baloni kojima se proverava javno mnjenje u vezi Kuće cveća i Muzeja Jugoslavije. Čini se da još nije došlo vreme za njihovo grubo uklanjanje. S obzirom na to da je pitanje profita jedino validno pitanje ove političke elite, koje se spretno prikriva iza velikih 'patriotskih' zaklinjanja, mislim da će opstati i u budućnosti. U konzumerističkom društvu i istorija na prodaju, a sve što se prodaje lako se modeluje i upodobljava u skladu sa potrebama.

■ Dejan Kožul

Edi Rama i Aleksandar Vučić (Foto: Florian Goga/Reuters)



Kad švabo nije švabo



Njemačka autoindustrija tehnološki je konzervativna, zaostaje u proizvodnji električnih vozila i gubi utakmicu na kineskom tržištu. Sindikati zbog najavljenih otpuštanja planiraju masovne štrajkove

Sjedište Volkswagena u Wolfsburgu (Foto: Axel Schmidt/Reuters/PIXSELL)

EUROPSKU je javnost krajem listopada zaprepastila vijest da njemački automobilski gigant Volkswagen (vw) planira zatvoriti čak tri tvornice u Njemačkoj i otpustiti nekoliko desetaka tisuća radnika. Potez je to bez presedana u novijoj povijesti njemačke automobilske industrije i potencijalno katastrofalan udarac po ionako stagnirajuću ekonomiju najvećeg europskog gospodarstva. Volkswagenov primjer odlučili su slijediti i drugi proizvođači, poput Mercedes-Benza i Audija, dok su članice multinacionalne Stellantis grupe (Opel, Ford) s 'rezanjem troškova' počele i ranije. Njemačka autoindustrija ključna je privredna grana. U njoj radi 770 tisuća ljudi, a njen udio u ukupnoj njemačkoj ekonomiji je 2021. iznosio 3,9 posto – što je pad u odnosu na 4,7 posto

iz 2017. godine. Naizgled nagli sunovrat ne može se lako pripisati samo jednom uzroku. No među obiljem faktora ipak se ističe višeslojni problem elektrifikacije. Premda je vw još ne tako davne 2019. najavljivao veličanstveni ulazak na tržište električnih automobila, kojim bi mogao zaprijetiti i dominantnim igračima poput američke Tesle, od tih se planova do danas nije ostvarilo gotovo ništa. Iako je vw u posljednjih pet godina osjetno povećao proizvodnju električnih i hibridnih automobila, jaz između njemačkog i američkog proizvođača s vremenom se samo produbio. Djelomičan povod takvom zaostajanju može se naći i u tehnološkoj 'konzervativnosti' njemačke autoindustrije koja i dalje najviše vjere polaže u klasične automobile s motorima s unutrašnjim sagorijevanjem, ali i u manjkavosti njemačkog IT sektora u razvoju kvalitetnog softvera za nove generacije električnih vozila.

Potencijalno najveća prijetnja daljnjem razvoju njemačke autoindustrije ipak dolazi

iz drugog pravca. Na jednom od najvećih automobilskih tržišta njemačke firme već nekoliko godina bilježe značajan pad tržišnog udjela. Dok je prije pandemije koronavirusa oko 25 posto kineskog tržišta otpadalo na njemačke automobile, do danas je taj udio pao na svega 15 posto s tendencijom daljnjeg pada. Situacija je još gora što se tiče električnih i hibridnih automobila, gdje na njemačke marke otpada manje od deset posto prodanih vozila. Volkswagen pritom drži tek oko 3,3 posto kineskog tržišta električnih automobila, dok njegov najveći domaći konkurent BYD neprikosnoveno dominira s gotovo četvrtinom tržišnog udjela. Upravo je pitanje rasta kineske automobilske industrije izazvalo značajne trzavice u kinesko-europskim odnosima. EU već neko vrijeme optužuje kinesku vladu za kršenje uvjeta tržišnog natjecanja davanjem subvencija domaćoj autoindustriji, zbog čega je Europska komisija nedavno odlučila uvesti dodatne carine na uvoz kineskih električnih automobila. Interesantno, Njemačka se protivila toj odluci. Za to vjerojatno postoje dva razloga. Prvi je strah od kineske odmazde nametanjem carina na uvoz europskih automobila. Drugi je strah pak dalekosežniji – uvođenje carina moglo bi dodatno potaknuti Kinu na investiranje u tvornice unutar same Europske unije. Pritom je teško zamislivo da bi kineski investitori bili zainteresirani za podizanje fabrika u Njemačkoj, zbog visokih cijena energenata i radne snage. Vjerojatnije je da bi kineske firme ciljale na jeftinije periferne države Unije poput Mađarske, u kojoj BYD dogodi godine ionako planira otvoriti svoju prvu tvornicu.

Čini se da njemačka država još uvijek nije sasvim sigurna kako postupiti u novonastaloj krizi. Njemački automobilski lobi traži od EU-a da što prije ukine nedavnu odluku o zabrani prodaje motora s unutarnjim sagorijevanjem nakon 2035. godine, smatrajući da je taj rok prekratak za kvalitetnu (i profitabilnu) tranziciju gigantskih kompanija poput vw-a ili BMW-a. U tom ih naumu podržava jedno krilo sada već bivše njemačke vladajuće koalicije (neoliberalni FDP), dok Zeleni i dalje inzistiraju na dekarbonizaciji autoindustrije. Ostaje pitanje kako će se prema čitavom problemu postaviti neka buduća, po svemu sudeći desnija njemačka vlada – osobito ako sindikati u narednim mjesecima zaista odluče krenuti najavljenim putem masovnih štrajkova.

■ Marko Faber

PERSONA NON CROATA

Foto: Department of Government Information-Sri Lanka/Xinhua



Na parlamentarnim izborima održanim 14. studenog u Šri Lanki dvotrećinsku većinu u parlamentu osvojila je ljevičarska koalicija predvođena marksističkom Narodno-oslobodilačkom frontom. Njezin je vođa ANURA KUMARA DISANAJAKE prije dva mjeseca izabran i za predsjednika države. Nova pobjeda Disanajakeu daje moć da pokuša svladati rašireno siromaštvo, korupciju i ostale probleme Šri Lanke, naslijeđene od prijašnjih neoliberalnih vlada. Prilika je to značajnija jer su za njegovu koaliciju mahom glasali i Tamili sa sjevera zemlje, još uvijek opterećene nasljeđem višedesetljetnog građanskog rata.

■ J. B.

Siromašni i gladni

IZVJEŠTAJ koji je početkom oktobra objavio turski sindikat prosvjetnih radnika Eğitim-Sen ukazuje na poražavajuće uvjete obrazovanja i stanovanja studenata i studentica u Turskoj. U istraživanju koje je proveo sindikat sudjelovalo je 279 studenata, od kojih

je 48 posto izjavilo da školovanje nastavlja u potpunosti se oslanjajući na financijska sredstva obitelji. Oko 36 posto ispitanika ima pristup stipendijama ili se pak oslanja na studentske kredite koje mnogi od njih kasnije otplaćuju godinama. Velik udio ispitanika prisiljen je raditi puno radno vrijeme uz studij – oko 15 posto studenata uspijeva financirati studij isključivo zato što paralelno uz studij rade. Jedan od najvažnijih problema je nepriušljivo stanovanje. Samo trećina ispitanika ima mogućnost prijavlivanja za smještaj u javnim studentskim domovima, a stvarna upotreba javnih domova još je manja – od sedam milijuna studenata u Turskoj oko 880 tisuća živi u javnim studentskim domovima. Ostali plaćaju visoke najamnine privatnih studentskih domova ili stanova. Više od polovice ispitanika smatra da njihova prehrana nije zdrava i uravnotežena. Oko 70 posto ispitanika navodi da im mjesečni prihodi nisu dostatni za takvu prehranu, a 56 posto ispitanika je navelo da 'ponekad ima dana kada uopće ne jedu'. Otprilike polovica ispitanika kazala je da ne može pohađati kulturne aktivnosti kao što su odlazak u kazalište ili kino zbog financijskih ograničenja, kao i zbog drugih obaveza i nedostatka slobodnog vremena. Studente brine i to što neće moći pronaći posao u sektoru za koji se obrazuju, a da su u strahu da u budućnosti uopće neće moći naći posao kazalo je 73 posto ispitanika. S transformacijom obrazovanja u još jedan od sektora 'tržišne logike' znatno je porastao broj privatnih sveučilišta. U Turskoj je 1999. takvih sveučilišta bilo 20, a 2024. ih je 78. Paralelno opada kvaliteta znanstvenog i strukovnog obrazovanja na javnim sveučilištima, kroz sve veću ekonomsku degradaciju tog sektora.

Slični su trendovi i u Ujedinjenom Kraljevstvu, o čemu svjedoči anketa o financijskim pritiscima na studente koju je lani proveo Russell Group Students Union na uzorku od 8.800 sveučilišnih studenata i studentica. U prosjeku svaki četvrti student redovito ostaje bez hrane i drugih osnovnih potrepština jer si ih ne može priuštiti, a u socioekonomski najugroženijim sredinama radi se o svakom trećem studentu. Prema podacima iz ovog istraživanja, studenti u Ujedinjenom Kraljevstvu žive u prosjeku samo dvije funte tjedno iznad granice siromaštva. U istraživanju studenti navode sve veći teret povećanja broja radnih sati kako bi pokrili osnovne troškove studiranja i života. Ističu se i poteškoće s koncentracijom na studentske obveze zbog loše kvalitete prehrane i kontinuiranog financijskog stresa. Dio studenata preskače predavanja na kampusu jer si ne mogu priuštiti podmirivanje putnih troškova do lokacije fakulteta. Više od polovice ispitanika izjavilo je da je njihov akademski uspjeh ispaštao zbog ekonomske krize, a 18 posto ispitanika razmišlja o napuštanju studija zbog otegotnih financijskih razloga. Teret krize i povećanih troškova života očekivano najviše osjećaju studenti i studentice iz marginaliziranih i ekonomski najdepriviranijih sredina. Razmatrajući rezultate svojih istraživanja, istraživači iz Turske i Ujedinjenog Kraljevstva ističu kako opseg, intenzitet i sustavnost studentskih problema zahtijeva hitnu intervenciju države i povratak temeljito promišljenih i dugoročnih javnih ulaganja u javno obrazovanje.

■ Ivana Perić

Mrsko-hrvatski jezik

Naši jezični nacionalisti znaju koja im je polovična svrha: da nacionalistička polovica publike bude namirena, a da antinacionalistička ne bude uznemirena. Što i ima smisla, jer kakav drugačiji da bude hrvatski jezični nacionalizam, ako je hrvatski ionako samo polovica jednog jezika?

BIO sam u zagrebačkoj Kinoteци 1999. godine, na jednoj od legendarnih projekcija 'Rana' SRĐANA DRAGOJEVIĆA, kada je pola publike dolazilo da prvi put poslije rata pogleda srpski film u hrvatskoj distribuciji, a druga polovica da se smije hrvatskim prijevodima srpskog jezika. I nitko od nas nije bio siguran šta je pritom smješnije: kada bi se nesretni prevoditelj mučio da između dva ista jezika pronađe razlike, pa bi 'Rane' titlovaao kao 'Ozljede', ili kada bi se predao, pa biste ispod uvodnog natpisa na nepatvorenom srpskom – 'Beograd, jesen 1991.' – pročitali titl na čistom hrvatskom: 'Beograd, jesen 1991.'

Dvadeset i pet godina kasnije, dosta toga se promijenilo – publika radije nego u kinoteke odlazi na streaming servise i češće nego što gleda filmove sada bindža serije – ali ponešto je ipak ostalo isto. Pustite li tako ovih dana u Hrvatskoj na platformi Max novu srpsku seriju 'Sablja', napetu priču o atentatu na ZORANA ĐINĐIĆA, po defaultu će vas dočekati hrvatski titlovi. Ista je ostala i funkcija tih titlova: većinu vremena služe tome da jedne te iste riječi prevode jednim te istim riječima, dok se grčevito trude da poneki 'Ajde, čao' pretvore u 'Hajde, bok' i nekog srpskog 'patriota' u provjerenog hrvatskog 'domoljuba'. Ima, naravno, nečeg poraznog u tome što danas živimo ono čemu smo se 1999. godine grohotom smijali, što smo postali poanta vlastitog vica i što smo jedan uzaludni posao otprije 25 godina razvukli na podjednako uzaludnih četvrt stoljeća, ali ima i nečeg poraznijeg od tog poraza zdravog razuma. Ako ste naime samo malo pažljivije pratili titlove 'Sablje', mogle ste primijetiti trenutke u kojima anonimnom prevoditelju nakratko popušta koncentracija: 'specijal' će tako jednom prevesti kao 'reportažu', a drugi put će 'specijal' ostati 'specijal', 'čiko' će se pretvoriti u 'striku', pa će se onda vratiti natrag u 'čiku', a čak će i sjedište međunarodnog suda za naše zajedničke ratne

zločine biti malo u 'Haagu', pa malo u 'Hagu'. Možda su to samo slučajne greške i propusti, ali možda nam greške i propusti mogu nešto više otkriti. Jer ako je 'jedina strašnja stvar od fašizma (...) umjereni fašizam' – kao što je u onim često citiranim stihovima pisao MARKO POGAČAR – onda nešto slično vrijedi i za jezični nacionalizam: jedino što je od njega gore je polovični jezični nacionalizam.

Štoviše: hrvatski jezični nacionalizam danas može opstati samo tako da ostane polovičan. Njegov smisao ionako više nije da *zaista* dokaže postojanje dva neopozivo različita jezika – dovoljno je, evo, pratiti hrvatske titlove srpske 'Sablje' pa vidjeti koliko je ta ideja besmislena – nego mu je logika suprotna: upravo u tome što su srpski i hrvatski jezik *de facto* isti on pronalazi smisao vlastitog postojanja. S jedne strane insistira na nevažnim i sporednim razlikama, a s druge strane zapravo malo koga iritira. Jer danas vas više nitko ozbiljan neće uvjeravati da 'Sablju' ne biste razumjele bez prijevoda, ali baš zato što vas nitko u to ne uvjerava, nema razloga ni da prijevod bilo kome ozbiljnije zasmeta. Hrvatski jezični nacionalizam tako više ne živi, kao devedesetih, u iluziji da ljudima može propisivati kako će u stvarnosti govoriti, ali upravo u tome i jeste njegova pobjeda: devedesetih smo ga naime dočekivali gromoglasnim smijehom i zdravorazumskim otporom, dok danas hrvatske titlove ispraća tek poneki komentar na društvenim mrežama, uz rezignirano slijeganje ramenima.

A kako polovični jezični nacionalizam funkcionira u praksi? Za razliku od zagrebačke Kinoteke 1999. godine, primjerice, na Maxu 2024. hrvatske titlove 'Sablje' možete ukloniti u samo dva klika. Za razliku od 'Sablje', opet, na istoj streaming platformi pronaći ćete srpske filmove i serije – 'Heroje radničke klase' ili, recimo, 'Decu zla' – na kojima uopće nema opcije hrvatskih titlova.

A kad smo kod titlovanja srpskih filmova i serija, vrijedi se prisjetiti slučaja 'Žikine di-

nastije' iz 2012. godine, kada je Vijeće za elektroničke medije zabranilo RTL-u emitiranje komedije bez hrvatskog prijevoda, pozvavši se na Zakon o elektroničkim medijima – iako je dotadašnja TV-praksa u Hrvatskoj bila drugačija, iako srpske filmove nije prevodio nitko – pa su RTL-ovci nakon duljeg natezanja i u nešto kasnijem terminu ipak pustili netitlovani film, bez posljedica i sankcija.

A kad smo kod hrvatskih zakona, za ove i slične slučajeve mjerodavan je i onaj o audiovizualnim djelatnostima, koji u članku 21. definirano kaže da se strano audiovizualno djelo u Republici Hrvatskoj smije pustiti javnosti samo 'ako je obrađeno na standardnome hrvatskom jeziku ili njegovim narječjima', ali u istom članku malo dalje uvodi iznimku prema kojoj se 'u originalu mogu prikazivati djela na jezicima nacionalnih manjina', što bi valjda značilo da se filmovi i serije na srpskom i mogu i ne moraju puštati bez prijevoda.

A kad smo kod polovičnih zakonskih odredbi, šteta bi bilo zaobići nedavni Zakon o hrvatskom jeziku koji je polovičan – kako da kažem – čitav, jer mu nedostaje ono što donošenje zakona čini smislenim, odnosno propisane sankcije, tako da se službenog slova Zakona o hrvatskom jeziku danas moramo pridržavati svi, ali ako to kojim slučajem ne činimo, nitko nam ne može ništa.

A kad smo kod novijih primjera, ne bismo smjeli ne spomenuti najpolovičnije među polovičnim rješenjima: simpatičnu igru riječima iz naslova nedavne srpsko-hrvatske koprodukcije 'Leto kad sam naučila da letim' na HRT-u i u hrvatskoj kinodistribuciji odlučili su upropastiti prijevodom 'Ljeto kada sam naučila letjeti', ali film u kojem pola likova govori istočnom, a pola zapadnom varijantom jezika i pritom se svi bez problema razumiju ipak nisu titlovali jer bi to, valjda, čak i za hrvatske jezične nacionaliste bilo previše.

A kad smo kod 'Ljeta kada sam naučila letjeti', valja podsjetiti i na ono što je u Novostima već primijetio LUJO PAREŽANIN: na službenom plakatu filma, prevedenom na hrvatski, stoji promotivni natpis nešto sitnijim slovima koji glasi 'Od redatelja filmova 'Munje!' i 'Kad porastem biću Kengur', iako bi navedeni redatelj – pogotovo ako je 'redatelj', a ne 'režiser' – valjda trebao režirati film pod naslovom 'Kada narastem bit ću Klokani'.

A kad smo kod HRT-a, evo i jedne privatne epizode. Treći program Hrvatskog radija angažirao me prije desetak godina kao vanjskog suradnika u emisiji Pojmovník postjugoslavenske književnosti, gdje sam priloge srpskih kolegica i kolega, jasno, ostavljao na ekavici, što nikome od HRT-ovih spikerica i spikera koji su ih čitali nije smetalo. Ali kada je na izborima 2015. pobijedio KARA-

MARKOV HDZ i kada je krenuo kratkotrajni filoustaški marš kroz institucije, glave su naglo pridigli – kako to već u sličnim okolnostima biva – kojekakvi sitni šovinisti, pa se tako i neki nevažni tonski tehničar, čiji je jedini posao bio da materijal snimi i montira, najednom osjetio pozvanim da alarmira nadležne jer na HRT-u, zamislite, netko progovara ekavicom. Na nevolju malog cinkera, ispostavilo se da ekavica u hrvatskom eteru, avaj, nije protiv zakona, ali su se nadležni dosjetili kako da nam ipak napakoste. Pronašli su, naravno, polovično rješenje: nakon tri godine emitiranja najednom su zaključili kako HRT-ove spikerice i spikeri 'nisu obučeni' da govore srpski, pa su nam naložili da angažiramo profesionalne hrvatske glumce i glumice, opteretivši time ionako tragikomično malen budžet emisije.

A kad smo kod književnosti, čitavi feljtoni mogli bi se napisati o službenoj politici Ministarstva kulture koje sufinancira izdavanje knjiga i punjenje fondova knjižnica, s jedne strane, naslovima nastalima na hrvatskom i, s druge strane, prijevodima sa stranih jezika, ostavljajući ciljano književne tekstove s one strane istočnih granica u procijepu. Želi li izdavač objaviti knjigu srpske autorice ili autora i za nju dobiti potporu kakvu dobiva ju ostale knjige, on je dakle mora prevesti, a pošto nitko nije toliko blesav da nešto slično doista učini, te knjige u većini slučajeva naprosto do nas ne dolaze. I to – da procedura bude elegantnija – bez službene zabrane. Suvršeno je spominjati da je provedba ovakve polovične cenzure u stvarnosti i sama polovična, pa ovisi o željama i hirovima aktualne ministrice ili ministra.

Mogli bismo i dalje navoditi primjere, ali nema potrebe: svima ionako upravlja ista logika. Svim tim zakonima bez sankcija i neizrečenim cenzurama, svim napola prevedenim plakatima neprevedenih filmova s prevedenim naslovima, svim čikama i strikama, svim klokanima i kengurima, svim sitnim drukerima koji strpljivo čekaju svoju sljedeću šansu: hrvatski jezični nacionalizam operira u sivim zonama, polovičan i baš zato moćan. Pa dok prosječan hrvatski klinac i prosječna hrvatska tinejdžerica bez ikakvih problema i bez prijevoda gledaju 'Sundera Boba' na YouTubeu, *followaju* beogradske influencerke na TikToku i slušaju ALEKSANDRU PRIJOVIĆ u Areni, naši jezični nacionalisti, beskrajno udaljeni od jezične stvarnosti, dobro znaju koja im je polovična svrha: da nacionalistička polovica publike bude namirena, a da antinacionalistička ne bude uznemirena. Što sve skupa, na kraju krajeva, valjda i ima nekog smisla. Jer kakav drugačiji da bude hrvatski jezični nacionalizam, ako je hrvatski ionako samo polovica jednog jezika? ■



Sve ćemo ih sjebbati.

Plan jezičnih nacionalista otkriven (Foto: Screenshot/Max)

MAKSIMIR
I MIROGOJ

Gol Zvezdi Bore Đorđevića



PIŠE Sinan Gudžević

Danas mi niko ne umije reći kako da dođem do Bore Đorđevića. Neki koje sam pitao, a koji su igrali s njime, ne znaju gdje je, kako je i ima li kakva društva. Niko nema njegov broj telefona. Ako neko ovo pročita, a vidi Boru Đorđevića, neka mu kaže da ga volim

DOK smo se moj drug EKREM i ja u Ulcinju, kao u snu, u društvu nekadašnjih igrača tuzlanske Slobode prisjećali utakmice u kojoj je prije pedeset godina HATUNIĆ slomio nogu ZORANU RACIĆU, meni je opet pred oči iskrsnuo BORA ĐORĐEVIĆ. On je prvi pritrčao do teško povrijeđenoga igrača, uhvatio se objema šakama za glavu, pa odskočio ustranu kao jelen. Onda je prema klupama načinio šakama takav pokret da su i oni koji nisu vidjeli shvatili da je nesretni Racić doživio otvoreni prelom cjevanice. Bora je rukama pokazao kao što ljudi pokazu kad hoće da kažu, ljudi sve ovo što činimo nema smisla. Taj prizor ne tamni, njega zaborav ne gura u daljinu.

Mnogo smo voljeli Boru Đorđevića. Volimo ga i danas. Naš Bora Đorđević nije BORA ČORBA, koji je Slovence nazvao bečkim konjušarima, pa trećinu stoljeća poslije toga umro u 'bečkoj konjušnici' Ljubljani. Naš Bora Đorđević nije taj Bora Đorđević, taj, to jest onaj, koji je iz partizana odlepršao u četnike. Jeste, jeste, kad se kapa promijenila, on je pod kapom promijenio i glavu, pa je odlepršao, a pjevao je na dočeku štafete u Domu omladine Beograda. Slušao sam ga, pa ne pričam reklakazala. A naš Bora Đorđević je ostao u partizanima. I danas je partizan, samo što se kao svi partizani povukao u sebe, da četnici ne slušaju njegovu šutnju. Bora Đorđević nedostaje partizanovcima odavno, onima koji su gledali njegove igre, nedostaje u ogromnim količinama, nedostaje enormno, sablasno, nepovratno i sve te mjere i prilozu. A meni nedostaje još i više. Bora Đorđević je jednim golom spasio moju kuću od velikog zla.

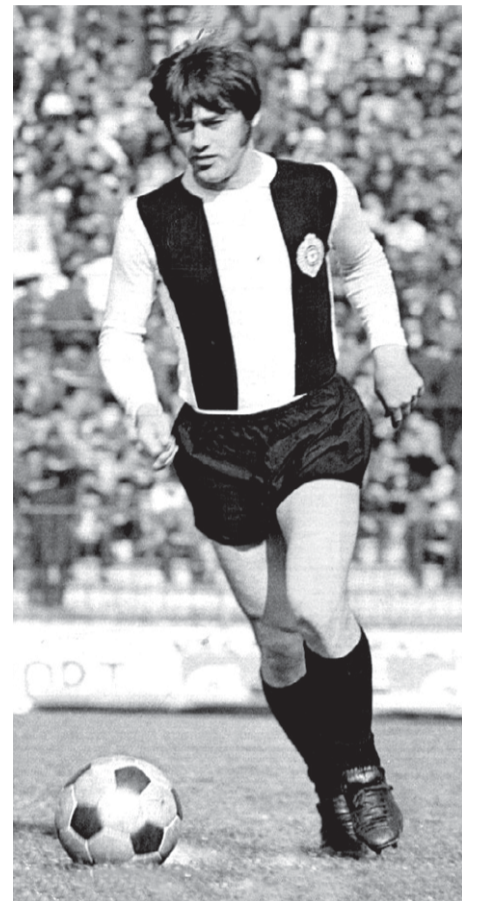
Bila je nedjelja, 12. maj godine 1968. Igrala se utakmica Zvezda – Partizan, na Zvezdinom stadionu. Na radiju je prenosio MARKO MARKOVIĆ, ja sam sjedio sam u sobi, na vojničkom sivomaslinastom drvenom koferu na kojem je bijelim slovima pisalo GUDŽEVIĆ HAZBO. Radio je bio na baterije, struja je bila nezamisliva u selu, Iskra Bled De luxe je bila marka, Iskra iz Kranja, o ta Iskra iz Kranja, baterije su bile u njemu nove, dvije plosnate Croatia, a ja sam pustio glas repotertera do kraja. Da se ne čuje ništa drugo do glas Marka Markovića. DŽAJIĆ je pogodio za 1:0, pa je HOŠIĆ izjednačio, a onda je Marko Marković krenuo usplahireno: 'Lopta je kod Đorđevića, Đorđević dribla jednog igrača Zvezde, drugog, trećeg, Đorđević, Đorđević, Dorđević, pazi Đorđevića šta radi, Đorđević ulazi sa leve strane, dribla i DUJKOVIĆA, gol, gol, kakav gol mladog Bore Đorđevića!' U taj čas jedno žensko kuku prodre u kuću izvana i nadjača oduševljenje Marka Markovića. U sobu uskače moj brat Hazbo, ja sjedim na koferu tranzistor je na podu, radost Partizanovih igrača, Hazbo mi kaže ustani, ja ne razumijem šta mu je, on ponovi, ja ustanem, on laća kofer na kojem stoji katanac i kraj katanca njegovo ime, i baca ga o pod, tvrdi kofer odskoči, on ga opet zgrabi, opet ga baci, opet ništa, zgrabi ga i ponese prema vratima kuće, udari ga

nečim valjda sjekirom, stignem da vidim samo kako je bočna daska na koferu pukla i pola joj otpalo, Hazbo iz onoga zijeva na koferu izvadi pištolj, repetira ga, iskoči s njime preko praga, trči uzbrdo, neke žene vrište gore. Hazbo stane gore pod ogradom, dotrčavaju rođaci, ja držim tranzistor u rukama, od radija ne čujem šta se gore zbiva. Amidža DŽIBO viče Hazbu, Hazbo za boži hatar ne pucaj, Hazbo spušta pištolj, svada se smiruje, Hazbo je očito stigao u trenu kad se počelo smirivati, s pištoljem u džepu, crven u licu stigne natrag do kuće, s njime je amidža Džibo, ulaze u sobu, ja smanjim radio, ulazim za njima, AČIMOVIĆ izjednači na 2:2, ja ludim, a amidža, koji je mrzio i fudbal i prenose, kaže mi: 'E vala da ne bi tvoga krmskog prenosa, mi padosmo u belaj!' Pridjev *krmski* u Sandžaku znači 'onaj nepoželjni', onaj koji je od krmka, i čuje se uglavnom od muslimana.

Svada je izbila između dvije grane Gudževića, između ALIĆA i DERVOVIĆA, naša kuća nije bila ni povod ni učesnik svade, ali kad se stvari zakijamate, onda se okrene kao što se okrene u ratu, događaji nikada ne odgovaraju očekivanjima. Selo je već drugu godinu bilo posve pogubljenom nakon odseljenja dviju porodica u Tursku, a seljani se ne znajući kud će ni šta će, i za najmanju stvar lako dadnu na svadu. To je otišlo dotle da je i moj brat Hazbo, najmirmiji i najmiroljubiviji čovjek posegao za pištoljem, pa ga i potegnuo. Dok nije razbio onaj vojnički kofer (s kojim je bio u vojsci u Somboru i u Rumi), nisam ni znao da u našoj kući ima pištolj. Takve stvari se od djece kriju, a djeca kad otkriju na tavanu pušku, prave se da nisu ništa vidjela, a roditelji žive u uvjerenju da im je oružje tajno. Ode riječ daleko.

BORA Đorđević je bio mimo svijeta. To se vidjelo i po igri i na igri. Imao je nešto od VLADICE KOVAČEVIĆA, imao je loptu dodanu u korak, imao je šut i davao golove, jedan od njih se može vidjeti i danas, protiv velikog kluba Újpesti Dózsa. Bora Đorđević je u sušnim Partizanovim godinama bio najveća navijačka radost. A bio je i ljepotan, izabran je za šampiona ljepote među igračima Jugoslavije, u takmičenju lista Tempo. On za to nije davao pet para. Bio je mangup, prirodni mangup, dobar kao hljeb, a na svoju ruku. A dešavalo mu se šta se malo kome: da oboli od žutice, da doživi prelom noge, a prije toga da se povrijedi na treningu reprezentacije Jugoslavije u toskanskom mjestu Coverciano, pred utakmicu sa Engleskom u Firenci, 5. juna 1968. Umjesto njega je hitno doputovao iz Beograda MIROSLAV PAVLOVIĆ, koji je zbog Borine povrede dobio mjesto u reprezentaciji. Bora je ostao igrač sličan BOBEKU i MILUTINOVIĆU: dao nezaboravne igre, a nije osvojio skoro ništa. Nikada nisam vidio nikoga da se loptao tako lako i tako igrajući se.

Ali to je njemu bilo sve bez veze. Pričao mi je ZORAN CVETANOVIĆ, igrač Partizana i OFK Beograda, Bora mu je više puta

Bora Đorđević, igrač Partizana.
Foto: FK Partizan

kazao: 'Slušaj, Cvek, nije ovo moja stvar, ovaj fudbal. Jedva čekam da se moja karijera završi pa da kupim kamion, i vozim se kuda ja hoću! Ili da budem taksista, pa da se vozim i da druge vozim.' Čuo sam da je Bora, momak iz beogradskog Prokopa, nakon igračke karijere, napravio kuću na Trešnji, to je beogradsko naselje prema Avali. Tamo se osamio od fudbala i fudbalera. Osim braće BOŠKA i MILETA, jedini s kojim je bio blizak bio je nekadašnji golman Partizana SLAVKO DRLJAČA. I kupio je kamion Bora Đorđević, nakon što je završio karijeru. I razvio kamionom po Jugoslaviji i inostranstvu. Jednom je vozio daske i sav takaravat od scenografije teatra Atelje 212 za predstavu u Sofiji. S njime su kamionom išla i dva radnika da istovaraju, a istovarao je i Bora Đorđević. Kad su istovarili, Bora je pozvao radnike u kafanu, te su jeli i pili, a Bora je sve platio. Račun je bio mnogo veći nego što je bio njegov honorar za obavljene posao. Kad su ga LJUBOMIR MUČI DRAŠKIĆ i BORA TODOROVIĆ, neizlječivi partizanovci, pozvali da u Sofiji pije s njima, Bora se zahvalio na pozivu, ali je ostao s predstavnicima radničke klase. A volio je Bora i Draškića i Todorovića, ali je pio sa svojim istovarivačima. Nije to činio iz štosa, on je radničku klasu osjećao svojim svijetom.

Danas mi niko ne umije reći kako da dođem do Bore Đorđevića. Neki koje sam pitao, a koji su igrali s njime, ne znaju gdje je, kako je i ima li kakva društva. Niko nema njegov broj telefona. Ako neko ovo pročita, a vidi Boru Đorđevića, neka mu kaže da ga volim. ■

MILENKO BODIROGIĆ Jugoslavija je utopija za kojom uzalud tragam

Mi možemo prestati da se bavimo ustašama i četnicima, ali oni, četnici i ustaše, baviće se nama, našim životima. Partizanima se svakako moramo baviti. Njihova je epopeja najveći emancipatorski poduhvat u povesti ovih prostora, od njih se mora učiti

PESAK pjeskare', novi roman novosadskog pisca MILENKA BODIROGIĆA (1964.), promoviran je na nedavno održanom Interliberu. Osim po romanu 'Po šumama i gorama' (2019.), koji pripada najzanimljivijem dijelu književnosti ovih prostora proteklih godina, Bodirogic je cijenjen i kao autor slikovnica i knjiga književne fantastike u kojima se uz raskošne ilustracije nekolicine srpskih likovnih umjetnika bavi srpskom narodnom mitologijom. Urednik je izdavačke kuće Orfelin u kojoj se velika pažnja pridaje detaljima izrade knjige – posebno visokoestetiziranim naslovnicama, zbog kojih ćete svaku knjigu iz njegove biblioteke poželjeti uzeti u ruke.

Čitatelji vašeg romana 'Pesak pjeskare' doživjet će ga, bez sumnje, (i) kao nastavak prethodnog romana 'Po šumama i gorama', iako nije riječ ni o kakvom na-

stavljanju, nego o drugačijoj temi i strukturi. Ipak, snažna senzacija habitusom nekog mjesta – u prvom romanu hodočasničkim putem partizanske revolucije po šumama i gorama, u drugom šetnjama mjestima koja evociraju historijski te-gobne događaje – povezat će tektoniku zajedničkog prostor/vremena. I ako to nije teško zaključiti na temelju prvog čitateljskog dojma, posebno je zanimljivo pratiti kako se na zajedničkom historijskom terenu razlikuju dva važna lika iz dva romana. Rajić, lik hodača putevima partizanske pjesme, kreće se po šumama i gorama u potrazi (ne i iluziji, nego u potrebi osvješćavanja važnih događaja kao nužnosti vlastitog životnog poslanja) u romanu 'Po šumama i gorama' ide pravocrtno, gotovo po liniji stiha pjesme. U romanu 'Pesak pjeskare' pripovjedač je jedan od trojice prijatelja, također u nekoj vrsti potrage kao nužnosti života – ali je ta kružnog karaktera, u melankoliji

života kao kvaliteti osuđenoj na samoću. Kako razmišljate o eventualnoj sponi dvaju romana?

Da, kad se 'Pesak pjeskare' pojavio neki su ga čitači, do čijeg suda držim, posmatrali kao nastavak romana 'Po šumama i gorama' prosuđujući otprilike ovako: ako u prvom romanu imamo dominantni lik hodača Rajića i samozatajnog pripovjedača o kome gotovo ništa ne znamo, onda će nam 'Pesak pjeskare' doneti neko saznanje. Na takvo čitanje naročito zavodi prvo poglavlje koje se zove 'Tuz' (so na turskom) i bavi se pripovjedačevim detinjstvom. Ali, posle tog poglavlja, struktura romana se lomi, prestaje biti linearnom, kakva je u 'Po šumama i gorama', i postaje prostorno-vremenski kovitlac, bar sam je takvom zamislio, jer Rajić je samosvesni hodač – on, iako bolestan, zna kuda i zašto se kreće. Pripovjedač u 'Pesku pjeskare' pak to nije – on tumara, vrti se ukруг nošen sećanjima; njegovo bi se hodanje pre moglo uporediti sa onim Mensurovim (lik iz romana, op. a.),

nakon noćne sahrane pobijenih na Kapiji, koje postaje tako senzitivno da hodaču čak i obuća smeta. Melanholija je još od antike smatrana patološkim stanjem, bolest crne žuči koja ovlada umom i telom, kod FROJDA je ona patološko žalovanje, ali meni se čini da u melanholiji ima nečeg plodotvornog, nečeg što vam omogućava da na drugačiji način sagledate svet, da ga bar na trenutak otvorite.

Pripovjedač je, po objektivnom statusu njegove obitelji, ali i vlastitom osjećaju, siročće po vokaciji – orfelin. Što nosi bivanje siročća u svijetu: melankolija orfelina ne znači pasivnost, nego baš suprotno, otvorenost svijetu: ili?

Dugo sam mislio da je moje orfelinstvo plod detinjstva koje sam proživio odvojen od roditelja, živih i zdravih, ali od kojih su me morali spasavati – o tome pišem u prvom poglavlju 'Peska pjeskare' – i da je moje usaglašavanje sa svetom neminovno. Tome sam zaista težio. A onda se desio raspad zemlje u kojoj sam rođen i poraz ideja kojima sam bio privržen – idejama socijalne pravde, jednakosti, bratstva... Tada sam živio u Beogradu, bio sam na postdiplomskim studijama na Filološkom fakultetu i 9. marta 1991. sa balkona Narodnog pozorišta urlao je četnik VUK DRAŠKOVIĆ, nasuprot njega je stajala MILOŠEVIĆEVA birokratska, nacionalistička policija, već odavno srpska, i ja sam bio izbezumljen – između ta dva zla se nije moglo birati. Najtužnije je što to nije bila odlika samo ovog podneblja – bila je to opšta konstelacija, povratak u bolju, mitsku prošlost. Posle su me ratovi devedesetih uverili da ne mogu i neću da prihvatim novopropklamovane vrednosti. Danas mislim da je orfelin sinonim za postojanje u svetu, takve me sudbine zanimaju i tako 'naoružan' melanholijom i orfelinstvom, svoju nesigurnost i ranjivost mogu pretvoriti u poetički stav.

Neraskrinkane aveti

Kazete da su u temeljima oba romana autobiografski elementi. Doista je postojao Rajić, lik hodač iz prvog romana, poznavali ste ga? I priča o trojici prijatelja, trojici dječaka različitih etnija (Mensura, Bogdana i pripovjedača) ima uporište u stvarnim biografijama? Što vam je bilo važno pokazati u priči o rasapu dječakčkog prijateljstva? U metafori većeg plana uvijek se može reći da je raspad multietničkih prijateljstava na Balkanu znak raspada zajedničke države – ali nije valjda samo to? Kompletna historijska arhitektura detonira u druženju prijatelja, evokacija povijesnih nepravdi na mjestu tih događaja rezonira jedino kroz njihova tijela i razgovore? Veliki povijesni događaji rekreiraju se jedino tako?

Nije mi bio cilj da stvaram alegorije, da se krijem u metaforama – za mene Mensur nije nikakvo otelotvorenje muslimanstva, bošnjaštva, niti Bogdan srpstva, pravoslavlja. Mene to ne zanima. Bezbožnik sam i ne pripadam nijednoj etniji, ne mogu pojmiti sintagmu 'multietničko prijateljstvo'. Ono što se Bogdanu dogodilo – da kroz isihazam, mistiku i nekakvo prinošenje sebe kao žrtve, kroz sakrifikaciju, otkrije pravoslavlje i da mu, u tom pravoslavlju, nekakav episkop uništi život – rezultat je neponovljivog sticaja okolnosti. Mislim da u ključnoj sceni razlaza sa Bogdanom pripovjedač otprilike kaže: 'Dečak je znao da Bogdan na husinskom groblju laže, da



govori tuđe, naučene reči, kao da je zaista porod šarenih eklektusa i da vapije da ga u njegovom gordom odlaženju pozovemo da se vrati'. Eklektus je, za vaše čitaoce koji nisu čitali 'Pesak pjeskare', vrsta papagaja, i nisam slučajno odabrao baš njih, baš tu vrstu, baš to ime. Eklektik je neko ko spaja sve i svašta, često i protivrečne ideje, kao nekakav stroj, kao nekakva zaludna mašina, kao životinja što je ovladala rečima bez razumevanja njihovog značenja. Bogdana kao da su obuzeli fantomi i u tome vidim smisao vašeg pitanja – ti fantomi atavistička su odlika našeg prostora. I drugde, svakako, postoje slične aveti, prepun ih je svet, ali nikome kao nama ovde nije bila pružena jedinstvena prilika da ih raskrinkamo, a mi smo je propustili.

Kako biste objasnili koncept geopoetike kao svoje metode i pristupa u radu? Što vas, kao čovjeka koji mnogo boravi po šumama i gorama, ondje potiče?

Moje je pisanje geopoetičko – ne mogu da ga zamislim bez putovanja i hodanja, strahujem da bih onda izmišljao, lagao. Ali ta je geopoetičnost skućena, ona je ograničena na prostore bivše Jugoslavije, njih mi nikada nije dosta. Dok je ona postojala, toga nisam bio svestan, podrazumevala se, a sada je promatram kao iščezlu civilizaciju, kao Atlantidu, kao utopiju za kojom uzalud tragam. Kad hodate šumama dugo, do iscrpljenosti,

i preko, do iznemoglosti, postoji nešto što vam se može dogoditi – retko, ali može – da zaboravite na sebe, na trenutak-dva, ne znam na koliko, i tada osetite slobodu. Ja tu slobodu, koja mi se dogodila par puta – tačno

Cela je Evropa preplavljena revizionizmom: revidirana je Francuska revolucija, revidirana je Oktobarska revolucija i Drugi svetski rat, čitav bivši Istočni blok živi revizionizam, živi u retrogradnoj mitskoj prošlosti, naročito Poljska sa papom Vojtikom

znam kada i gde, a prvi put na Fruškoj gori dok sam hodao sa Rajićem – nisam umeo da imenujem, i kad sam o njoj pričao Rajiću, on mi je kazao: 'Eto, gvirnuo si u komunizam.' Na gotovo svim hodanjima za roman 'Po šumama i gorama' sa mnom je išao i NIKOLA JANKOVIĆ, koji je fotografisao, i tako se moj pogled umnožavao. To je trajalo godinama – mislim da u arhivi imam oko 8.000 fotografija. Pišući 'Pesak pjeskare' bio sam desetak puta u Tuzli i na jedno od tih putovanja sam pozvao i Nikolu, kao što sam ga pozvao i u Trbovlje.

Dva su snažna toponima u dva romana: Bugojno u 'Po šumama i gorama' i Tuzla, grad soli, ugljena i pijeska, u 'Pesku pjeskare'. Tuzla je, kako se često i ističe u romanu, bila ponosno 'crveni', komunistički grad. Kakva je njena sudbina u poraću 1990-ih, u romanu se shvaća scenom tragične smrti čovjeka čija etnija nije oportuna političkom trenutku. Zašto vam je Tuzla važan znak? Čega je ona znak?

Tuzla je grad u koji sam, sticajem čudnih okolnosti, došao kao dečak, na mesec-dva, dok se prilike u mojoj porodici ne srede, a u kojem sam, svojom voljom, ostao trinaest formativnih godina – zapravo, tamo sam proveo detinjstvo i ranu mladost. Otišao sam početkom osamdesetih. Na onim fatalnim 'prvim demokratskim izborima' u

novembru 1990., Tuzla je bila jedini veliki grad u BiH koji nije podlegao zovu nacionalističkih sirena – od sto mandata u njenoj gradskoj skupštini, šezdeset i tri osvojile su leve, nenacionalne stranke, koje su imale apsolutnu većinu. Tuzla je zato bila grad u kojem je Jugoslavija najduže umirala, jer treba zanemariti onaj cinizam od Jugoslavije u Srbiji i Crnoj Gori dok su Beogradom paradirali četnici. Našavši se u žrvnju između agresije sa istoka i zahteva centralističke vlasti iz Sarajeva, a od devedeset i treće i onih iz Zagreba, preplavljena prognanima koje je trebalo zbrinuti, gotovo umorena glađu, Tuzla nije uspjela sačuvati svoj 'drugičiji put', ili je to učinila tek delimično. Daleko od toga da je diviniziram – 15. maj na Brčanskoj malti smatram zločinom – Tuzla i dalje ostaje mogućnost koja je propuštena. U njoj, koliko znam, nacionalisti nikada nisu pobedili.

Priča o Husinskoj buni, tragičnom povijesnom događaju iz 1920. koji je u historiografskom registru i u Jugoslaviji i sada uglavnom prešućivan, u 'Pesku pjeskare' ima najvažniju ulogu. Nevjerojatna okrutnost koja je upotrijebljena protiv husinskih rudara nažalost najviše podsjeća na razinu svireposti aktualnog, globalno militariziranog kapitalističkog svijeta – ali to ovdje nije poanta. Husinska buna je lajtmotiv romana kao povijesna prekretnica.

Moje je pisanje geopoetičko – ne mogu da ga zamislim bez putovanja i hodanja, strahujem da bih onda izmišljao, lagao

Na prostoru gdje se kažnjava solidarnost među radnicima, rasap države je neminovano?

Pišući 'Pesak pjeskare' nekoliko puta sam išao na Husino. Jednom su me na husinskom groblju dve starije žene upitale čiji grob tražim, želele su da mi pomognu. Rekao sam im da niko moj nije tu sahranjen, da sam došao iz Novog Sada i da imam nameru da pišem o Husinskoj buni. Pogledale su me čudno, a jedna od žena je kazala 'Nema se tu šta pisati. Sve je odavno zapisano i zaboravljeno.' Zapisano i zaboravljeno! Onda sam se setio desetaka i desetaka knjiga o NOB-u i revoluciji koje sam iščitao pišući 'Po šumama i gorama', i tamo je sve bilo zapisano i zaboravljeno. Promenila se hegemonia epohalna svest i nikoga više to nije zanimalo. Ta je hegemonia svest na početku obećavala večni kapitalistički mir i kraj istorije, a kako stvari sada stoje, dovela nas je, luđačkim koracima, na ivicu globalnog sukoba. Za mene je Husinska buna, koja je planula krajem decembra 1920. godine, stajala na početku i na kraju Jugoslavije – isti mehanizmi koji su ugušili Bunu razoriče i Jugoslaviju: mehanizmi bezakonja, proizvedene mržnje i konstitutivnog nasilja, čiji je zadatak bio uništiti u korenu solidarnost kao osnov društva. Rudari u Kreki su možda i mogli štrajkovati, njih bi onda *ad hoc* militarizovali, pozvali na vojnu vežbu i stavili pod ingerencije vojnih sudova – uzgred, to je učinjeno sa železničarima u aprilu te godine – ali svakako nisu smeli spasavati slovenačke kamarade, koji su u Tuzlu stigli 1919. kao neka vrsta nesvesnih štrajkbrehera, a sada su, sa ženama i decom, po decembarskom mrazu, bili pred progonom, jer je to spasavanje siguran znak da društvo kao solidarna ljudska zajednica još uvek postoji. Ono što vojska i policija, vezane prislenkom zakona, nisu mogle da urade učiniće narodna garda, sačinjena od policijskih žbira i ljudi korumpiranih koncesijama za eksploataciju uglja i trgovinu solju – oni će silovati, pljačkati i mučiti. Kad u Sarajevu, aprila 1992. četrdeset hiljada demonstiranata traži opstanak zemlje, formiranje Komiteta narodnog spasa, raspisivanje izbora na kojima nacionalističke stranke ne mogu učestvovati, razoružanje paramilitarnih jedinica, na njih se puca snajperskim puškama. Posle toga zemljom haraju Tigrovi, Crne pantere, Žute ose, Beli orlovi, kako se sve nije zvao taj ološ.

Šta je demokratija?

Oba vaša romana su politički precizno postavljena i udaljeni od ikakve političke agitacije. Uostalom, što bi (danas) uopće bila politička agitacija? Znači, pretpostavka šetnje 'putevima revolucije' jest, naravno, svijest o tome da je 1945. godina donijela oslobođenje od fašizma i pobjedu narodnooslobodilačke vojske. Ako mislimo da nije tako nego suprotno, pa je 1945. građanima donijela torturu socijalističke Jugoslavije, u čemu je smisao moderniteta na račun kojega smo se

obrazovali i rasli u miru do 1990-ih? Što nam je onda donijelo poraće 1990-ih: ako razmišljamo u progresiji historiografije 'dvaju totalitarizama'?

Historiografija dvaju totalitarizama stoji na stanovištu da su nacizam i socijalizam istovetni društveni procesi i da tako skupa stoje nasuprot parlamentarnoj demokratiji. Ponekad se ide tako daleko da se tvrdi kako je nacizam sa svojim konclogorima bio tek reakcija na sovjetske gulage. Taj je naučni pristup tako 'tanani' da liči na pokušaj neurološke operacije na mozgu hirurškim alatima poput sekire. Osim toga, nije jasno šta je demokratija – da li su izbori, glasanje i parlament dovoljni uslovi, a nebitno je kako se i pod kojim uslovima do izbora stiže i ko na njima može aktivno da participira a da ne bude samo delić poluslepog glasačkog tela nakljukanog mržnjom ili paralisnanog strahovima? Ako je tako, onda je i Izrael demokratska država koja na čudan način rešava probleme svojih građana koji nisu Jevreji, ako je tako, onda je i Srbija demokratska država.

Ako su revizionističke historiografske tendencije jedina sigurna točka koja povezuje sve postjugoslavenske prostore, je li taj proces završio svoj puni krug? Ili je to depresivna teza i stvar je naprosto u tome da se 'prestanemo baviti' partizanima, ustašama i četnicima, i da gledamo svoja sitna posla?

Revizionizam nije odlika samo naših, postjugoslovenskih prostora, on je ovde uvezen, kao i gotovo sve drugo, jer mi još od partizanstva, samoupravljanja i nesvrstanosti imamo vrlo malo – zapravo uopšte nemamo – rešenja za vlastite probleme. Cela je Evropa preplavljena revizionizmom: revidirana je Francuska revolucija, revidirana je Oktobarska revolucija i Drugi svetski rat, čitav bivši Istočni blok živi revizionizam, živi u retrogradnoj mitskoj prošlosti, naročito Poljska sa papom VOJTLOM, o kome je Štulić pevao, Svetim Jovanom Ivanom Pavlom, prvim poljskim papom, nečim najružnijim što im se moglo desiti. Mi možemo prestati da se bavimo ustašama i četnicima, ali oni, četnici i ustaše, baviće se nama, našim životima. To se najbolje vidi u suludim predlozima gradonačelnika Beograda da se kosti narodnih heroja IVE LOLE RIBARA, IVANA MILUTINOVIĆA, ĐURE ĐAKOVIĆA, MOŠE PIJADE – svesno ih imenujem – ta imena i te ljude moramo pamtit i – izmeste sa Kalemegdana, da se posmrtni ostaci JOSIPA BROZA nekuda odnesu iz Kuće cveća, a da se na Terazijama podigne spomenik DRAŽI MIHAILOVIĆU, dokazanom zločincu. Ovde se sada snimaju filmovi i serije o Draži, o četničkim herojima Halijarda, a Službeni glasnik je upravo izdao ušminkanu monografiju o NIKOLI KALABIĆU, zapovedniku Gorske garde koji je lično određivao koliko ljudi i gde treba zaklati. Partizanima se svakako moramo baviti. Njihova je epopeja najveći emancipatorski poduhvat u povesti ovih prostora, od njih se mora učiti.

Pijesak pjeskare je mjesto utjehe za pripovjedača ovoga romana. A za vas, profesionalno i privatno, što predstavlja svakodnevu utjehu, a što optimizam rada i života? Čime se sada, kojom temom ili motivom, u svojoj literaturi bavite?

Ne pišem. Uvek kada nešto završim mislim da nikada više neću pisati, dugo ostanem u onom svetu kojem sam posvetio godine. Kad sam sada odlazio u Tuzlu, posle gotovo četiri decenije, tamo više nije bilo peska pjeskare, izraslo je neko šipražje, zakrzljalo drveće, šikara. ■

Dražen

(r: Danilo Šerbedžija)

(2024.)

PIŠE Damir Radić



Tonko Stošić i fizički i igrački uvjerljivo djeluje kao Dražen

Slabo zapjenjena sapunica

Umjesto slojevite slike, 'osobni Dražen' ispao je posve nezanimljiv lik

RODENJA DRAŽENA PETROVIĆA, autorsko-producentski tim sačinjen od režisera DANILA ŠERBEDŽIJE, scenarista IVANA TURKOVIĆA KRNIJAKA i producenata LJUBE ZDJELAREVIĆA (takoder koredatelj) te IVANA ŠIBERA, predstavio je svoj podulje pripremani biografski film o jednom od najvećih evropskih košarkaša. S obzirom na to da je spomenuti tim još u predprodukciji poručivao da želi raditi film o Draženovom osobnom životu, o tome kakav je 'bio čovjek', gledatelja upućenog u to ne iznenađuje da je sportska dimenzija posve skrajnuta i donekle konkretizirana zapravo tek dvjema 'malim' utakmicama – Cibone protiv ljubljanske Olimpije koja je nastupila s juniorima i na kojoj je Petrović oborio dugotrajan rekord RADIVOJA KORAČA po broju poena postignutih na jednom susretu, te hrvatske reprezentacije protiv slovenske u kvalifikacijama za Europsko prvenstvo, posljednje Draženove utakmice uopće (zanimljivo je da su u oba meča 'upleteni' Slovenci, što možda ima neke veze s tim da je Slovenija, zajedno sa Srbijom, bila koprodukcijски partner Hrvatskoj). Problem s takvom koncepcijom je naravno u tome što je Dražen javno postojao i postoji gotovo isključivo kao košarkaš, a izvan toga kao politički angažirani patriot za hrvatsku stvar u zadnjem ratu na ovim prostorima te kao (navodni) dečko u ono doba podjednako popularne pjevačice Novih fosila SANJE DOLEŽAL. No ne samo da je njegova politička aktivnost, sukladno valjda stavu da to nije 'osobni Dražen', jedva spomenuta, nego je i epizoda sa Sanjom Doležal, nesumnjivo osobna, maksimalno marginalizirana. Sve to kako bi u prvi plan došla 'velika ljubavna priča' Dražena i javnosti posve nepoznate RENATE, za koju se, ako se ne varam, prvi put čulo kad je njegova majka BISERKA izjavila da je upravo Renata, a ne Sanja Doležal bila velika Draženova ljubav. Pri tome se postavlja pitanje je li 'osobni Dražen', kako ga film predstavlja, plod nekog ozbiljnijeg

biografskog istraživanja, ili je dominantno posljedica perspektive Biserke Petrović. Bilo kako bilo, posvećenost Draženovom osobnom, ponajprije ljubavnom životu mogla je biti pun zgoditak da je rezultirala slojevitom i intrigantnom slikom slavnog sportaša o kojem smo izvan terena znali jako malo, no to se nije desilo. Upravo suprotno, 'osobni Dražen' ispao je posve nezanimljiv lik, njegova ljubavna veza s Renatom u filmu je sterilna i dosadna, sva intima svedena je na konfekcijska rješenja primjerena sapunicama, ali bez sapunskih uzbuđenja.

Velik je problem, dakako, i promašen odabir glavnog glumca, DOMAGOJA NIŽIĆA, koji Dražena utjelovljuje kao simpatičnog mladića bez trunke karizme, dok je stvarni Dražen prštao od karizmatičnosti, ne samo zbog vrhunske i elegantne igračke vrsnoće, od koje u filmu nema ni traga (osim kad se povremeno ubace dokumentarni arhivski materijali pravog Dražena), nego i zato što je ona bila stopljena s njegovom dječaćkom ljepušastošću koju Nižić jednostavno nema. Izbor glumca za Dražena kao maloljetnog dječaka daleko je bolje pogođen – mali TONKO STOŠIĆ jako je dobar, i fizički i igrački uvjerljivo djeluje kao Dražen. Ta uvodna četvrtina filma – i redateljski nadahnutije izvedena, a sadrži i zanimljiv epizodni nastup MILE KEKINA kao MIRKA NOVOSELA – obećavala je puno više nego što smo naposljetku dobili. Kroz (javnu) sportsku karijeru prorjuro se krajnje površno da bi se oslobodio prostor za privatnost i intimu, a onda je potonje odrađeno na razini nižerazrednog televizijskog proizvoda. U većinskom dijelu filma samo neznana austrijska glumica VICTORIA HAUSER kao fatalna Klara plijeni pažnju, krađuci s lakoćom (svojim osmijehom) svaku scenu u kojoj se pojavi, ali tih je scena, nažalost, premalo. Medijski intenzivno promovirano ostvarenje na kraju se pokazalo površnim i praznim, iako će završna snovita scena, u kojoj iskrena emotivnost prevladava nad kičastošću, vjerojatno dodirnuti mnoge gledatelje. ■

PREPORUKE: JAZZ

Marko Churnchetz
Trio: *Without Words:
The Music of Mojmir
Sepe (Live)*

(ZKP RTVS)

JAZZ kao tradicija živi od svoje pjesmarice, odnosno standarda, koji su dan-danas osnova po kojoj muzičari (a uglavnom i slušatelji) u njega stupaju. Činjenicom ucjepljivanja u različite kulturne i muzičke kontekste, pojavljuje se među muzičarima prirodna potreba da formiraju i lokalni kanon standarda, iznikao pretežito iz spoja tradicijske i rane popularne glazbe. U našem slučaju, to bi bila svojevrsna *Great Yugoslav Songbook*, kako glasi i naslov albuma VESNE PISAROVIĆ iz 2016. Njoj nedvojbeno pripada i opus slovenskog velikana MOJMIRA SEPEA, autora (između ostalog) i prve eurovizijske pjesme na slovenskom – ‘Brez besed’ u izvedbi BERTE AMBROŽ. Po njoj je nazvan najnoviji (live) album trije briljantnog pijanista MARKA ČRNČECA (CHURNCHETZA po odlasku u SAD), izvršne posvete Sepeu na kojoj njegovi veći i manji klasici kao što su naslovna pjesma, zatim ‘Poletna noć’ ili ‘Uspavanka za mrtve vagabunde’ dobivaju tradicionalnim voka-



bularom jazzu uokvirene, ali žive i elegantne interpretacije. Albumu na toplini daje i činjenica da je snimljen uživo, a posebno vrijedi izdvojiti izvedbu ‘Pridi, dala ti bom cvet’, podijeljenu u dvije trake – dojmljivi trominutni uvod JOSHUA GINSBURGA na kontrabasu i potom suptilnu baladnu izvedbu čitavog trija koji kompletira bubnjar KRISTIJAN KRANJČAN.

Chui: *Do zvijezda*

(Dancing Bear)

PRATEĆI Chuijevu putanju kao praktički jednog instrumentalnog benda koji je pretplaćen na *mainstream* vidljivost u Hrvatskoj, čovjek se može zapitati: *Super, ali dokle?* Limiti su, neovisno o varijacijama pojedinih albuma, tu, uvjetovani temeljnim muzičko-zvučnim postavkama, a narativni *chuiverzum*, čitav taj imaginarij astronauta i kozmičkih putovanja, simpatičan, ali dovoljno repetitivan da se ponekad čini da je, bar na razini cjeline opusa, zamor nadohvat ruke. Međutim, nekoliko je faktora koji nastavljaju pokretati tu kompaktnu mašineriju, od kojih ponajprije treba izdvojiti kvalitetu samih muzičara: saksofonista

VOJKANA JOCIĆA, bubnjara IVANA LEVAČIĆA, bas gitarista KONRADA LOVRENČIĆA i klavijaturista TONIJA STAREŠINIĆA. Uzmi-te za primjer Jocića: jest jedini melodijski instrument u bendu čije su teme svjesno rudimentarne, u kojem je dinamika uglavnom u gornjoj polovini raspona, ali čovjek je naprosto jedan od tih saksofonista dovoljno potentnih da im samo trebate dodati loptu, a oni će se pobrinuti da se nešto desi. Počevši s naslovom, Chuijev najnoviji album ‘Do zvijezda’ na prvu djeluje kao nastavak dobro poznate svemirske vožnje. Pa ipak, bend je još jednom taman dovoljno rastvorio svoj zvuk da bi bilo lijeno odmahnuti rukom i reći da je sve već viđeno. Prije svega, kičmi benda – osovini Levačić-Lovrenčić – dodan je sjajni perkusionist NENAD KOVAČIĆ, koji



njihov kolosalni mašinski impuls raslojava, čini suptilnijim i zemljanijim, a i odvodi u nove vokabulare. Također, Jociću su se u puhačkoj sekciji pridružili LUKA ŽUŽIĆ na trombonu i MIHAEL GYÖREK na bariton saksofonu, što njegovom sjajnom glasu daje na većoj iznimnosti, a bendu dodaje, uz proširenje aranžmanskih i teksturalnih rješenja, i dva jednako izvrsna solista. Taj spoj donosi novu živost u afrobeatom i dubom obojanim stvarima ‘Svemir ima novi pozivni’ i ‘Vozi dalje (Dub punch)’. ‘Tvrđi sicevi’, ‘Na rubu horizonta’ i ‘Do zvijezda’ bliži su uobičajenoj chuijevskoj poetici – kurs možda jest isti, krajolik poznat, ali vožnja zasad u najvećoj mjeri nastavlja zabavljati. Koliko će to potrajati, zna samo Chui.

Valdemar Kušan:
*Music of the Mind,
Music of the Moment*

(Mudri Brk)

PRVI album mladog zagrebačkog trubača VALDEMARA KUŠANA (1996. godište) jasno poručuje ono što je i inače u kontaktu s njime jasno – da je riječ o samouvjerenom muzičaru koji je došao poručiti da je ozbiljno stupio na scenu. Na albumu nema ‘jeftinih trikova’, kako u prijevodu glasi naslov druge kompozicije – Kušan jednako suvereno vodi svoj trio sastavljen od slovenskih majstora ROKA ZALOKARA (klavir i sintesajzer) i ŽIGE SMRDELA (bubnjevi), bilo da je riječ o prostranim i ogoljenim pejzažima (‘New Dawn’, ‘Sound Escape’), otvorenoj improvizaciji (‘Monk Within’) ili rafiniranim baladama (‘Tale of Things to Come’). Zreo, hrabar debi muzičara koji se nemalo izložio minimalističkim zvukom svoga prvijenca i zauzvrat zaslužio legitimitet koji mu nesumnjivo pripada.

■ Čedo Perić

Član glavnog kustoskog tima izložbe
‘Ples, otpor, (ne)rad’ u zagrebačkom
MSU-uROK VEVAR Na području
Jugoslavije, u suvremenom
plesu žive žene

U najavi izložbe ‘Ples, otpor, (ne)rad. Kulturni, politički i umjetnički aspekti plesa za vrijeme i nakon Jugoslavije’, koja se održava od 20. novembra do 23. februara u zagrebačkom MSU-u, istaknuto je ‘nastojanje da se suvremeni ples na prostoru Jugoslavije promatra kao zajednički kulturni prostor’. Kako nam se on otvara kroz perspektivu plesa?

Ono što u nekim drugim umjetničkim praksama nedostaje zajedničkom jugoslaven-skom prostoru su – umjetnice. U povijesti mnogih umjetničkih područja njih ili nema ili predstavljaju iznimke. U suvremenom plesu stvar je suprotna. Suvremeni ples je dio onih umjetničkih priča Jugoslavije u kojima žive žene: umjetnice, intelektualke, aktivistkinje i borkinje. U suvremenom plesu, bijeli heteroseksualni muškarac patrijarhata – od koga pate svi, uključujući muškarce – uglavnom nekako nema interesa za vlastitu realizaciju.

Izložba je dio Nomad Dance Academyjevog projekta ‘(Non)Aligned Movements’. Kako vam je povijesno iskustvo nesvrstanih bilo poticajno za njegovo koncipiranje?

Inspirativno nam je da je naša nekadašnja zajednička zemlja blisko surađivala s bivšim koloniziranim zemljama – zemljama koje su prekinule kolonijalnu eksploataciju. Također nam je inspirativna ideja da se međunarodno ne povezujemo samo na razini već postojećeg, nego da koaliramo s onima s kojima dijelimo zajedničke vrijednosti, ideje – i budućnost. Trenutno u našim zemljama vlada politički pragmatizam koji ne dozvoljava ideje poput nesvrstanih, i zbog toga nam je ona zanimljiva.

Regionalna mreža Nomad Dance Academy iduće godine slavi dvadeset godina postojanja. Jesmo li u tom periodu napredovali u pogledu statusa plesnog rada u okviru kulturnih politika naših država?

KVADRAT



Nezavisna platforma Archive of Silence objavila je prošlog petka da je u razdoblju od 7. oktobra 2023. do 7. oktobra 2024. evidentirala 183 slučaja različitih oblika cenzure, gušenja i otkazivanja pro-paletinskih glasova u Njemačkoj, od čega su za najveći dio – oko 43 posto – odgovorne kulturne i umjetničke institucije.

■ L. P.

Kulturni sektor na čelu cenzure u Njemačkoj
(Foto: The Left Berlin)

Foto: Urša Rahne

Različite odgovore bi vam dali naši suradnici i suradnice iz Makedonije, Srbije, Hrvatske i Slovenije, ovisno o svačijem odnosu prema vlastitoj radnoj depresiji. Smjene različitih političkih opcija, odnosno konzervativnih političkih sila na vlasti u našim zemljama znače nesigurnost ili stagnaciju u smislu razvoja kulturnih politika. U spomenutim je zemljama jedan element napretka činjenica da suvremeni ples i značajan rad s tijelom više nije moguće poništiti ili izbrisati. Politike to sondiraju, ali ne reagiraju. Odluke u smislu sistemskih politika na tom području donose se presporo za prosječnu dužinu ljudskog života. Razvoj suvremenog plesa povezan je s dva fundamentalna faktora: cijenama nekretnina, jer ples traži prostor za rad, i s razumijevanjem da je rad tijelom rad koji traži adekvatnu plaću/honorar. TOMU GOTOVCU za njegov radikalni rad nije bilo potrebno provesti duže vrijeme u studijima, jer značenje njegovih akcija nije proizlazilo iz struktura kinetičko-anatomskih elemenata (njegove su akcije tražile samo hrabrost). U velikom pak dijelu plesnih praksi potrebno je studijsko vrijeme da bi se proizvela ta tjelesna ljudska životinja iz koje izlazi značenje – životinja koja nam govori o našoj egzistenciji onkraj onoga što je na tijelu najočitije i vidljivo u svakom trenutku. U tom segmentu politike na ovim našim prostorima nisu baš kooperativne.

■ Lujo Parežanin

‘Страно’, а наше

Српски издавачи од почетка овог века самоиницијативно и без подршке државе објављују хрватске и писце других југословенских држава. Неки од хрватских аутора спадају међу најчитаније у Србији



ОВАЈ текст би могао да се назове и ‘нико нам ништа не може’, јер шта год да политичари раде, у Србији ће Анте Томић, Миљенко Јерговић, Борис Дежуловић и слични увек бити међу најчитанијим писцима.

‘Испуњава ме поносом када чујем настојања да се односи Срба и Хрвата или Хрвата и Срба учине бољим кроз поштовање културе националних заједница’, изјавио је прошлог месеца министар иностраних послова Републике Србије Марко Ђурић на отварању Српског културног центра у Загребу, да би се онда вратио кући међу колеге из власти који свакодневно јавно изговарају потпуно супротне речи. Срећом, народ их не слуша и поступа по здравом разуму, па тако на пример издавачи у Србији од почетка овог века објављују хрватске и писце других југословенских држава, својевољно, самоиницијативно и без икакве

подршке државе, било материјалне, било моралне.

Први је почео Ренде, још од оснивања 2000. године.

— Сећам се, био је викенд ћутње пред изборе који су Србији донели 5. октобар, кад смо као неки ледоломац у још тешкој атмосфери после рата објавили истовремено мој роман ‘Мексико’ и збирку песама ‘Слобода ужаса’ Цвевета Бајраја, родом са Косова, што је за тадашњи Београд било изузетно храбро – каже нам писац Владимир Арсенијевић, који је са Слађаном Новаковићем основао Ренде.

Убрзо су уследили Миљенко Јерговић, Анте Томић, Борис Дежуловић и други хрватски писци чије је књиге београдско читање буквално гутало. Сваки од

њих је у Рендеу до сада објавио више књига – Јерговић чак 11 – и за сваку од њих на сајту издавача пише да су распродате. Арсенијевић каже да је тих година и у региону завладала потреба за сарадњом, па су се у једном моменту на три места десиле три књижевне платформе: ФАК у Загребу, књижара Бајбук у Сарајеву, која је прерасла у издавача, и издавачка кућа Ренде у Београду.

— Све три с потребом и идејом пробијања граница. Сећам се кад је фак 2000. дошао у Београд и кад је пред крцатим Центром за културну деконтаминацију Ђићо, односно Ђермано Сењановић, познати Фераловац, читао своје текстове са чистим сплитским нагласком. А у публици ни мува да се чује! – прича Арсенијевић и наводи да је кад се фак угасио, 2009. у Београду је основао фестивал крокодил.

— Сећам се првог издања, имамо програм од три вечери, пред отварање крене невероватна монсунска киша, а фестивал се одржава на отвореном, у амфитеатру испред тадашњег Музеја 25. мај. Био сам сигуран да смо пропали, да нам нико неће доћи. Сав наш труд, организација, новац, све да је пропало. Уђемо у музеј и гледамо тај библијски кијамет. Кад оно, у једном моменту, видим, пробијају се људи. Имали смо пун фестивал. Дошли су да виде Ведрану Рудан, Бориса Дежуловића, Предрага Луцића, Роберта Перишића – присећа за Арсенијевић, додајући како му је драго што се Рендеов рецепт примио и код великих и код мањих издавача и што је хрватски писац у Београду сада обична ствар.

А највећи је издавач у Србији Лагуна, чија је библиотека ‘Без превода’ основана 2020. године као прва едиција у Србији искључиво посвећена прозним делима написаним на разумљивим нам језицима и наречјима.

— У опису едиције намерно је употребљена ова формулација, довољно неодређена да бисмо избегли инсистирање на једном језику, а да је из ње опет сасвим јасно да је реч о књижевној продукцији са некадашњег српскохрватског језичког подручја. Едиција инсистира на заједничком искуству распада земље, транзиције ка капитализму и њихових узрока и последица, рата, криминала, корупције, национализма, говора мржње, историјског ревизионизма, (југо)носталгије... Бирамо и књиге које говоре о данас актуелним темама положаја жена, младих, старих. ‘Без превода’ отуда значи и без потребе тумачења специфичности наших друштвених уређења или неуређености. Мислим да је зато ову едицију наша публика тако лепо примила – објашњава уредница едиције Јања Стјепановић.

АЛЕКСАНДРА РАШИЋ из Књижевне радионице Рашић објашњава пак да неко време ‘није постојао увоз књига, па је било неопходно, а и још увек јесте, објавити ауторе из региона’.

— Сећам се да ме је само једном, и то на Сајму књига у Београду, неки човек питао зашто објављујем хрватске писце. Зато што су добри, рекла сам – присећа се Рашић и додаје да никако не преводи хрватске ауторе јер за тиме нема потребе те да их, колико зна, не преводите друге колеге.

Тада, 2014., објавила је ‘овде непознатог Невена Ушумовића, његову изузетну збирку прича ‘У сточном вагону’, те МАРКА ПОГАЧАРА и ИВАНА ВИДАКА’, а напомиње и да је Радионица Рашић читаоцима у Србији открила Кристиана Новака те да је објавила сва три његова романа.

ИВАН БЕВЦ, главни уредник издавачке куће Бука, набраја подужу листу хрватских аутора.

Хрватски аутори у Србији имају неупоредиво веће тираже него у својој земљи. Њихове књиге се овде продају у тиражима између 2.000 и 6.000 примерака, што је много више него у Хрватској – каже Иван Бевц из издавачке куће Бука

— Бирам наслове савремених аутора који ће издржати тест времена, али је истовремено важно да кореспондирају са савременим темама. Ми немамо ближе ‘стране ауторе’ од хрватских и босанских, и овдашња публика им је веома наклоњена. То највише доказује чињеница да хрватски аутори у Србији имају неупоредиво веће тираже него у својој земљи. Њихове књиге се овде продају у тиражима између 2.000 и 6.000 примерака, што је много више него у Хрватској. Тамо су књиге знатно скупље него у Србији, плус постоји много боља понуда у библиотекама него овде. Ја, међутим, ипак мислим да је свему крива та потреба за заједништвом коју никакви политичари и границе не могу да умање – закључује Бевц.

Издавачка кућа Контраст једна је од најмлађих у Србији. Пре годину дана основали су библиотеке ‘Балканон’ и ‘Ре:публика’, које обједињују релевантне књижевне текстове настале на овим просторима у 20. веку.

— У ‘Балканон’ ток уливају се дела чија је уметничка вредност већ препозната и кроз време потврђена, док кроз ‘Ре:публику’ желимо да скренемо пажњу на дела чији је траг временом незаслушено избледео, а која су нужна за разумевање књижевних токова нашег региона – говори нам Тамара Сокић из те издавачке куће. — То су критеријуми према којима и одабирамо књиге, увек у сарадњи са реномираним домаћим и регионалним књижевним критичарима. С растом ових библиотека расте и њихова читаност, а до сада нисмо приметили да публика даје, или ускраћује, предност одређеним књигама на основу националне припадности њиховог аутора – додаје Сокић.

Набраја да су из хрватске књижевности до сада објављени романи ‘Киклоп’ РАНКА МАРИНКОВИЋА, ‘Исушена каљужа’ ЈАНКА ПОЛИЋА КАМОВА и ‘Банкет у Блитви’ МИРОСЛАВА КРЕЛЕЖЕ, а ускоро ће им се придружити и АНТЕ КОВАЧИЋ са романом ‘У регистратури’. Осим у ‘Балканону’ и ‘Ре:публици’, Сокић наводи да су ауторе из Хрватске, попут АНТУНА БРАНКА ШИМИЋА, МОНИКЕ ХЕРЦЕГ, АЛЕНА БРЛЕКА и МАРКА ПОГАЧАРА, објавили и у другим едицијама.

Књижевност никад није, нити ће икад, утицати на политику. Књижевност је ту због емоције, и то јој одлично иде. Уосталом, као што је рекла Јања Стјепановић из Лагуне, хрватски писци су у Србији и за време рата били радо читани писци. Дружачије је немогуће. ■

TV RAŠETANJE

Šampion i klaun



PIŠE Boris Rašeta

Svjetski sportski događaj tjedna bio je boks-meč između povratnika u ring, legendarnog Mikea Tysona i nama nepoznatog Jakea Paula. Tyson je nekoć bio jači od bombardera B-2 i pojeo bi bivšeg jutjubera Paula za doručak. Ovog se puta, međutim, dogodilo suprotno. No ne pišemo zato o ovom meču

Agenda: Svijet, vanjskopolitički magazin, HRT, 13. studenog, 20:05

OLAF SCHOLZ postigao je nemoguće – ‘njegova vlada je najnepopularnija vlada u povijesti Njemačke’, rekao je MIRO AŠČIĆ u uvodnom prilogu emisije posvećene raspadu ‘semafor’ koalicije. Politolog LUKA BRKIĆ i zastupnik SPD-a u Bundestagu JOSIP JURATOVIĆ pokušali su objasniti uzroke višedimenzionalne krize u najjačoj europskoj državi. ‘Trebali smo čitati program Komunističke partije Kine prije pet godina’, kazao je Juratović, pa dodao: ‘tamo sve piše’. A što to tamo piše? Pa, planirani iskorak Kine u digitalnu eru. Kineski električni auti, prema petoljetki, osvajaju svijet, njihov je robot nedavno istrčao polumaraton, a stvorili su i vojne dronove koji trče po zemlji. Za to vrijeme, Njemačka je živjela u analognom snu, oslanjajući se na dizel, električni šok iz Kine bio je prejak. Dodamo li tome miniranje devet milijardi eura vrijednog plinovoda Sjeverni tok 2, i učinak sankcija koji je bio golem – bacio je Njemačku u krizu zbog koje joj se raspala vlada – jasno je da se kola neće lako izvući iz gliba, premda se Nijemci uvijek oporave za 15 godina od sudara s dnom. Olaf Scholz u Njemačkoj ima očajnu reputaciju; nije čak ni predsjednik svoje stranke, a u javnosti nosi nadimak ‘Scholzomat’ jer djeluje poput mehanizma vođenog strojnom inteligencijom. Pod ovim kancelarom u njemačkom jeziku uskrsla je do jučer još relativno potisnuta riječ ‘štrajk’. Najveći sindikat najveće industrijske grane IG Metall krajem listopada pokrenuo je val upozoravajućih obustava rada u metalskoj i elektroindustriji, a zahvatio je i gigante poput Volkswagena, BMW-a i Mercedesa. Pod pritiskom zelenih politika, Nijemci su se morali odreći nuklearke, ali su zadržali termoelektre. Sukob u vladi izbio je oko pomoći Ukrajini. Scholz je od ministra financija, CHRISTIANA LINDNERA, tražio ‘fleksibilniji pristup proračunskim ograničenjima’ (čitaj: kršenje zakona), kako bi omogućio povećanje pomoći Ukrajini, ali je Lindner odbio taj prijedlog i ‘semafor’ koalicija je ostala bez žutih, odnosno liberala koji zasad uživaju četiri posto biračke podrške pa im je izlazak iz njemačke varijante ‘Titanik koalicije’ bio zadnji izlaz. FRIEDRICH MERZ, šef CDU-a i izgledni relativni pobjednik izbora, raketama želi gađati Moskvu, iako bi posao dakako obavili Ukrajinci, ali treba sačekati treću godišnjicu rata, kad će Njemačka dobiti

novu vladu, da vidimo ostaje li izgledni njemački kancelar na poziciji jastreba.

N1 studio uživo, 15. studenog, 10:00

HRVOJE KREŠIĆ s Nove TV pita premijera PLENKOVIĆA, čiji su radari opet zakazali – ‘oče radar jednom da pogreši, al’ ne sto puta! – je li točno da je jedan ravnatelj klinike, koji je odbio sudjelovati u namještanju natječaja za kupovinu medicinskih uređaja, smijenjen, na čemu je pao Supervili ‘hvala na pitanju’ BEROŠ. Premijer ne zna odgovor na to pitanje, muca, u šoku je, iznenađen i ustreptao. Pitanje je važnije nego što se čini jer upućuje na koruptivnost sustava i sustavnost korupcije. U okruženju u kojem se sve namješta i svi uzimaju proviziju, ne može biti poštenih pojedinaca, jer ih sistem odmah prepozna i ispljune. Vatrozid je postavljen da reagira na nepotkupljive, žito u kukolju, one koji ne bi umjeli čuvati tajnu i držati na životu plamen revolucije koji, da se ne zavaravamo, stoji iza svega ovoga. Tijekom dana saznajemo da je jedan čovjek odbio primiti mito. To je bivši šef KBC-a Split, JULIJE MEŠTROVIĆ, giacomettijevska figura, izuzetak koji potvrđuje pravilo. Pojedinci su korumpirani, ali okvir za korupciju daje sustav.

Pregled dana, N1, 15. studenog, 17:30

IZ zanimljive emisije ILIJE JANDRIĆA izdvajamo razgovor s NATAŠOM ŠKARIČIĆ, vrhunskom poznavateljicom hrvatskog zdravstvenog sustava, koja je široj publici otkrila da je proces privatizacije zdravstva već dogurao do te razine da i u privatnim klinikama postoje liste čekanja, kako za dijagnostiku tako i za zahvate. Potom smo čuli razgovor s NIKOLOM GRMOJOM, koji je ujutro prethodnog dana povjerovao u iluziju u koju smo u zoru povjerovali svi – IVAN TURUDIĆ uhitio je Vilija Beroša, oteo se kontroli, počeo raditi svoj posao kako bog zapovijeda. No, podne je promijenilo sve – ispostavilo se da je bivšeg ‘Supervilija’ uhitila strašna LAURA KÖVESI, noćna mora svih EU vlada, žena koja je podigla optužnice protiv više stotina europskih dužnosnika! A Turudić je na presici pobjesnio na nju, kazao je kako DORH i USKOK dva tjedna vode istragu protiv Beroša, te kako će Beroša – kojega sumnjiče za znatno manje prijestupe – oteti iz njenih šaka. Tim Laure Kövesi Beroša, PETRAČA & Co istraživao je od srpnja ali, kako reče neki odvjetnik, ‘naši

su pametniji’. Kako sada stvari stoje, DORH će iščupati Petrača i Beroša iz ralja Laure Kövesi, a onda će sve pustiti da se raspline. Sad dolazi ‘Vukovar’ – tko će se još sjećati da je jednom bio jedan ‘Supervili’?

Jake Paul vs Mike Tyson, Netflix, 16. studenog, 2:00

SVJETSKI sportski događaj tjedna bio je boks-meč između povratnika u ring, legendarnog MIKEA TYSONA i nama nepoznatog JAKEA PAULA. Tyson je nekoć bio jači od bombardera B-2 i pojeo bi bivšeg jutjubera Paula za doručak. Ovog se puta, međutim, dogodilo suprotno, Tyson je izgubio, ali je pospremio 20 milijuna dolara, a pobjednik je dobio dvostruko više. No ne pišemo zato o ovom meču. Na to nas je natjerala činjenica da ste ovaj susret mogli pratiti na streaming platformi Netflix, koja iz godine u godinu raste. Nove komunikacijske platforme, najprije Facebook, pa Instagram, Twitter (sada X), na koncu i TikTok, posve će preobraziti lice našeg svijeta, i medijskog i političko-ekonomskog, i kulturnog. Prošle smo godine imali priliku gledati kako je pjevačica ALEKSANDRA PRIJOVIĆ, koja nije imala pristup nijednom mejnstrim mediju u Hrvatskoj, pet puta zaredom napunila Arenu – 90.000 ljudi znalo je sve njene pjesme. Gdje su ih čuli? Pa na nekom od alternativnih kanala. DONALD TRUMP u očima mejnstrim medija bio je drugo ime za Sotonu – i dobio je pet milijuna glasova više od KAMALE HARRIS koju se forsiralo do nevjerovatnih razmjera. Osvojio je Zastupnički dom i Senat, to jest apsolutnu moć. Nema sumnje da su mase postale gospodari situacije. To se nekoć zvalo demokracija i naveliko slavilo, ali demokracija je demokracija i kad iznjedri rezultate koji nam se ne sviđaju. Društvene mreže raskrinkale su porive masa, ali i manipulativnu narav medijskog establišmenta. Kojemu, usput budi rečeno, pripada i Trump. Jake Paul je, znate svi, pobijedio Tysona, a na kraju meča mu se naklonio, dvaput, nakon čega su se dvojica boksača sportski zagrlili. Stari Mike bi mu odgrizao uho!

Dnevnik, HRT, 16. studenog, 19:00

TAKO se gasi vatra! Plamen Petrač-Beroš afere zahvatio je i DRAGANA PRIMORCA, predsjedničkog kandidata HDZ-a kojemu se ‘gadi korupcija’, premda ga je lansirala stranka kojoj se opet smiješi proces za zločinačko udruživanje ili udruživanje u zločinački pothvat. Zato je HRT pozvao stanovitog DAMIRA PRIMORCA, ‘profesora i vanjskog suradnika Pravnog fakulteta u Splitu’ te ‘bivšeg suca’, ali najvažniju Damirovu dimenziju, zapravo presudnu, nisu spomenuli. U gornjem lijevom kutu ekrana trebao je stajati disclaimer: ‘Ovo je brat Dragana Primorca’. Na sudu postoji institut zvani ‘blagodat’ – o rodbini ne morate svjedočiti, ali brat je pristao govoriti, a iz njegova nastupa izdvajamo zaključak da će o svemu, vjerojatno, odlučivati Turudić, kojega je Sander jednom besmrtno opisao kao ‘našeg dečka’. ■



Jedan od krošea Jakea Paula upućenih Mikeu Tysonu (Foto: Imagin Images/Sipa USA/PIXSELL)

NO PASARAN HO ПАСАРАН

Poštovani čitatelji,
pozivamo vas da se pretplatite na Novosti.



Pretplata za Hrvatsku za 3 mjeseca iznosi 12,75 eura, za 6 mjeseci 25,50 eura, a za godinu dana 51 euro.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
U rubriku POZIV NA BROJ upišite svoj OIB.



Pretplata za inozemstvo za 3 mjeseca iznosi 25,5 eura, za 6 mjeseci 51 euro, a za godinu dana 102 eura.*

Molimo da uplatu obavite na:
IBAN HR8423600001101506511
SWIFT: ZABAHR2X

Nakon što izvršite uplatu, molimo vas da potvrdu o uplati pošaljete e-mailom na: info@portalnovosti.com ili poštom na adresu snv/Novosti, Gajeva 7, 10000 Zagreb.

U opisu plaćanja obavezno navedite adresu na koju šaljemo Novosti.

*PDV je uračunat u cijenu.

Dana 25. svibnja 2018. godine na snagu je stupila Opća uredba o zaštiti osobnih podataka – GDPR – General Data Protection Regulation (Uredba GDPR).

Osnovna je svrha Uredbe GDPR veća kontrola pojedinaca nad njihovim osobnim podacima. Srpsko narodno vijeće, kao izdavač tjednika Novosti, provodi pravnu regulativu u svim područjima poslovanja, uključujući područje izdavaštva te nam je namjera, cilj i interes da imamo zadovoljne čitatelje, sa čijim osobnim podacima postupamo zakonito i sa svrhom.

Ovim putem obavještavamo pretplatnike tiskanog izdanja tjednika Novosti, kojima se tjedni primjerci novina dostavljaju putem pošte, da ćemo u skladu s Uredbom GDPR vaše osobne podatke koristiti isključivo u svrhu dostave primjerka Novosti. Ovime vam Srpsko narodno vijeće, kao voditelj obrade vaših osobnih podataka, jamči da vaše osobne podatke, koje ste nam osobno povjerili, nećemo koristiti u druge svrhe.

Poštovani pretplatnici, ako želite ostati primatelj tjednika Novosti, ne morate poduzeti nikakvu radnju po čitanju ove Izjave o privatnosti, a ako se želite odjaviti s liste primatelja, molimo vas da nas o tome obavijestite pisanim putem.

Pisanu izjavu dostavite na adresu: Srpsko narodno vijeće, za tjednik Novosti, Gajeva 7, Zagreb.

NOVOSTI
НОВОСТИ